

ŠOLSKI
CENTER
CELJE

ROKOVANJE Z ROKOVNJAČI

RAZISKOVALNA NALOGA

PODROČJE: ZGODOVINA

Avtorja: Jaka Baš, Matjaž Vuherer

Mentorji: Darja Povše, prof., Urh Ferlež, Marko Moškotevc, prof.

Mladi za Celje 2019

Rokovanje z rokovnjači

raziskovalna naloga

Področje: zgodovina

Avtorja: Jaka Baš, Matjaž Vuherer

Mentorji: Darja Povše, prof., Urh Ferlež, Marko Moškotevc, prof.

Šolski center Celje, Gimnazija Lava

Celje, Mladi za Celje, 2019

KAZALO

KAZALO	3
ZAHVALA.....	5
UVOD	6
CILJI IN HIPOTEZE	7
ANKETNI VPRAŠALNIK.....	8
TEORETIČNI DEL.....	9
1.1 ROKOVNJAŠTVO NA SLOVENSKEM	9
1.2 OROŽNIŠTVO NA SLOVENSKEM.....	11
1.2.1 OROŽNIŠTVO MED LETOMA 1850 IN 1941.....	13
1.5 ZGODOVINSKI ROMAN - NA SPLOŠNO.....	26
1.6 SLOVENSKI ZGODOVINSKI ROMAN	28
PRAKTIČNI DEL.....	30
2.1 ROKOVNJAŠTVO V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI.....	30
2.1.1 ROKOVNJAČI.....	35
2.1.2 GUZEJ, POVEST IZ SPODNJEŠTAJERSKEGA HRIBOVJA.....	40
2.1.3 JANEZ ŽBOGAR.....	42
2.2 ROKOVNJAŠKI JEZIK - ROKOVNJAČI MED MITOM IN RESNIČNOSTJO	45
2.3 VPLIV VOJN NA ROKOVNJAŠTVO	48
2.3.1 DRUGA AVSTRIJSKO - BENEŠKA VOJNA (1615-1617).....	48
2.3.2 FRANCOZI NA SLOVENSKEM - ILIRSKE PROVINCE (1809-13).....	49
2.3.3 ODMEVI AVSTRIJSKO-PRUSKE VOJNE (1866)	51
2.4 VOJAŠKO DELOVANJE NA SLOVENSKEM OZEMLJU	52
2.5 VOJAŠKA ORGANIZACIJA AVSTRO-OGRSKE MONARHIJE.....	54
2.6 ANALIZA ANKETE	56
ZAKLJUČEK.....	60
PRILOGE:.....	62
I. ČLANKI O FRANCU ŠARKLJU - GUZAJU:	62
II. ČLANKI O FRANCU ZIHERLU - DIMEŽU:	68

III. ČLANKI O TONETU HACETU:	72
IV. SPOMINI NA RAZBOJNIKE V SAVINJSKI DOLINI	75
VIRI IN LITERATURA:	83

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila vsem sošolcem, dijakom iz paralelke, številnim občanom Celja in članicam Univerze za tretje življenjsko obdobje Celje, ki so si vzeli čas in rešili ankete.

Hvala Tari Filčič za izjemno risbo za naslovnico in Florijanu Romihu za nekaj terenskih slik.

Predvsem pa najlepša hvala najinim mentorjem, Urhu Ferležu, profesorici Darji Povše in profesorju Marku Moškotevcu, ki so naju spodbujali, usmerjali, delili nasvete in izkušnje.

Za lektoriranje naloge je poskrbela profesorica Simona Jereb, za kar se ji prav tako najlepše zahvaljujemo.

UVOD

Vzeti bogatim in dajati revnim je bilo med ljudmi že od nekdaj vrlina. Bogati naj bi - po verski kot posvetni morali - sami od sebe dajati revnim, vendar pa pri tem »dajanju« niso želeli biti preveč radodarni, ker bi potem izginile razlike, ki so jih povzdigovala nad »lene in nesposobne«.

Tudi oblast v slovenskih deželah je bila nagnjena k temu, da je ščitila bogate, od revežev pa je samo jemala, zato so preprosti ljudje nujno potrebovali zaščitnika. Nekoga, ki je opominjal bogate, da imajo preveč, in brezčutni oblasti odrekal poslušnost. Če gledamo na rokovnjače s tega gledišča, je mit o rokovnjačih pozitiven, saj nosi v sebi sporočilo o družbeni pravičnosti.

»Federman v glajsu je šporov, v zavtragah mila grand blinkov. Pri flodermanu žohajte prtovne in šenovih flisank za naše dernice, za nas pa zaguznic. Kripovcu vnemajte eta krip in eta ajšnic. Tragajte vse k erbežniku; on je naš ferlakar in nam bo vse pohrambal. Pinatovec je šorbon: kdor ga maga, popiha naj ga. Fosel groma naj kdo pokuma pri porbarju, ma ga namilamo nihto več. Sutar ga volamo porbati čink puškapnikov; vaštre ne bom porbal nihto več.«¹

Gospod v gradu je bogat, v škrinjah ima mnogo denarjev. Pri krojaču iščite platna in lepih kril za naša dekleta, za nas pa hlač. Čevljarju vzemite nekaj čevljev in nekaj kož. Nesite vse h konjedercu; on je naš prijatelj in nam bode vse skril. Loncevez je begun; kdor ga more, ustrelj naj ga. Sod vina naj kdo ukrade pri oštirju, nimamo ga več. Jutri ga hočemo piti pet škafov; vode ne bom pil nikdar več.²

Zgodovinski spomin na rokovnjaštvo je pogost v številnih zgodovinskih delih, ki so zaznamovali slovensko književnost. Rokovnjači so fenomen, ki nas postavlja ob bok večjim evropskim narodom, s katerimi se pogosto radi primerjamo.

Za raziskovalno nalogo o rokovnjačih sva se odločila, ker se nama zdi tema o pravični družbi, kjer imajo vsi enake možnosti in o položaju posameznika ne odloča njegov družbeni položaj, aktualna še danes. Meniva tudi, da je zgodovinski spomin na rokovnjače ostal močan, največ po zaslugi številnih slovenskih avtorjev, ki so se posvetili tudi tej zanimivi zgodovinski tematiki.

---

¹ Internet: http://udinborst.com/slovensko/o_udin_borstu/rokovnjaci/, pridobljeno 1. 2. 2019.

² Prav tam.

CILJI IN HIPOTEZE

Z raziskovalno nalogo želiva raziskati rokovnjaštvo na Slovenskem. Nalogo sva izbrala, ker naju zanima ozadje tega nenavadnega pojava, povezanega z družbenimi razmerami v Habsburški monarhiji. Idejo za raziskovanje sva dobila ob prebiranju Jurčičevih *Rokovnjačev*, saj je avtor v njih mojstrsko združil tematiko in zgodovinsko ozadje. V nalogi želiva predstaviti tudi nekaj drugih literarnih del in izpostaviti dva glavna rokovnjača s slovenskega prostora, to je Franca Guzaja in Franca Dimeža.

Postavila sva naslednje hipoteze:

1. Anketirani znajo opredeliti rokovnjaštvo.

Meniva, da bodo pravilno opredelili definicijo rokovnjaštva.

2. Anketirani ne vedo, kaj je povzročilo razmah rokovnjaštva v 19. stoletju.

Domnevava, da ne vedo, kaj je povzročilo razmah rokovnjaštva na današnjem slovenskem ozemlju.

3. Anketirani vedo, kdo je bil Franc Guzej (Guzaj) in poznajo njegovo življenjsko zgodbo.

Predvidevava, da vedo, kdo je bil kozjanski »Robin Hood« in kakšna je bila njegova usoda.

4. Anketirani ne vedo, da rokovnjaštvo kot pojav srečamo že v 17. stoletju.

Meniva, da ne bodo vedeli, da so se prvi rokovnjači pri nas pojavili že v času avstrijsko-beneške vojne v prvi polovici 17. stoletja.

5. Anketirani poznajo Jurčič-Kersnikov zgodovinski roman Rokovnjači in njegovo vsebino.

Predvidevava, da poznajo Jurčič-Kersnikov zgodovinski roman Rokovnjači in vsebino, povezano z Ilirskimi provincami.

6. Anketirani ne znajo naštetih več literarnih del povezanih z rokovnjaštvom.

Domnevava, da razen Jurčičevih-Kersnikov Rokovnjačev ne bodo poznali drugih del, povezanih s to tematiko. (npr. Cerar: Dimež - strah kranjske dežele, Nodier: Janez Žbogar, Wambrechtsammer: Guzej).

ANKETNI VPRAŠALNIK

Sva Jaka Baš in Matjaž Vuherer, dijaka 3. letnika Gimnazije Lava, ki deluje v okviru Šolskega centra Celje. V letošnjem šolskem letu raziskujeva rokovnjaštvo in njegov vpliv na slovensko ozemlje. Za lažjo pridobitev podatkov vas prosiva, da rešite anketo z nekaj vprašanji.

SPOL: M   Ž   STAROST: do 20 let   20-60 let   nad 60 let

1. Kaj označujemo z izrazom rokovnjaštvo? Zakaj je sploh prišlo do njegovega nastanka?

---

2. Rokovnjaštvo se je na Slovenskem zelo razmahnilo v 19. stoletju. Naštejte nekaj dejavnikov, ki so vplivali na njegovo širjenje.

---

3. Kdo je bil Franc Guzej (Guzaj) in kakšna je bila njegova življenjska zgodba?

---

4. Kdaj je slovenski prostor prvič zajelo rokovnjaško gibanje? Pojasnite.

a) 17. stoletje   b) 18. stoletje   c) 19. stoletje

---

5. Katera znana slovenska pisatelja sta sodelovala pri pisanju romana o rokovnjačih? Kako se imenuje njun roman in s čim je povezana njegova vsebina?

---

6. Med slovenskimi literati je še nekaj del na temo rokovnjaštva. Imenujte naslove del in njihove avtorje.

Hvala za vaše sodelovanje!

TEORETIČNI DEL

1.1 ROKOVNJAŠTVO NA SLOVENSKEM

Rokovnjači ali razbojniki so bile organizirane kriminalne skupine na območju današnje Slovenje. Delovali so med 16. in 20. stoletjem.

Na Goriškem so se ob koncu 16. stoletja pojavili pobegli kaznjenci iz Benečije ter z drznimi napadi vznemirjali meščane in kmete. Po tridesetletni vojni (1618–48) so bile po notranjskih gozdovih trume odsluženih vojakov, ki so napadali hiše in potnike. Zaselek blizu Postojne se pač ne imenuje kar tako Ravbarkomanda.³

Dolenjsko so prizadeli napadi iz Vojne krajine, ki je bila v 16. stoletju ustanovljena za obrambo proti Turkom, postala pa izhodišče roparskih napadov, ko so v 17. stoletju prenehali vdori turških čet. Te roparske trume, ki so se skrivale po žumberških, poljanskih in snežniških gozdovih, so imenovali hajduke in njihovega poglavarja harambašo.⁴

Po Gorenjskem so od konca 17. stoletja strašili rokovnjači, ki so se jih ljudje tako bali, da jih niso upali prijavljati oblasti. Sicer pa so imeli rokovnjači svoje zaupnike, ne sam o »po trgih in vaseh med denarja pohlepni berači, posli in gostilničarji«, marveč »celo med biriči in uradnimi slugami«.⁵

Rokovnjače so v različnih krajih različno imenovali. Najbolj znana imena so: rokovnjači, rokomavhi, rokomavsi in rokovníki. Po Notranjskem so jim rekli plajšarji ali plajšurji, ker so imeli temne dolge plašče. Bili so s stopnjami urejena tajna družčina moških in žensk vseh stanov, najpogosteje sestavljena iz vojaških beguncev ali odsluženih vojakov, pobeglih ujetnikov in siromakov z roba oziroma z dna človeške družbe. Poglavar je imel nad njimi neomejeno oblast in kdor se je enkrat pridružil rokovnjačem, jih ni mogel več zapustiti. Če bi bili posumili, da se hoče izneveriti, bi ga bili spravili s sveta. Tudi vsakršno izdajstvo ali ovadbo sodišču, ki bi jo bil kdorkoli zagrešil, so kaznovali s smrtjo. Novince so najprej primerno izšolali, morali so prestatati preizkušnjo in so dobili posebno rokovnjaško ime. Med seboj so se sporazumevali s tajnim jezikom, ki so ga imenovali »plintovska špraha« (po nem. blind = slep, Sprache = jezik). Bil je mešanica slovenskih, nemških in italijanskih besed s spremenjenimi končnicami, raznih spakedrank in skovank z novim pomenom.⁶

Njihovo ropanje je doživelo vrhunec v 18. in 19. stoletju. Poznamo tri obdobja njihovega delovanja:⁷

1. obdobje Ilirskih provinc (1809–13)
2. obdobje med letoma 1825 in 1843
3. obdobje med letoma 1848 in 1853

³ Zmaga Kumer, Balada o rokovnjaču Matjonu, Traditiones, 1984, str. 35.

⁴ Prav tam.

⁵ Prav tam, str. 36.

⁶ Prav tam, str. 37.

⁷ Internet: <http://www.ukom.gov.si>, pridobljeno 5. 1. 2019.

V drugi polovici 19. stoletja je habsburški cesar Franc Jožef zaostril ukrepe proti rokovnjačem. To je povzročilo konec organiziranega kriminala. Kasneje so delovali le še posamezni razbojniki, med njimi tudi zloglasni razbojnik Guzaj. Med glavne razloge za razmah rokovnjaštva štejemo Napoleoneve vojne ter pomanjkanje, ki pride za njimi.⁸

Razbojniki so se zadrževali predvsem v okolju, ki jim je omogočal hiter umik, to so bili večinoma gozdovi ter težko dostopne gore. Središča njihovega gibanja so bila: v gorah nad izvirom Savinje in Kamniške Bistrice (stičišče mej Kranjske, Štajerske in Koroške), Udin boršt ter pod Krivo jelko.⁹

Za svoje tarče so si izbirali manjše kraje, osamljene cerkve in bogataše. Revnih kmetov so se po večini izogibali, saj jim ni bilo česa ukrasti. Ropali niso zaradi dobrih namer, kot kakšen Robin Hood, ki je svoj plen razdelil med obubožane kmete. Ropanje je za njih predstavljalo način preživetja.¹⁰

Vsaka slovenska dežela je poznala svoje tipe roparjev. Na Gorenjskem so bili rokovnjači. V Istri so bili poznani kot roparji oz. roparji iz Čičarije. Na Dolenjskem in v Beli krajini so poznali uskoke in hajduke. Ti so se od rokovnjačev razlikovali predvsem po načinu življenja. Ropali niso zaradi pomanjkanja, temveč zato da so se preskrbeli za življenje z obilo pijače, hrane in veselic. Mnogo Slovincem so se v spominu dobro vtisnili znani rokovnjači: Veliki Grog, Dimež ter Guzaj.¹¹

Slovenski rokovnjači so podobnim razbojniškim junakom v drugih kulturah. Enačimo jih lahko z angleškim Robin Hoodom, tirolskim Andrejem Hoferjem, slovaškim in poljskim Janošikom, italijanskem Fra Diavolom ter raznimi srbskimi hajduki.¹²

---

⁸ Eva Holz, Nekoč, v starih časih... Utrinki o razbojništvu na Kranjskem. Kronika. 2009, str. 82.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Eva Holz, 2009, str. 86.

¹¹ Prav tam.

¹² Miran Hladnik, Slovenski zgodovinski roman, 2009, str. 109-113.

1.2 OROŽNIŠTVO NA SLOVENSKEM

V delu Italije, ki je po Napoleonovem porazu (bitka pri Leipzigu 1813) spet prišel pod avstrijsko oblast, to je v Lombardiji in Južni Tirolski, je še naprej delovalo orožništvo, ki so ga tam uvedli Francozi.¹³

Dobra ocena Dunaja o delovanju in ravnanju lombardijskega orožniškega polka je bila prva od okoliščin, ki so notranjega ministra Alexandra Bacha spodbudile, da je predlagal delovni sestanek o uvedbi orožništva (žandarmerije) tudi v drugih avstrijskih deželah.¹⁴

Na pobudo za oblikovanje nove sile za notranjo varnost pa so vplivale še druge okoliščine. Na drugem mestu je treba omeniti dogajanje v Avstriji leta 1848, še posebej na Dunaju, saj se je pokazalo, da redne vojaške sile moralno in taktično niso primerne za to, da bi se zoperstavile ljudskemu uporju ali vstaji.¹⁵

Tretji razlog pa je bil ponoven pojav rokovnjaštva na Kranjskem po Napoleonovih vojnah. Prej so ga uspešno zatirali francoski orožniki. Poleg rokovnjačev so vaško prebivalstvo strahovali tudi uskoki, ki so prek Kolpe vdiralii vse do Trebnjega. Ni bilo primerne sile, ki bi tem nepridipravom stopila na prste, saj so odpovedali tako finančni stražniki vseh vrst, graščinski biriči kot drugi čuvaji. Deželne oblasti na Kranjskem in nekateri župani občin so vse bolj odkrito predlagali, da bi po zgledu iz francoskih časov uvedli orožnike.¹⁶

Cesar je že 8. junija 1849 potrdil to ministrovo zamisel. Na notranjem ministrstvu so pohiteli pri pripravah na uvedbo orožništva in pri tem tesno sodelovali z drugimi ministrstvi, zlasti vojnim in finančnim.¹⁷

Notranji in vojni minister sta nato cesarju predložila zakon o orožništvu in ta ga je 18. januarja 1850 potrdil. Zakon je bil obsežen, imel je 95 členov, razdeljenih na enajst poglavij. Orožništvo je določil kot vojaško organizirano stražo za vse kronovine avstrijskega cesarstva; imelo je te naloge: vzdrževati javno varnost, mir in red; preprečevati motenje javne varnosti, miru in reda ter kršenje predpisov; vzpostavljati zakonito stanje in iskati prestopnike ter jih prijeti; podpirati izvrševanje ukrepov oblasti; opravljati druge naloge, naložene s tem zakonom ali s službenim navodilom.¹⁸

Enajsti polk je dobil sedež v Ljubljani v poslopju Kolizeja; zgrajen je bil kot vojaški hotel in zabavišče. Za poveljnika je cesar imenoval podpolkovnik Antona Valenčiča, doma iz Ilirske Bistrice.¹⁹

Polk je štel 966 mož; imeli so 153 konj. Delil se je na tri eskadroni. Sedeže so imeli v Ljubljani, Trstu in Celovcu. Ljubljanski eskadron se je delil na dve krili s sedežema v Ljubljani in Novem mestu. Krilo v Ljubljani je bilo razdeljeno na štiri trope, tisto v Novem

---

¹³ Pavle Čelik, Članki in razprave: Orožništvo leta 1866 na sedanjem ozemlju Republike Slovenije, 2004, str. 138.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam, str. 139.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam, str. 139-140.

¹⁹ Prav tam, str. 140.

mestu pa na dva. Bilo je še 13 odsekov in 65 orožniških postaj. Na sedežu polka je bilo tudi tako imenovano depotno krilo, ki je zaposlovalo 16 mož z 10 konji; to je bil oskrbni del polka, ki bi mu danes rekli logistika ali skupne službe. Na Kranjskem je bilo tedaj 374 orožnikov. Imeli so 57 konj. Nadzorstveni okoliš tega polka je obsegal celotno ozemlje tedanje Kranjske, Koroške in Primorja.²⁰

SLIKA 1: Ljubljanski Kolizej

(https://sl.wikipedia.org/wiki/Kolizej,_Ljubljana#/media/File:Kolizej_in_Ljubljana_in_middle_of_19th_century.jpg, pridobljeno 28. 1. 2019.)

Novice (Ljubljanski časnik) so konec januarja 1850 objavile razpis za nakup 50 konj za potrebe orožnikov. Za konja, ki je ustrezal merilom, je lastnik prejel 130 goldinarjev. Nakup je opravila komisija v Selah pri Ljubljani. Konec februarja 1850 je isti tednik objavil razpis za sprejem k orožnikom. Javili so se lahko vsi, ki so odslužili vojaščino, izpolnjevati pa so morali vse pogoje, zapisane v zakonu o orožništvu, in sicer: avstrijsko državljanstvo, starost od 24 do 36 let, samski stan ali vdovec brez otrok, zdravo, postavno telo, ne nižje kot 163 centimetrov (5 čevljev in 5 palcev), znanje deželnega jezika, branja in pisanja, gibčno obnašanje, dobro "zadržanje" in neomadeževano ime.²¹

Stanje moštva v polku se je spreminjalo in tako kaže dislokacijska tabela z dne 4. aprila 1851, da je polk štel 962 mož, ki so imeli na voljo 125 konj. Moštvo je štelo 3 štabne častnike, 26 višjih častnikov, 14 mož štabnega osebja (razne sluge), 29 stražmojstrov, 28 korporalov, 68 podkorporalov, 7 trobentačev, 709 orožnikov peš in 78 na konjih. Po prvotni dunajski zamisli

²⁰ Pavle Čelik, 2004, str. 140.

²¹ Prav tam, str. 141.

naj bi polk štel 891 mož ter 240 konjev; to pomeni, da je bilo v enoti več mož ter manj konjev, kot je bilo sprva načrtovano.²²

1.2.1 OROŽNIŠTVO MED LETOMA 1850 IN 1941

Za razliko od tedanje državne policije - izhajajoče iz civilnih vrst, podrejene županu oziroma mestnemu glavarju ter pristojne za posamezna mesta - iz katere se je pozneje razvilo mestno redarstvo, je orožništvo kot najštevilčnejša in sprva vojaško organizirana varnostna sila skrbelo za notranjo varnost države in cesarske hiše ter pomagalo državnim organom (državnim, deželnim in okrajnim oblastem, sodiščem). Opravljalo je vse klasične policijske naloge, in sicer od nadzorovanja cestnega prometa do zatiranja kriminalitete. Po potrebi so orožnike zbrali z več postaj ali celo iz več dežel, kar je bil vzorec za vse poznejše družbene sisteme.²³

Prvi predpis, ki je urejal orožniško uniformo, je bila okrožnica vojnega ministrstva leta 1850. Orožnike so oblekli v temnozeleno vojaško suknjičo, sive (zimske) ali bele (poletne) hlače, v hladnem vremenu v sive plašče, bele rokavice in jim nadeli čelade - imenovane »pikače« - z dvoglavim orlom in cesarskim monogramom F. J. (Franc Jožef) Te so že leta 1860 zamenjali za lovske klobuke, pozneje pa so se spet vrnil k njim.²⁴

SLIKA 2: Orožniki okoli leta 1850 (<https://www.policija.si/index.php/component/content/article/51-osebna-izkaznica/84699-zgodovina-slovenske-policije-od-oroznika-do-policista>, pridobljeno 29. 1. 2019)

Ime nove enote je izviralo iz francoske besede »gens d'armerie« (mož z orožjem) »Gendarmerie« – žandarmerija. Ta izraz se je uporabljal v zakonih, medtem ko se je slovenska beseda »orožništvo« le postopoma uveljavljala.²⁵

²² Prav tam, str. 140-141.

²³ Internet: www.policija.si/index.php/component/content/article/51-osebna-izkaznica/84699-zgodovina-slovenske-policije-od-oroznika-do-policista, pridobljeno 10. 1. 2019.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam.

Ko so fantje vstopili v orožniški stan, so morali zapriseči: »Svečano prisegam pri vsemogočnem Bogu njegovemu apostolskemu veličanstvu, najpresvetlejšemu knezu in gospodu Francu Jožefu Prvemu, po milosti božji cesarju Avstrije, kralju Češke itd., apostolskemu kralju Ogrske, in veljavnim zakonom domovine zvestobo in vdanost. Prisegam, da bom kot c. kr. orožnik (orožniški častnik) službo javne varnosti, reda in miru po navodilih in kot vojak po vojaških zakonih in predpisih, posebej postavljene naloge vestno izpolnjeval, pri čemer bom imel pred očmi zmeraj koristi službe, njegovega visočanstva in države, zakone kot tudi meni dane ukaze za to pristojnih oblastev, mojih predpostavljenih in višjih z voljno poslušnostjo izpolnjeval ter službeno skrivnost skrbno varoval. Tako naj mi Bog pomaga!«²⁶

Po koncu prve svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske smo Slovenci v novonastalo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) vstopili s svojimi varnostnimi silami. Leta 1918 so orožniki in policijski stražniki že sodelovali s slovensko vojsko in pod vodstvom generala Rudolfa Maistra zagotovili, da sta severna Štajerska in južna Koroška ostali v Sloveniji.²⁷

Vsi orožniki v novi državi niso obdržali službe. Narodna vlada SHS v Ljubljani je prevetrila tako vrste orožnikov kot stražnikov in odpuстила vse, ki niso bili slovanskega izvora. Odpuščene Nemce, Italijane in Madžare so večinoma nadomestili slovenski fantje, ki so prišli iz Trsta, z Goriškega in iz Istre.²⁸

SLIKA 3: Orožnika s psi okoli leta 1923 (<https://www.policija.si/index.php/component/content/article/51-osebna-izkaznica/84699-zgodovina-slovenske-policije-od-oroznika-do-policista>, pridobljeno 29. 1. 2019)

Orožniki v stari Jugoslaviji so morali zapriseči: »Jaz (ime in priimek) prisegam na vsemogočnega Boga, da bom vrhovnemu poveljniku narodne oborožene sile, kralju Srbov, Hrvatov in Slovencev, Aleksandru Prvemu, zvest, iz vse duše vdan in pokoren; da bom kot orožnik (orožniški častnik) v službi javne varnosti, reda in miru vestno in zvesto izvrševal

²⁶ Pavle Čelik, Orožništvo na Kranjskem 1850–1918, 2005, str. 158.

²⁷ Internet: www.policija.si/index.php/component/content/article/51-osebna-izkaznica/84699-zgodovina-slovenske-policije-od-oroznika-do-policista, pridobljeno 10. 1. 2019.

²⁸ Prav tam.

svoje dolžnosti po ustavi, zakonih, pravilih in nalogih predstojnikov in službenega oblastva in da bom čuval uradno tajnosti. Tako mi Bog pomagaj.»²⁹

Tudi v Kraljevini SHS (po letu 1929) ostaja orožništvo najštevilčnejši varnostni organ med službami, ki skrbijo za notranjo varnost države. In tako kot v Avstro-Ogrski, sta za orožništvo skrbeli dve ministrstvi: notranje ministrstvo in ministrstvo za vojsko in mornarico. Prvo je odločalo o uporabi orožništva, strokovnem usposabljanju in opremljanju, drugo pa je bilo pristojno za disciplino, osebna razmerja, vojaški pouk in oborožitev.³⁰

Orožniške uniforme so bile izdelane iz takrat uveljavljene tkanine, imenovane čoja, in so bile olivno sive barve. Od vojaških so se razlikovale le v naramnih epoletih, činih in našitih trakovih na levem rokavu, ki je bil pri nižjih častnikih srebrne barve, pri višjih pa zlate. K uniformi sta spadali tudi dve vrsti pokrival: kapa »šajkača« in »šapka« (kapa s ščitnikom).³¹

Prva uredba o porokah častnikov iz leta 1923 je med drugim določala: *»Orožniški podčastniki, kaplarji in stalni orožniki se lahko poročijo po končanih osmih letih službe v orožništvu ... Pripravniki orožništva se kot poročeni ne sprejemajo niti se ne morejo poročiti. Poroko orožniškim podčastnikom, kaplarjem in stalnim orožnikom lahko odobri komandant celotnega orožništva (brigadni, pozneje polkovni general s sedežem v Beogradu). Orožniški podčastnik in kaplar ali stalni orožnik, ki se poroči brez odobritve pristojnih organov, je odpuščen iz orožništva.*« Pozornost je bila usmerjena tudi na nevesto. Ta je morala biti iz dobre družine, moralno neoporečna itd.³²

---

²⁹ Pavle Čelik, Slovenski orožniki 1918–1941, 2001, str 90.

³⁰ Internet: www.policija.si/index.php/component/content/article/51-osebna-izkaznica/84699-zgodovina-slovenske-policije-od-oroznika-do-policista, pridobljeno 10. 1. 2019.

³¹ Prav tam.

³² Prav tam.

1.3 ROKOVNJAŠTVO NA KRANJSKEM IN ŠTAJERSKEM

Rokovnjači so se pojavljali v vseh slovenskih deželah, predvsem pa sta znana dva rokovnjača, ki sta delovala na Kranjskem in Štajerskem.

Eden izmed njiju je znameniti ljudski junak Franc Guzej - Šarkelj (1839–1880), ki je pred 150 leti močno zaznamoval ter s svojstvenimi roparskimi podvigi in ukanami ustrahoval ljudi na širšem območju Kozjanskega (takratna cesarska južna Štajerska), se je rodil 12. novembra 1839 v revni kmečki družini v Sv. Primožu pri Šentjurju. Preprosti ljudje, pretežno kmečkega stanu, so v tistih časih živeli v težkih in skromnih razmerah. Industrija je bila takrat šele v povojih in vse pravice so bile v rokah avstrijskega cesarstva. Preprosti ljudje so tako morali garati zgolj za preživetje.³³

Tudi Francu Guzeju usoda ni prizanesla, kajti kljub nadarjenosti, ki jo je pokazal v osnovni šoli, se je kmalu znašel na razpotju in moral iti s trebuhom za kruhom. Svoje borbene sposobnosti je najprej pokazal pri služenju vojaškega roka v Bosni in Hercegovini. Kasneje se je v Dalmaciji izšolal za orožnika, a mu službovanje daleč od rodnega Šentjurja ni odgovarjalo. Ko se je vrnil domov, je začel iskati primerno službo v bližini doma. Ker je ni našel, se je začasno zaposlil kot pomožni kmečki delavec na bogati kmetiji, delal pa je tudi v dobro znani gostilni v Dobrni, kjer je bil takrat zdraviliški turizem že v polnem razcvetu.³⁴

SLIKA 4: Hiša v kateri naj bi se rodil Franc Šarkelj - Guzej
(<https://www.guzaj.si/o-guzaju/>, pridobljeno 26. 10. 2018)

Pri kmečkih in gostilniških opravilih je bil zelo spreten in iznajdljiv, bil pa je tudi prijazen, lep in postaven mladenič, ki je s svojim šarmom očaral tudi svojo gospodarico in gostilničarko Ano Klančar. Ta je bila prepričana, da lahko s svojo veljavo in s svojimi ženskimi čari osvoji tega kozjanskega mladeniča, vendar jo je Franc zavrnil in sklenil oditi. Ana je bila zelo užaljena.³⁵ V vsej tej jezi je Guzeju v kovček, ki ga je spakiral z namenom po odhodu,

³³ Internet: <http://www.guzaj.si/o-guzaju/>, pridobljeno 26. 10. 2018.

³⁴ Prav tam.

³⁵ Prav tam.

podtaknila 3000 goldinarjev in nekaj srebrnega pribora. Potem je poklicala celjske okrajne orožnike, češ da ji je Francelj to ukradel. Ukana ji je uspela, saj je bil Guzej obtožen kraje in obsojen na 7 let zapor. Zaporno kazen je prestajal v Starem piskru. Tam je imel veliko časa za razmišljanje, kar je vodilo v povečevanje želje po maščevanju. Ker je bil v zaporu eden izmed redkih, ki so znali pisati in brati, je dobil delo sodnega pisarja, ki mu je dajalo precej svobode. Zato je nekega dne izkoristil priložnost, ki se mu je ponudila in ušel iz Starega piskra k prijatelju Drobnetu v Košnico.

SLIKA 5: Razbojnik Guzaj in njegova ljubica Barbara Amon

(<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/razbojnik-guzej-slovenski-robin-hood.html>, pridobljeno 27. 10. 2018)

S tem pobegom pa se je začela graditi čisto posebna zgodba - zgodba o razvpitem kozjanskem razbojniku Guzaju, ki je samega sebe poimenoval tudi »skrivalec«. ³⁶ Guzaj se je spajdašil s somišljeniki in skupaj z njimi plenil vse, kar mu je bilo dosegljivo. ³⁷ Še posebej rad je ropal duhovnike, ki so ljudstvo svarili pred rokovnjači, hkrati pa so imeli polne žepe denarja. Svoje tatvine je vedno skrbno in domiselno načrtoval, da ni bilo nič prepuščeno naključju. Svoj nakraden plen je vedno delil z revnimi, ki so simpatizirali z njim. Tako je enkrat, ko so mu bili za petami orožniki, moža in ženo prosil, naj ga skrijeta. Res sta ga skrila in ko so šli žandarji mimo, sta rekla da nista nič videla. Tako sta rešila Guzaja, ta pa jima je v zahvalo drugi večer v hlev pripeljal eno lepo telico.

Guzaju je bilo zelo všeč, če ga je kdo pohvalil, zanj bi naredil vse. Zato je nekemu kmetu, ki je rekel dobro besedo o Guzaju in ni imel vprežne živine, priskrbel vola. Šel je k sosеду, ki je imel dva in enega ukradel. Sosed pa ni upal nič narediti, saj se je Guzaja bal. Po drugi strani pa se je zelo hitro razjezil in skladno s tem tudi ravnal, če je o njem kdo govoril grdo. Te osebe, ki so Guzaja obrekovale, so po navadi bile fizično kaznovane. Zelo pogosta kazen je bila nabijanje žebeljev v peto in podkovanje.

Ker ga na videz ni poznal nihče, se je rad posmehoval orožnikom. Večkrat je napovedal kje bo, na primer, da bo šel v neko gostilno, in če ga želijo žandarji videti, naj pridejo tja. Večkrat so ga res pričakali orožniki, ki ga niso prepoznali in so z njim pili, se pogovarjali in ga celo

³⁶ Internet: <http://www.guzaj.si/o-guzaju/>, pridobljeno 26. 10. 2018.

³⁷ Prav tam.

spraševali, če mogoče ve, kje bi našli tega rokovnjača Guzaja. Ko pa je zapustil njihovo družbo, je vedno pustil neko sporočilo, da so ga orožniki čez čas našli, na katerem je pisalo, da so pili in se pogovarjali z Guzajem.

Franc se je več kot dve leti klatil po širšem Kozjanskem in se uspešno skrival pred žandarji in lovci na glave. V tem času se je maščeval tudi grešnici, bivši gospodarici Ani Klančar iz Dobrne, ki ga je zaradi zavrnjene ljubezni po krivem obtožila kraje.³⁸ Kljub slabi izkušnji s Klančarico, si je Guzaj želel ženske v svojem življenju. Našel jo je v dolini sredi kozjanskih gričev ob potoku Bistrica. Tam je živela prelepa mlinarjeva hčerka Barbka Amon. Z njo se je zelo zblížal in celo načrtoval pobeg v Ameriko, saj so se orožniki zaradi številnih ropov vendarle malo bolj organizirali in ga iskali.

Orožniki so bili postavljeni na območje od Slivnice do Glažute, Prevorja, Žegra, Šentvida pri Planini in Doboja. Obroč je bil sklenjen in vsi so čakali, da ga ujamejo. Žandarja Gorazd in Stres sta nekje izvedela, da naj bi se slavni rokovnjač skrival pri gostilničarju Drobnetu v Košnici. Zato sta se pritihotapila do Drobnetove gostilne, kjer sta Guzaja videla, kako s prijatelji karta pod hruško. Naposled ju je eden izmed zbrane družbe opazil in posvaril ostale. Guzej ni vedel kam bi pobegnil, saj je vedel, da sta orožnika oborožena. Videla je vrata, ki so vodila v klet, kamor se je potem tudi skrila.

Dolgo se je branil, tudi streljal skozi odprtino v steni. Poizkušal je narediti večjo luknjo v steno, da bi pobegnil, a mu ni uspelo. Orožnika sta ga imela v pasti in nikakor ju ni mogel zmesti, ukaniti ali storiti karkoli, kar bi mu omogočilo pobeg. Naposled se je odločil, da bo tvegala in šel na vse ali nič. Odprl je vrata in začel streljati, vendar ni bil dovolj hiter, da bi premagal orožnika. Njuni streli so ga večkrat zadeli in Guzaj je takrat, 10. septembra 1880 v Košnici, umrl. Mrliški oglednik Ipavec je nato identificiral ustreljenega in potrdil, da je ta res iskani kozjanski razbojnik Guzaj.

SLIKA 6: Ustreljeni razbojnik Guzaj

(<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/razbojnik-gujej-slovenski-robin-hood.html>, pridobljeno 26. 10. 2018.)

Tako se je končala ta nenavadna usoda rokovnjača Guzaja. Pokopali so ga brez svetega obreda v neposvečeno zemljo izven pokopališča pri cerkvi sv. Ane na Prevorju. Pogreba se ni

³⁸ Internet: <http://www.guzaj.si/o-guzaju/>, pridobljeno 26.10.2018.

udeležil nihče razen grobarja in nekaj delavcev. Njegovi znanci in domačini si niso upali priti, saj bi bili takoj obsojeni sodelovanja z njim. Njegov grob dolgo časa ni bil kaj dosti obiskan, vendar je bil obenj vedno postavljen kakšen sveži cvet, ki ga je verjetno prinesla njegova srčna izbranka Barbka³⁹, s katero mu nikoli ni uspelo pobegniti v Ameriko.

Med ljudmi pa je ostal dobro znan še do današnjega dne, saj o njem govorijo številne pravljice in pripovedke, ki se prenašajo iz roda v rod in opisujejo njegove domiselne tatvine. Slovenci ga imamo danes za nekakšnega slovenskega Robina Hooda, saj je preziral in kradel bogatim ter dajal in pomagal revnim.

Ob smrti je imel Guzaj pri sebi kar nekaj dokumentov. V njih je zapisal, da je bil po krivem poslan v zapor, in opisal okoliščine takratnih dogodkov. Napisal je tudi, da so ga zaradi njegovih številnih tatvin ljudje imeli za grešnega kozla, na katerega so zvalili krivdo tudi za rope, požige in druge hudobije, ki jih on ni zagrešil. V svojih spisih je izpovedal svoje mnenje o duhovnikih, ki jih je iz dna duše sovražil, in o ljubezni, katere žrtev je bil.

Drugi zelo znan razbojnik, ki je deloval predvsem na Kranjskem, je Dimež.

Franc Ziherl - Dimež se je rodil 2. decembra 1827 na Gorenji Savi pri Kranju kot nezakonski otrok materi Jeri Ziherl, po domače Dimci. Botra pri krstu sta bila Janez Krt, kmet in Neža Česen, kajžarka. Babica je bila Urša Čadež. Mati Jera je bila pri oblasteh zapisana kot ženska, ki je imela najtesnejše zveze z rokovnjači in kot piše kranjski okrajni glavar, Tomaž Pauker, naj bi bil Dimežev oče Travnov Janez, ki je pripadal eni najstarejših kranjskih rokovnjaških družin, Jera pa je bila njegova priležnica.⁴⁰

Tako je bil torej mali Franci že ob rojstvu zaznamovan z rokovnjaštvom in je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo stopil po očetovih stopinjah. Končni korak je storil tako kot mnogi drugi, skorajda vsi rokovnjači, takrat ko so ga poklicali v vojsko.⁴¹

SLIKA 7: Franc Ziherl - Dimež v vojaški uniformi

(<https://metinalista.si/o-dimezu-in-rokovnjacih-na-slovenskem>, pridobljeno 26. 10. 2018.)

³⁹ Internet: <http://www.guzaj.si/o-guzaju/>, pridobljeno 26.10.2018.

⁴⁰ Gorazd Stariha: Dimež in njegovi, 1997, str. 483.

⁴¹ Prav tam.

Dimeža so torej najprej iskali zaradi dezerterstva. Dokončno pa je stopil na pot kriminala marca 1851, ko je s pajdaši umoril Martina Rakovca, po domače Kucnarja, v Rakovici pod Šmarjetno Goro.

Dopisnik Novic iz Stražišča (pri Kranju) je poročal takole: *»Ta večer seje v naši fari veliko hudodelstvo zgodilo, podobno tistim, kije bilo iz Litije v nemškem Ljubljanskim časniku naznanjeno. Pod sv. Joštam v Rakovici per Kucnarji so po hrovaško našemani, po obrazih z ogljem namazani roparji, kmalo po Avemarii od 7–8 ure, ko je še vsa družina po koncu bila, na vrata poterkali. Na vprašanje; kdo de je? so rekli: patrola. Na to se jim vrata odprejo. Odpirajočiga hlapca so berž v veži s pištolami po glavi nabunkali in omamili, potlej vso družino povezali in v kot za mizo spahali in pometali. Le gospodarja, čez 60 let stariga moža, so tje in sem ulačili, mučili in nazadnje ubili. Kader so vse pobrali, kar so odnesti mogli, so jo pobegnili.«⁴²*

O Dimeževih krajah veliko izvemo iz poročil kranjskega glavarja Paukerja, ki si je prizadeval za izboljšanje varnosti v kranjskih občinah. Zato je veliko pisal tudi o rokovnjačih in njihovih hudobijah.

V okrožnici iz avgusta 1851 je karal župane, da je res sramota, da vlomi in kraje kar ne prenehajo, da lopov Zihlerl, po domače Dimež, ogroža občine od Loke do Tržiča, od Hrušice do Smlednika in Kamnika. Pauker je župane resno opominjal in jim nalagal, da se posvetujejo z občinskimi možmi, kako bi tej razbojniški tolpi naredili konec in jo pripeljali pred sodnijo. Naročal jim je, da morajo povečati svojo čuječnost preko zaupnikov (špijonov) in njihova sporočila čimprej posredovati žandarjem.⁴³

Pauker se je spet jezil na župane v okrožnici iz aprila naslednjega leta. V noči z 20. na 21. aprila so posestniku Jakobu Žerovniku, vulgo Puču, iz Britofa, ukradli 60 goldinarjev vrednega vola. Pauker je dejal, da ga ni toliko prizadela ta nova kraja, kot sramota in porog, ki ga trpijo občine, ko dopuščajo, da jim zanikrna tolovajska drhal nalaga udarec za udarcem. Pošteni ljudje ponoči spijo, lopovi pa izkoriščajo njihovo brezskrbnost za opravljanje svoje nečedne obrti. Pauker je bil kar osupnjen nad brezskrbnostjo, ki je že dajala vtis, kot da je pol vasi v sporazumu s tatovi.⁴⁴

---

⁴² Gorazd Stariha, 1997, str. 494, 495.

⁴³ Prav tam, str. 495.

⁴⁴ Prav tam.

SLIKA 8: Risba iz Cerarjevega Dimeža, ko odhaja skozi okno ljubljene Roze Kovačeve
(<https://metinalista.si/o-dimezu-in-rokovnjacih-na-slovenskem>, pridobljeno 26. 10. 2018)

Naslednji večer je Dimeževa tolpa okradla ljubenskega fajmoštra, Filipa Grošlja, »v denarju in blagu« za 764 goldinarjev. To dejanje je sledilo vlamu in maščevanju v Senici pri Medvodah, ki je vse pretresel, razbojnike pa opogumil. Žandarji so se takoj pognali za njimi v smereh proti Štajerski in Koroški, kar pa je bilo izdano, še preden se je začelo, medtem pa so se razbojniki zavlekli na Gorenjsko in oropali starega župnika v Ljubnem.⁴⁵

Dimež je sedaj postajal vedno bolj predrzen in v maju se je odločil že za napad na samo oblast - hotel je osvoboditi svoje ujete kompanjone. Proti polnoči se je Dimež s svojo malopridno družčino priplazil čez Jalnov vrt in čez vrt poštnega mojstra Škarje, kjer so našli neko lestev in preplezali visoki vrtni zid, jo potem prislonili k oknu sodne hiše, prav pod okno sobe preiskovalnega urada prislednika Šušteršiča. Pri vzpenjanju pa so jih opazili arestanti, ki so zagnali vik in krik, da naj jih osvobodijo.⁴⁶ Akcija zaradi tega ni uspela.

Po tem neuspehu, se je Dimež za nekaj časa potuhnil. Zaradi tega je glavar Pauker odlašal z razpisom nagrade na njegovo glavo, saj je menil, da Dimeža ne bodo več videli. Vendar se je grdo motil.

V noči s 17. na 18. oktober leta 1852 se je Dimež s svojo tovarišijo pojavil pred gradom Šempeter, nedvomno zato, da bi vlomili vanj, vendar so jih pregnali. Ker so bili razbojniki odgnani od gradu in so se torej prepričali o budnosti grajskih prebivalcev, je bilo pričakovati, da ne bodo več poskušali napasti, vendar je bila njihova predrznost in pokvarjenost tako velika, da so se ponovno pojavili naslednje noči okrog treh zjutraj, v hrvaških oblačilih. Spet so jih pregnali.⁴⁷

Ko je Pauker spoznal, da se je Dimež vrnil, se je glavar Pauker tako pridružil mnenju in predlogu kranjskega sodišča, da bi za Dimežem razpisali nagrado od 80 do 100 goldinarjev,

⁴⁵ Gorazd Stariha, 1997, str. 495.

⁴⁶ Prav tam, str. 496.

⁴⁷ Prav tam, str. 498.

izplačljivo iz kameralne blagajne. Poleg dovoljenja za razpis nagrade na Dimeževo glavo je glavar Pauker zaprosil tudi za 50 do 100 goldinarjev za nagrade za špijone, katerim bi dajali po 5, 10 ali 20 goldinarjev za informacijo, ki bi omogočila žandarjem prijetje razbojnikov.⁴⁸ A ta predlog na namestništvu ni obrodil sadov. Dobili so le odobritev za neko izjemno enkratno nagrado za prijetje Dimeža. Vseeno pa je ta nagrada motivirala mnoge, kar je sledilo v prijetje Dimeža 21. novembra 1852.

Sodni proces se je nato zavlekel, saj ni bilo povsem jasno, kdo ima pristojnost pri sojenju, saj je Dimež prekršil civilne in vojaške zakone. Sodili so mu od leta 1853 pa vse do leta 1857. Takrat so Dimeža poslali na prestajanje osemnajstletne kazni v Osijek. Že po dveh letih je od tam pobegnil in se vrnil na Kranjsko. Ker pa je, preden je šel v zapor, vsem odgovornim za njegovo prijetje obljubil, da se bo maščeval, so ti v strahu čakali kdaj bo prišel do njih. Zato so še enkrat od vrhovnega policijskega šefa dobili 300 goldinarjev, ki naj bi jih porabili za vohunjenje in za nagrado za prijem Dimeža in še enega njegovega tovariša. Tega so ulovili prvega. V tem času pa se je stanje na Kranjskem spet poslabšalo, saj je Dimež s pajdaši ponovno postajal vse bolj predrzen in imel vse več podpore med ljudstvom. Zaradi tega je vedno manj ljudi mikala nagrada za njegovo prijetje oz. informacijo in oblasti niso imele dovolj podatkov da bi ga ujele. Dimeža organi pregona niso nikoli več ujeli.

Iz poročila kamniškega glavarja Roederja izvemo, da so 21. januarja 1862 ob poltretji uri popoldan na okrajni urad javili, da je v opekarni Josefa Skofiča v Trzinu izbruhnil požar in da sta v njem našla smrt dva neznana moška. Eno izmed trupel je bilo srednje postave in nekaj šibkejše. Obraz je bil sicer sajast, drugače pa je bilo truplo dobro ohranjeno, razen leve noge, ki je tudi zgorela. Pripadalo je moškemu, staremu okrog 30 let. Lasje so bili temnorjavi, skodrani, dolgi. Oči bi bile lahko sive. Kratki, redki brki so bili nedoločljive barve. Zobje so bili vsi, dobro ohranjeni in pravilni. Ušesa so bila majhna in na desnem luknja za uhan. Obraz je bil ovalen, ličnice precej poudarjene. Dlani so bile majhne in nežne, na levem zapestju je bila lahko opazna sled neke stare ureznine, na desnem laktu pa svetlo rdeče tetoviranje - napol odprt venec in v njem črki F. S. in pod njima H. (ali M.) S., v latinski kurzivi. Nepoškodovano stopalo je bila izrazito majhno. Koža (po telesu) je bila nenavadno nežna in mehka, dolžina telesa pa 62-63 palcev (pribl. 163–166 cm). Truplo je bilo oblečeno v bombažno srajco, izvezen telovnik, dvoje spodnjih hlač in hlače (vsa oblačila so bila fine izdelave in blaga). Na nepoškodovani nogi je bila dolga nogavica in ličen škorenjc iz telečjega usnja. Splošen vtis in ta dejstva, so govorila, da je to truplo Franca Ziherla - Dimeža.⁴⁹

---

⁴⁸ Gorazd Stariha, 1997. str. 498.

⁴⁹ Prav tam, str. 512.

1.4 ROPANJE IN RAZBOJNIŠTVO V 20. STOLETJU

Prve pomladne dni leta 1941 so največ strani v slovenskih časopisih zasedali zapisi o začetku sojenja razbojniku **Anton (Tonetu) Hacetu** iz Podcerkve na Notranjskem, ki je med ljudstvom veljal za nekakšnega slovenskega Robina Hooda. Zagovornik Haceta pred ljubljanskim sodiščem je bil pravnik Igo Gruden, sicer bolj znan kot pesnik. Ker je veliko pri premožnejših nakradenega blaga delil z revnim prebivalstvom, je marsikje našel zatočišče in skrivališče. V 31. marca 1941 začetem sodnem procesu je bil že po štirih dneh obsojen na dosmrtno ječo, vendar je ni nikoli v celoti odslužil. Leto dni po koncu vojne (1946) so ga spustili na prostost, pri čemer mu je najverjetneje pomagal brat Matevž Hace, med vojno politkomisar XIV. divizije, po vojni pa pisatelj in prvi predsednik Gasilske zveze Slovenije. Po izpustu iz zapora je do upokojitve živel razmeroma mirno življenje, med drugim je bil zaposlen celo kot varnostnik.⁵⁰

*Anton Hace je zakrivil roparski umor po 167/II, točka 4, ko je umoril Avpiča, pet zločinov po čl. 1, točka 7, zakona o zaščiti javne varnosti, ko je streljal na orožnike, eno zločinstvo tatvine in zločinstvo razbojništva, 39 primerov zločinstva tatvine, eno zločinstvo poizkusa tatvine, en prestopok zoper osebno prostost in varnost in en prestopok zoper javni red in mir, torej skupaj 47 zločinov.*⁵¹

SLIKA 9: Prizor iz filma *Do konca in naprej*

(<https://www.casnik.si/oznaka/tone-hace>, pridobljeno 1. 2. 2019)

Obtožnica navaja, da se je Hace rodil kot sin malega posestnika v Podcerkvi na Notranjskem. Njegova mati je bila dobra gospodinja, njegov oče pa je bil vdan pijači in se za družino ni brigal. Osnovno šolo je obtoženi Hace obiskoval v Starem trgu pri Rakeku, kjer je dobro uspeval. Končal je osem razredov in nato dobil službo hlapca pri gostilničarju Alojziju Obersnelu na ljubljanskem Rožniku. Tu je prvič zašel na slaba pota. Svojemu gospodarju je utajil 1000 din in nato pobegnil. Od tega časa Hace ni imel več stalne službe. Pohajkoval je po

⁵⁰ Internet: <https://www.dnevnik.si/1042710204>, pridobljeno 15. 1. 2019.

⁵¹ Prav tam.

raznih krajih Slovenije in se samo tu pa tam lotil kakega poštenega dela, postal pa je strasten tihotapec. Prekupčeval je največ s saharinom in vžigalniki.⁵²

Objava sodbe je trajala poldrugo uro. Medtem ko je predsednik našteval, za katere delikte se je sodišče prepričalo o Hacetovi krivdi, Hace niti za hip ni pokazal na obrazu, kaj se godi v njegovi notranjosti. Le od časa do časa je potegnil iz žepa robec in si obrisal potni obraz. Bilo mu je vroče in je le včasih tesneje priprl oči. Med dolgim stanjem se je včasih prestopil in tedaj so zazveneale verige na njegovih nogah.⁵³

O Hacetovi zgobbi je bil posnet tudi film z naslovom *Do konca in naprej* (1990) - slovenski Robin Hood, tule je nekaj podatkov o filmu:

(Slovenija 1990, pustolovska kriminalna komedija, režija: Jure Pervanje, igrajo: Matjaž Tribušon, Janez Hočevnar, Lučka Počkaj, Gojmir Lešnjak, Barbara Lapajne, Ivo Godnič, Pavle Ravnohrib, Boris Cavazza, Majda Potokar, Lojze Rozman, Ivo Ban, Jonas Žnidaršič, Zlatko Šugman, Dare Valič, Vesna Jevnikar, Miloš Battelino, Primož Ekart, Boštjan Hladnik, Roman Končar, Bernarda Oman, Mario Šelih)

Pa smo ga dobili, prvega pravega slovenskega bandita, domačo inačico Čaruge in Robina Hooda, ki krade bogatim in daje revnim. Tip je kul. Vsaj toliko kot John Dillinger in Bugsy Siegel. Toliko, da se ga ne bi branil niti Quentin Tarantino. Ime mu je Tone Hac, Matjaž Tribušon pa ga igra ravno prav navihano in z guštom. Tako, da obrača številna dekleta, med katerimi sta tudi debitantka Lučka Počkaj in Predinova žena Barbara Lepajne. Ves čas ga zama lovi policijski inšpektor Alojz Krajnc (Janez Hočevnar), ki medijem obljublja, da ga bo ujel preden bo zapadel prvi sneg. Za njegovo promocijo skrbi psihotični novinar Aleš Korošec (Gojmir Lešnjak), prvi pravi raziskovalni reporter, ki hoče blizu. Med njegovo bando (Pavle Ravnohrib, Miloš Battelino), k ropu, k razdeljevanju plena. Radijski čas mu posveča cinični napovedovalec Ivo Godnič. Nekje na polovici filma pa se mu pridruži še skrivnostni študent, stari dobri Jonas Žnidaršič, ki igra biljard in osvaja ostarele grofice. Eden redkih slovenskih filmov, ki bi ga lahko prodali tudi v Ameriko. Eden redkih slovenskih filmov, ki deluje razgibano, dovolj prepričljivo in karizmatično.⁵⁴

Precej manj slaven je bil leta 1929 v Očeslavcih pri Gornji Radgoni rojeni **Franc Rihtarič**, ki ga ja na stranpota zaneslo, ko je s prijateljem iz garaže radgonskega okrajnega ljudskega odbora ukradel avto in ga po divji vožnji k ljubici razbil. Vinogradniški inštruktor se je začel po tistem skrivati. Zasovražil je oblast, komuniste in bogataše. Ko so ga zgrabili, je imel na vesti skoraj sedemdeset ropov in - uboj. Leta 1955 je namreč v Gornji Radgoni na mostu čez Muro ubil miličnika Alojza Bartola. Sodba: smrt z ustrelitvijo. Konec oktobra 1959 so ga ustrelili v gramozni jami blizu Hoč pri Mariboru. Mladenič, ki je postal strah in trepet dobršnega dela Štajerske, je bil tudi zadnji obsojenec, ki ga je v Sloveniji doletela smrtna kazen.⁵⁵

⁵² Internet: <https://www.dnevnik.si/1042710204>, pridobljeno 15. 1. 2019.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Internet: <http://iztokgartner.blog.si/2011/04/14/recenzije-do-konca-in-naprej>, pridobljeno 15. 1. 2019.

⁵⁵ Internet: <https://www.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/kdo-so-slovenski-robini-hoodi.html>, pridobljeno 15. 1. 2019.

SLIKA 10: Franc Rihtarič, zadnji slovenski usmrčen zapornik

(<https://www.aktualno24.si/view/kako-je-stajerski-robin-hood-stopil-pred-strelski-vod>, pridobljeno 1. 2. 2019)

Ko je Rihtarič leta 1949, star komaj 19 let, s prijateljem ukradel avto, da sta se odpeljala k ljubican na Ptuj, med potjo pa povzročil prometno nesrečo, najbrž ni slutil, da bo začel pisati zgodovino. Takrat se nikakor ni hotel predati, začel se je skrivati pred roko pravice, zasovražil je komuniste in v nekaj mesecih povsem podivjal. Začel je krasti, ropati, groziti, razbijati državno lastnino, veliko nakradenega blaga pa je po mitološkem izročilu dal revnim, pri katerih se je med begom skrival. Raja je na njegove podvige gledala s strahospoštovanjem. Toda avgusta 1955 je na radgonskem mostu naredil usodno napako: ustrelil je miličnika Alojza Bartola, nato pa prebegnil na avstrijsko stran, kjer so ga prijeli, vendar je njegovo izročitev Jugoslaviji preprečil Interpol. Avstrijci so ga nameravali zapreti v graške zapore, a je med prevozom tja pobegnil z drvečega vlaka. Za njim so razpisali mednarodno tiralico, zato se je vrnil v Jugoslavijo, kjer je medtem postal že institucija. »Rihtarič gre!« so starši strašili otroke, če jih niso ubogali, obenem pa se ga je prijel vzdevek štajerski Robin Hood.⁵⁶

Marca 1958 je bilo njegovih podvigov konec. Ko se je naselil v bližini rojstnega kraja, so ga nekega dne na babičinem seniku, ko je počival na nekaj kilogramih razstreliva, presenetili miličniki in ga odpeljali v mariborske zapore. Nekdo ga je moral izdati. In ena od ljudskih teorij pravi, da je bila to kar babica. Kakorkoli. Sojenje se je začelo decembra istega leta, a Rihtarič uboja miličnika Bartola ni priznal. Na smrt so ga obsodili 15. aprila 1959, pred strelski vod pa, kot rečeno, postavili na današnji dan pred 58 leti. *»Privedejo obsojenca. Pazniki stopijo v vrsto. Na ukaz dvignejo puške. Pet pušk. Nihče ne ve, kdo ima bojne, kdo manevrske naboje. 'Ogenj!' zavpije miličnik z visokim činom. Rihtaričevo telo se zavrti. Zadrhti. Naposled pade na mokro kamenje. Ura je 6.28. Strelci spustijo puške. Zdravnik se skloni k ustreljenemu, pokima, smrt je nastopila ob 6.35. Truplo izročijo mariborskemu pogrebniemu zavodu. Njihov avto iz gramoznice odpelje zadnji. Zadnja je tudi smrt z ustrelitvijo,«* je o Rihtaričevih zadnjih trenutkih ob neki priložnosti zapisal ptujski literat Zdenko Kodrič.⁵⁷

⁵⁶ Internet: <https://www.aktualno24.si/view/kako-je-stajerski-robin-hood-stopil-pred-strelski-vod>, pridobljeno 15. 1. 2019.

⁵⁷ Prav tam.

1.5 ZGODOVINSKI ROMAN - NA SPLOŠNO

Leksikon *Literatura* kot definicijo žanra zgodovinskega romana ponudi:

*Roman s snovjo iz zgodovine, z realnimi ali večidel fiktivnimi zgodovinskimi osebami, na historičnem ozadju, z voljo do avtentičnega orisa oseb, družbe, kulture in dogajanj; pogosto v središču pustolovsko-čjubezenska zgodba (značilno historični roman v romantiki), pa tudi realni zgodovinsko-socialni procesi (realistični historični roman), pogosto z nacionalno, ideološko tendenco. (...)*⁵⁸

Večina literarnih zgodovinarjev rojstvo zgodovinskega romana kot takega postavlja v 19. stoletje. To stoletje je bilo znano kot stoletje emancipacije narodov, ki so si vsak zase poskušali priboriti svojo svobodo, izgraditi temelje svoje državnosti; pogosto govorimo o revoluciji 1848, pomladi narodov. Pomemben element narodnega prebujenja je bila tudi z narodno tematiko povezana književnost (še posebej pri Slovencih), sem pa sodi tudi zgodovinski roman. Vsak narod, ki je hotel dokazati, da je »vreden« svoje kulturne samostojnosti, je moral namreč dokazati svojo zgodovinsko kontinuiteto, da živi na svojem kosu zemlje že »od nekdaj«, to pa se je dalo lepo pokazati z zgodovinskimi romani. Pisci so si zato izbirali teme iz narodove davne ali manj daljne zgodovine, izposojali so si tudi iz sveta narodnih legend in mitologije. Na ta način so dokazovali, obujali narodovo zgodovino in krepili narodno zavest. Da je nek roman klasificiran kot zgodovinski torej ne zadostuje le dogajalni čas - preteklost; take romane so pisali in brali že pred 19. stoletjem (npr. viteški romani). Zgodovinski roman mora biti predstavitev preteklosti kot nečesa, kar je različno od sedanjosti; torej nekaj, kar zbuja zavest o spreminjanju časa, zgodovinski zavest. Zgodovinski romani so se seveda pisali še po koncu revolucij in postopoma izgubljali narodno zavedno funkcijo, postali so čtivo bodisi za tiste, ki jih zgodovina zanima, pa jim je pisanje zgodovinarjev preveč suhoparno bodisi za tiste, ki jih zanima zgolj zgodba, njena prekrivnost z zgodovinskimi dogodki pa jim ne pomeni toliko.⁵⁹

Za očeta zgodovinskega romana velja Walter Scott (1771–1832). Pisal je romane iz angleške in škotske zgodovine, posebej blizu mu je bila Škotska in tamkajšnje bajke in legende. Najbolj znan je po romanu *Ivanhoe*, ki govori o Angliji v času Riharda Levjesrčnega. Drugi znani pisци so bili Victor Hugo (1802–1885, *Nesrečniki*, *Notredamski zvonar*), Lev Nikolajevič Tolstoj (1828–1910, *Vojna in mir*), Gustave Flaubert (1821–1880, roman o Kartagini *Salammbô*), Henryk Sienkiewicz (1846–1916, roman o starem Rimu *Quo vadis*), v novejšem času pa npr. Ivo Andrić (1892–1975, *Travniška kronika*, *Most na Drini*) in Umberto Eco (1932–2016, *Ime rože*).⁶⁰

⁵⁸ Janko Kos (ur.), *Literatura*, leksikon, 1987, str. 87 (geslo historični roman).

⁵⁹ Miran Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*, 2009, str. 22-24.

⁶⁰ Janko Kos, *Pregled svetovne književnosti*, 2005.

SLIKA 11: Scott je svoje počitnice v otroštvu preživel na škotskem podežlju, obdan s starimi legendami, zato ne preseneča, da je dobil idejo za zgodovinske romane. (<https://www.visitscotland.com>, pridobljeno 1. 2. 2019)

Odkar obstaja zgodovinski roman obstaja tudi polemika o razmerju med faktom in fikcijo v njem, torej, koliko se njegova zgodba »drži« resničnosti, ki se je zgodila. Zgodovinopisje in leposlovje nekoč nista poznala takih medsebojnih razlik, razvijala sta se vzporedno in se med seboj povezovala. Do odločilnega preloma je prišlo šele v 19. stoletju, ko se je zgodovina popolnoma oblikovala v samostojno znanost. V 20. stoletju seveda ni bilo več dvoma, da zgodovinski roman pripada leposlovju, kljub temu pa imamo literarne zgodovinarje, ki so menili, da je treba zgodovinske romane brati le kot zgodbo in povsem ignorirati morebitne resnične fakte (npr. Roman Ingarden), drugi pa vidijo njihovo vrednost v njihovi zvestobi zgodovinski realnosti, kot pričevanje o zgodovini in umetnost ob enem, pri čemer se lahko resnični dogodki v zgodbi spremenijo le malenkostno (npr. György Lukács). Tudi danes se mnogi pisci zgodovinskih romanov zelo natančno poučijo o svoji temi, jo raziščejo kot zgodovinarji, preden se lotijo pisanja. Govori se celo o nekakšnem »ljubosumju« med zgodovinopisjem in leposlovjem, saj po drugem posega veliko večje število bralcev, je pa res, da tudi nekateri zgodovinarji pišejo romane.⁶¹

---

⁶¹ Miran Hladnik, 2009, str. 28-32.

1.6 SLOVENSKI ZGODOVINSKI ROMAN

Tudi Slovenci so 19. stoletju, kot vsa ostala Evropa, želela narediti korak naprej k uveljavitvi svojih narodnih, predvsem jezikovnih pravic. Že Prešeren se je v 1836 napisani pesnitvi *Krst pri Savici* navezal na temo pokristjanjenja Slovencev. Sicer velja za avtorja prvega slovenskega zgodovinskega romana Jurčičev roman *Ivan Erazem Tatenbah* (1873), njegova tema je bila upor Zrinjskih in Frankopanov proti Habsburžanom v 17. stoletju. Roman je izhajal v podlistku, to je bilo za 19. stoletje običajno. Pri bralstvu so bili izjemno popularni in, kot je to običajno pri popularnih žanrih, pri kritiki nekoliko manj cenjeni. Tudi pri nas so se pojavljala ugibanja o tem, koliko je avtor naštudiral izbrano temo in o razmerju med zgodbo in zgodovinskim faktom. Mnenja so bila deljena, npr. veliki Cankar zgodovinskega romana ni ne pisal ne cenil. Kljub veliki popularnosti zgodovinskih romanov so danes njihovi pisci med ljudmi zelo neznani, to so bili npr. Miroslav Malovrh (romani o vitezi), Lea Fatur, Jožef Urbanija, Alojzij Carli Lukovič, Mimi Malenšek. Po drugi strani so se žanra lotevali tudi kanonizirani pisci, kot so Ivan Tavčar (*Visoška Kornika*), France Bevk (o primorski zgodovini), Prežihov Voranc (koroška zgodovina), posebno popularen je roman *Alamut* Vladimirja Bartola z eksotično temo iz iranske zgodovine. V sodobnih časih so priljubljeni pisci npr. Miloš Mikeln, Drago Jančar in Ivan Sivec.⁶²

Poglejmo še nekaj najpomembnejših tem slovenskih zgodovinskih romanov. Najštevilčnejši žanrski tip zgodovinskega romana je biografski roman (predvsem življenjepisi osebnosti 19. stoletja). Sledijo lokalnozgodovinske povesti (največ iz življenja v Ljubljani med 17. in 19. stoletjem) in turške povesti (15.–16. stoletje), rodbinske kronike (19. stoletje), s srednjeveško tematiko (viteška, čarovniška, 14. –15. stoletje), romani o naselitvi in pokristjanjevanju (zgodnji srednji vek), verskih bojih med katoliki in protestanti (16. stoletje), kmečki upori (16. stoletje). Za Slovence specifične teme so celjski grofi, življenje v času Ilirskih provinc in upor štajerskega plemstva proti Habsburžanom.⁶³

Popis slovenskih zgodovinskih pripovedi po stoletju, v katerem se dogajajo, pokaže, da se jih največ (okoli 20 %) dogaja v 19. stoletju. Najbrž 19. stoletje ni popularno zato, ker bi bilo tako bogato z zgodovinskimi dogodki, ampak zaradi izuma umeščanja pripovedi v bližnjo preteklost in še bolj seveda zaradi nacionalne relevantnosti tedanjih zgodovinskih dogodkov; 19. stoletje je namreč stoletje oblikovanja slovenstva. Na drugem mestu je 16. stoletje, tesno sledi 15. stoletje, medtem ko sta 17. in 18. stoletje manj pripovedno dražljivi, zato se takrat dogaja manj povesti.⁶⁴

Običajno je dogajanje v povezavi z eno glavno osebo in pokriva ozek časovni izsek v življenju te osebe ali največ celo njeno življenje. Kak ducat avtorjev pa se je odločilo v romanu zaobseči čim širši časovni pas.⁶⁵

19. stoletje je najpogosteje obravnavano stoletje. Čeprav z zgodovinskimi dogodki ni bilo tako nabito kot srednji vek in 16. stoletje, pa je bilo prelomnega pomena za rojstvo naroda.

⁶² Miran Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*, 2009, 76- 77.

⁶³ https://sl.wikipedia.org/wiki/Zgodovinski_roman (9. 1. 2019).

⁶⁴ Miran Hladnik, 2009, str. 71.

⁶⁵ Prav tam, str. 72.

Pisatelji so imeli za tematizacijo 19. stoletja na razpolago dovolj zgodovinskega gradiva in osebnih pričevanj.⁶⁶

SLIKA 12: Jurčičev podlistek v časopisu Slovenski narod

(Vir: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Ivan_Erazem_Tatenbah_\(roman\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Ivan_Erazem_Tatenbah_(roman)), pridobljeno 9. 1. 2019).

⁶⁶ Miran Hladnik, 2009, str. 78.

PRAKTIČNI DEL

2.1 ROKOVNJAŠTVO V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

Rokovnjačev se je dotaknil že Prešeren v svoji pesmi *Novičarjem*, v kateri je okrcal tedanji publicistični jezik; po njegovem je bila njegova nerazumljivost primerljiva z rokovnjaško latovščino. Epigram gre takole:⁶⁷

*Tat, rokomavh govori jezik drugim neumeten,
marska po hlevu diši tvoja beseda, kmetavs!
Lepše biló bi berilo novic rokodelsko-kmetijskih,
ako rokovnjaške in manj bi kmetavske bilé.*

Romani z rokovnjaško ali roparsko povestjo na Slovenskem so bili največkrat povezani z rokovnjači v času francoske oblasti na naših tleh, ni pa bilo vedno. Začel je Franc Malavašič z romano *Erazem iz jame* (1845), ki govori o zgodbi Erazma Predjamskega, Malavašič je sicer v slovenščino le eno leto po nastanku prevedel popularni roman *Koča strica Toma*. Temu je sledila kopica poslovenjenih del: *Črni bratje* (1882), *Roparsko življenje* (1884, 1895), *Hedvika, banditova nevesta* (1886, 1903), *Tolovajski glavar Jurij Skopec* (1903), Leta 1907 je izšla roparska povest *Rinaldo Rinaldini* in bila kmalu še trikrat ponatisnjena, sledili sta povesti *Fra Diavolo* (1910, 1923) in *Musulino, glasoviti italijanski ropar* (1921).⁶⁸

Izvirnih slovenskih romanov s to temo je okrog deset. Junaki so bili večinoma znani slovenski razbojniki. Verjetno najslavnejši med njimi je bil Guzaj. Prvi se ga je lotil štajerski duhovnik Januš Golec. Lotil se ga je tudi šolnik Ernest Tiran, najprej je napisal dramo (1932), potem še povest. Leta 1933 ga je dramatiziral tudi profesor Davorin Petančič, s Tiranom sta se spustila v sodni spor zaradi avtorskih pravic; zmagal je Tiran. V nemščini je o Guzaju pisala tudi Anna Wambrechtsammer. Verjetno najbolj prototipski tekst tega žanra je Jurčič-Kersnikov roman *Rokovnjači* (1881), leta 1907 jih je dramatiziral Fran Govekar. Leta 1895 sta Dragotin Kette in Ivan Cankar Rokovnjače pripravila za uprizoritev v deželnem gledališču v Ljubljani. Sorodni sta mu roman Miroslavava Malovrha *Zadnji rodovine Benalja* (1909) in *Pod krivo jelko* (1923) Petra Bohinjca, Bohinjec je bil Gorenjec, prav tako rokovnjači v romanu. Veliki Gropa in Ilirske province so tudi teme pisatelja in igralca Gustava Strniše (očeta bolj poznanega Gregorja Strniše), napisal je deli *Francozi in rokovnjači* (1930) in *Zadnji rokovnjač* (1933). Isti poklic kot Strniša je opravljal tudi Anton Cerar (nadimek Danilo), napisal je delo *Dimež* (1945) o tem gorenjskem razbojniku. Prvi je sicer o njem pisal v 60.-tih letih 19. stoletja Jakob Alešovec, napravil je ljudsko igro *Sicherl, vulgo Dimec, der Schrecken von Krain*, Cerar jo je 1911 priredil v slovenščino.⁶⁹

Francoska okupacija se je tesno povezovala s temo rokovnjačev in s temo kmečkih uporov - oboje je bilo ljudska reakcija na ekonomsko stisko, ki jo je prinesla vojna. Bralec bo v teh besedilih prebral kaj o Napoleonu Bonapartu in o tedanji francoski vojaški in upravni eliti v Ljubljani z maršalom Marmontom na čelu. Odnos pisateljev do francoske okupacije je bil

⁶⁷ <https://sl.wikisource.org/wiki/Novicarjem> (9. 1. 2019)

⁶⁸ Miran Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*, 2009, str. 109.

⁶⁹ Prav tam, 109-113.

dvojen, sovražen na strani Avstriji zvestih katolikov in naklonjen na strani liberalcev, ki so v njej videli napoved slovenske politične samostojnosti.⁷⁰

Rokovnjaška ali roparska povest je bila pogosto način za tematizacijo francoske okupacije naših krajev, seveda pa ni Francozom posvečena kar vsaka rokovnjaška povest niti niso vse roparske zgodbe zgodovinske, čeprav so prispevale k žanrski zavesti. Marsikaj je bilo treba izpustiti zaradi primanjkljaja zgodbenega ali zato, ker so bile le prevedene oziroma prirejene. Gre za serijo popularnih povesti, ki so nadaljevale tradicijo Malavašičeve povesti o znamenitem plemenitem in delinkventnem domačinu Erazmu Predjamskem: Črni bratje (1882), Roparsko življenje (1884, 1895), Hedvika, banditova nevesta: Povest iz sedemnajstega stoletja (1886, 1903), Tolovajski glavar Jurij Skopec (1903). Leta 1907 je v založbi ljubljanskega knjigarnarja Turka izšla »zanimiva roparska povest« Rinaldo Rinaldini in bila kmalu še trikrat ponatisnjena, sledili sta »povest iz roparskega življenja« Fra Diavolo (1910, 1923) in Musolino, glasoviti italijanski ropar (1921).⁷¹

Da rokovnjači nikakor niso bili zanemarljivi predmet slovenske književnosti, dokazuje precej obširen odstavek, ki jim ga posveča ena prvih slovenskih literarnih zgodovin, rokopisno Slovensko slovstvo Frana Levca iz leta 1871/72, nastalo po predavanjih na goriški gimnaziji. Tam beremo v komentarju Prešernovega verza »Tat, rokomavh govori jezik drugim neumeten« naslednje:

»Rokomavh«. Od leta 1820–50 so živeli po Gorenjskem »rokovnjači« ali »rokomavhi«, to je deserterji, ki so ušli iz zaporja ali pa od vojakov i kmetovski fantje, katerim se nij ljubilo doma delati. Njih glavno ležišče je bilo med Kranjem, Kamnikom i Teržičem, zlasti v »Udnem boršti« nad Kranjem. Bili so ondi največ iz bližnjih vasi doma. Kmetu nijso ničesar storili, ropali so pa bogatinom i cirkvam. Prišli so k premožnim posestnikom, ko so vedeli, da je malo varuhov doma, so tirjali toliko te, toliko one reči, žugaje, da bodo hiše zapalili, če ne dobó, kar želé. Bili so pravi kranjski komunisti, imeli so veliko deklet pri sebi, i ženili so se, kar križem med seboj. Njih starašina »stari Groga« je poročal pod staro jelko rekoč: »In nomine patre, vzemi jo na kvatre, če bolje dobiš, pa to zapustiš«. Absolutizem i žandarmi so vničili rokovnjače. Nekateri so zbežali na Hrvatsko, misle, da bodo ondi svoje rokodelstvo nadaljevali, a bili so postreljeni i pobešeni. Udni boršt se po nemški imenuje »Herzogen - Forst«. Udni je torej = vojvodni. Morda je bil ta gozd kedaj lastnina kranjskih vojvod. Stari Groga je potem, ko so njegovo čedo razkropili, beračil okrog ljudij, katere je pred na lep način ropal i slačil. Umrl je pred kakimi desetimi leti. Njegov nekrolog je bil v Novicah. Rokovnjači so v kranjski i kamniški okolici v jako dobrem spominu, ljudje vedo veliko o njih povedati. Njihovi glavarji so hodili lepo oblečeni, lepše nego domači fantje od najboljih hiš. Tudi so mnogo občevali z vaščani. Sploh je čudno, da se je mogla sredi največih vasij osnovati tatinsko-roparska, dobro osnovana in vladana država. Najhuji preganjalec rokovnjačev je bil Kajetan Huber, kaplan v Komendi (nabral je tudi nekoliko slovenskih narodnih pesnij), originalen pop, ki je hodil s pušo nanje. Enkrat so jih kmetje pod kaplanovim vodstvom tako natepli, da so pomerli. Ker je bil Huber v Komendi vedno v smrtni nevarnosti, šel je k ljubljanskemu polku za vojaškega kaplana. V boji je bil hraber i prijel zlati križ. Pisal je več v Novice o polkovniku Čehovinu, Kraševcu i Vegi, ker pozneje je bil

⁷⁰ Miran Hladnik, Slovenski zgodovinski roman, 2009, str. 79.

⁷¹ Prav tam, str. 109.

*prestavljen za fajmoštra v Čemšenik, blizu rojstnega kraja Veginega. Zibeljko v kateri so Vego zibali, je tudi Huber kupil.*⁷²

Večina povesti ima podobno obliko. V njih kot heroj nastopa rokovnjač, ki je zločinec, izločenec iz družbe ter državni sovražnik. Junak živi popolnoma svobodno, sam si kroji svojo usodo ter jemlje pravico v svoje roke. Zgodba se za junaka konča tragično, saj ga ujamejo oblasti.⁷³

V nadaljevanju je nekaj »rokovnjaških« del podrobneje označenih.

Pod krivo jelko

Povest Pod krivo jelko je delo Petra Bohinjca, s katerim je želel upodobiti življenje rokovnjačev v tridesetih letih 19. stoletja v okolici Kranja. Bohinjec je v svojem delu uporabil resnične zgodovinske osebe. To so Velik Gropa (rokovnjaški poglavar), Andrej Smole, komisar Pajk in kaplan Kajetan Huber z Brnika. V obliki podlistka z naslovom »Povest iz Meternikove dobe« je med letoma 1922 in 1923 povest izhajala v časniku Domoljub. Knjižno izdajo je dobila leta 1923. Njen založnik je bil Anton Turk.⁷⁴

SLIKA 13: Naslovnica Bohinčeve povesti Pod krivo jelko

(Vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-H7LBZMEA/>, pridobljeno 15. 1. 2019)

Dimež

Povest Dimež je izšla med 2. svetovno vojno kot poslednje delo v Anton Cerarjevi seriji predelav ljudske snovi. Gre za spremenjeno obliko Cerarjeve ljudske igre, ki jo je izdal leta 1911 z naslovom Dimež, strah kranjske dežele, ljudska igra s petjem v šestih slikah. Zgodba govori o Dimežu in njegovemu življenju. Predstavljen je kot romantičen junak. Pobegnil je iz

⁷² Miran Hladnik, Slovenski zgodovinski roman, 2009, str. 113.

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Prav tam.

vojske k rokovnjačem, kjer je kmalu postal njihov vodja. Osvojil pa je tudi srca deklet. Cerar ni predstavil Dimeža popolnoma resnično v zgodovinskem smislu. Med zgodovinskimi dejstvi in njegovim delom obstoja nekaj razlik:

-Dimežovo ime je bilo Franc, v Cerarjevi zgodbi je to Janez

-Dimežovi nevesti je bilo ime Mica, v Cerarjevi je to bila Katra

-Dimeža za 18 let obsodijo na zapor v Osjeku, od tam pa mu je uspelo po enem letu pobegniti. Umrl je zaradi zadušitve s plini. V zgodbi umre, ker ga sežgejo skupaj z hišo v kateri se je skrival

-Cerar ni izrabil nekaterih govoric. Govorilo se je, da je Dimež plemenitega izvora ter da je bila njegova mati znana rokovnjaška nevesta.

-Dimež je deloval v Gorenji Savi, v Cerarjevi povesti pa ga je ta samovoljno prestavil v Bitnje.⁷⁵

Francozi in rokovnjači, Zadnji rokovnjač

Igralec in pisatelj Gustav Strniša je deli izdajal kot podlistek v ljubljanskem časopisu Domovina. Nenavadno je da so v časopisu, ki je veljal za precej konservativnega, izdali tako liberalno delo. Strniša namreč dojema Francoze podobno kot Vodnik, kot prijatelje slovenskega naroda. Francozi in rokovnjači so izhajali leta 1930. Zadnji rokovnjač pa leta 1933. Prva povest se dogaja v času Ilirskih provinc v bližini Brnika in Velesovega. Osredotoča se na rop francoske blagajne v Črnem grabnu. V njej nastopa rokovnjač Matevž Bolhar. V povesti Zadnji rokovnjač pa zgodba govori o Velikem Grogu.⁷⁶

Seznam del (v oklepajih so navedene letnice izida):⁷⁷

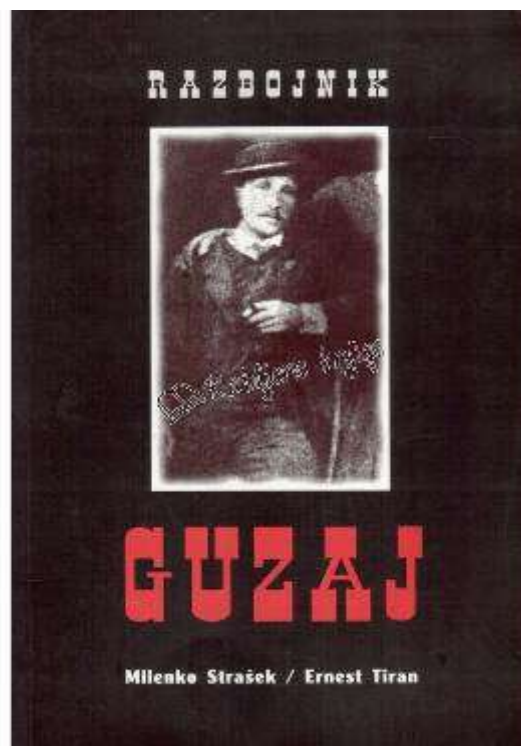
- Jakob Alešovec, Sicherl, vulgo Dimež, der Schrecken von Krain (1863/64) (ljudska igra)
- Josip Jurčič, Janko Kersnik, Rokovnjači (1881)
- *Črni bratje* (1882)
- *Roparsko življenje* (1884, 1895)
- Charles Nodier: *Ivan Žbogar* (1886)
- *Hedvika, banditova nevesta: Povest iz sedemnajstega stoletja* (1886, 1903)
- Miroslav Malovrh, *Tolovajski glavar Jurij Skopec* (1903)
- *Rinaldo Rinaldini: Zanimiva roparska povest* (1907)
- Miroslav Malovrh, *Zadnji rodovine Benalja* (1909)

⁷⁵ Miran Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*, 2009, str. 109-113.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Rokovnjastvo> (9. 1. 2019).

- *Fra Diavolo, povest iz roparskega življenja* (1910, 1923)
- *Musolino, glasoviti italijanski ropar* (1921)
- Peter Bohinjec, *Pod krivo jelko: Povest iz časov rokovnjačev na Kranjskem* (1923)
- Gustav Strniša, *Francozi in rokovnjači* (1930)
- Januš Golec: *Guzaj: Ljudska povest* (1931); Davorin Petančič: *Guzaj: Igra v petih dejanjih* (1933)
- Gustav Strniša, *Zadnji rokovnjač* (1933)
- Janez Gregorin, *Zavetje v pečevju* (1941/42)
- Anton Cerar Danilo, *Dimež: Zgodovinska povest iz preteklega stoletja* (1945); Dimež, strah kranjske dežele (ljudska igra s petjem v šestih slikah, 1911)
- Ernest Tiran: *Razbojnik Guzaj* (1995)

SLIKA 14: Naslovnica Tiranove knjige Guzaj

(Vir: <https://www.rabljene-knjige.si/razbojnik-guzaj-milenko-strasek-ernest-tiran.html>, pridobljeno 9. 1. 2019)

2.1.1 ROKOVNJAČI

Roman o rokovnjačih sta napisala Josip Jurčič in Janko Kersnik, dva pomembna tvorca slovenskega leposlovja v drugi polovici 19. stoletja.⁷⁸

Roman je nastal v poslednjih dveh letih Jurčičevega življenja, ko se je pisatelj že boril z zavratno boleznijo pa kljub temu še neutrudno delal. Pri pisanju je Jurčiča prehitela prezgodnja smrt. Napisal je prvih enajst poglavij, ostali dve tretjini pa je po Jurčičevih načrtih, pripravah in zbranem gradivu spisal Janko Kersnik⁷⁹

Janko Kersnik se je z Josipom Jurčičem seznanil kot dijak poleti 1867, ko je poletne počitnice preživel v Stični, kjer je oče služboval.⁸⁰ Vezi med Jurčičem in Kersnikom so se vse bolj utrjevale, ko je prišel Janko na Dunaj in se družil z Jurčičem; zlasti pa so se poglobljale, ko je bil Jurčič glavni urednik Slovenskega naroda in mu je Kersnik začel pošiljati svoje feljtone: Muhasta pisma, Nedeljska pisma, Pisma iz Gradca (1873–1874). Jurčič je Janka sem in tja usmerjal, opozarjal na vsebinske zagate, možnosti in nemožnosti. Značilno je pismo z dne 8. septembra 1873, češ da je preradikalno »ves farški stan zgrabil« itd. Jurčič je znal Kersnika spodbujati, pohvaliti in se nad njegovim delom navduševati. O tem priča pismo, ki ga je Janku pisal po šestem Nedeljskem pismu (po 20. juniju 1873), v katerem pravi: »Dragi! Za Tvoje zares izvrstne feljtone, ki 'furore' delajo posebno v omikanih (celo nemškutarških) krogih – lepa hvala! Osobito denes dobljeni je klasično delo. Fant! Ti imaš talent za take reči, več kot sam veš! Torej iz srca: živio baptista!«⁸¹

S prihodom 1874 v Ljubljano je Kersnik postal stalni član Jurčičevega omizja, vse bolj sta se navezovala drug na drugega. Že v prvi četrtini tega leta je Jurčič Janka vpletel v svojo feljtonistično kombinacijo, ko so nastala Postna premišljevanja in je Janko v družbi z Jurčičem in drugimi napisal tri feljtone. Obojestranska simpatija je spodbujala njuno sodelovanje in Jankovo pisanje, npr. uvodnikov za Slovenski narod (1875).⁸²

Prijateljsko ujemanje med pisateljema, njuna duhovna uglašenost, resnost spodbude, svetovanja, medsebojnega obravnavanja idej, snovi, načina pisanja idr., a tudi nasprotovanja, ugovaranja ipd. so se na svoj način pokazali tudi v enodejanki »Berite Novice«⁸³, ki sta jo napisala skupaj.

Čez nekaj let se je ponovno pokazalo ustvarjalno sozvočje med Jurčičem in Kersnikom: dokaz so Rokovnjači. Jurčič jih je začel (enajst poglavij), medtem ko jih je Kersnik ubrano z Jurčičevim načinom pisanja uspešno končal (trinajst poglavij). Jurčič je bil od srede septembra do srede decembra 1879 hudo bolan. Kersnik je bil zanj zelo v skrbeh, zato je Levca prosil (pismo 30. septembra): »Če moreš, piši mi par vrstic, in poroči mi, kaj natančnejšega o Jurčičevi bolezni. Mene močno skrbi.«⁸⁴

⁷⁸ Josip Jurčič, Janko Kersnik, Rokovnjači, spremna beseda str. 191.

⁷⁹ Prav tam, str. 192.

⁸⁰ Gregor Kocijan: Kersnikovo ustvarjalno sodelovanje z Jurčičem, 2007, str. 63.

⁸¹ Prav tam, str. 64.

⁸² Prav tam.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ Prav tam, str. 66.

Kljub ne preveč obetavnim napovedim se je Jurčič le opomogel in se ponovno začel ukvarjati s pisanjem.

Primerno snov je našel v ne tako oddaljeni preteklosti (francoska okupacija na Slovenskem), ko so prebivalce na Kranjskem, zlasti oblastnike, vznemirjali precej skrivnostni in velikokrat nasilni rokovnjači.⁸⁵

Za roman se je odločil sredi leta 1879 in marljivo zbiral gradivo in prebiral literaturo. To je prav tako počenjal takoj po bolezni. Bral je dela F. G. Pitavala, W. Irvinga, K. Spindlerja, F. Marryata idr. Pri zbiranju gradiva so mu pomagali tudi drugi, npr. Anton Koder. Gradivo, ki ga je v roke dobil tudi Kersnik, obsega 109 listov. Jurčič je bil zelo natančen, skrben in sistematičen.⁸⁶ Če bi sodili po skrbnem študiju virov in literature, potem bi sklepali, da je Jurčič želel biti kolikor je le mogoče zvest zgodovinski resničnosti, vendar le okvirno, saj je očitno, da moramo oznako historični roman razumeti »v romantičnem pomenu besede, ne pa v realističnem«. ⁸⁷ Pri Rokovnjačih je bilo v ospredju Jurčičevo nagnjenje do zanimivega in napetega fabuliranja.⁸⁸

Pri Kersniku na Brdu je bil Jurčič od približno 7. junija do 7. julija 1880. Z Jankom sta si podrobneje ogledala »rokovnjaške« kraje.⁸⁹ Kljub slabi obveščenosti o Jurčičevem bivanju pri Kersniku lahko domnevamo, da se je Jurčič dobro seznanil z okoljem, v katero je postavil svoje Rokovnjače, da so ga kraji in ljudje navdušili in da je dobil veliko volje za pisanje romana. O tem nas prepričuje dejstvo, da se je po vsej verjetnosti lotil pisanja že v zgodnji jeseni 1880, saj sicer do 14. novembra ne bi imel izdelanih vsaj osem, verjetno pa celo devet poglavij ter se pripravljaj na pisanje desetega in enajstega.⁹⁰

Po skoraj evforičnem Jurčičevem zatrjevanju v prejšnjih mesecih, da se dobro počuti in da je zdrav, se je 19. decembra ponovno prehladil in po novem letu 1881 dobil hude oblike plevritisa z eksudatom. Bolezen je napredovala in z Jurčičem je bilo vse slabše. Napisal je še enajsto poglavje in - 3. maja umrl.⁹¹

Z Rokovnjači je nastala huda zadrega in zastavilo se je vprašanje, ali naj ostanejo torzo ali naj jih kdo nadaljuje. Urednik se je oklenil druge možnosti in začel nagovarjati Kersnika, naj se poprime pisanja. Kersnik se je razmeroma hitro odločil in že 20. maja Levcu poslal dvanajsto poglavje. Tega sicer ne bi mogel narediti, če ne bi Jurčičeve zamisli dobro poznal (nedvomno sta se zlasti ob njegovem poletnem počitnikovanju na Brdu veliko pogovarjala o romanu)⁹²

V junijski številki Ljubljanskega zvona je imela pripoved naslov: »Rokovnjači. Historičen roman. Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.« Tako je bil roman naslovljen v vseh preostalih številkah Ljubljanskega zvona: od julijske do decembrske, ko se je končal.⁹³

---

⁸⁵ Gregor Kocijan: Kersnikovo ustvarjalno sodelovanje z Jurčičem, str. 73

⁸⁶ Prav tam, str. 67.

⁸⁷ Prav tam, str. 73.

⁸⁸ Prav tam.

⁸⁹ Prav tam, str. 67.

⁹⁰ Prav tam, str. 68.

⁹¹ Prav tam.

⁹² Prav tam, str. 69.

⁹³ Prav tam.

Iz dopisovanja med Kersnikom in Levcem je mogoče zaslutiti, da se je začela v polni meri uveljavljati Kersnikova navada zamujanja rokov, kar je Levca kot urednika Ljubljanskega zvona nemalokrat spravljalo na rob obupa.⁹⁴

Levčev strah (pismo 12. avgusta), da bi se v Zvonu roman zavlekel v leto 1882, je Kersnik (v pismu 24. avgusta) pregnal z besedami: »Glede tvojega strahu, da bi Rok. še prihodnje leto rokovnjačili v 'Zvonu', te pa zagotavljam, da jih bo 1. decembra konec«. Tega se je pisatelj držal in zadnje nadaljevanje Rokovnjačev je res izšlo v dvanajsti številki prvega letnika Ljubljanskega zvona (1881). Naslednje leto (1882) je Ljubljanski zvon izdal ponatis romana v knjižni obliki in tako zadovoljil tiste, ki so ga hoteli imeti v knjigi, in hkrati omogočil njegovo dostopnost večjemu krogu bralcev.⁹⁵

Nastala je precej bujna in razgibana zgodba z nenavadnimi človeškimi usodami, z vrsto naključij in skrivnosti, ki jih je bilo treba razvozlati.⁹⁶ Zadnje (štiriindvajseto) poglavje pa skuša zgodbo in ljudi v tem dogajanju pripeljati do konca ter ugotoviti, kam so se stekle njihove življenjske poti, zaokrožiti usode in odgovoriti bralčevi radovednosti.⁹⁷

SLIKA 15: Naslovnica Jurčič - Kersnikovega romana Rokovnjači.

Fotografija naslovnice: Jaka Baš

⁹⁴ Gregor Kocijan: Kersnikovo ustvarjalno sodelovanje z Jurčičem, str. 71.

⁹⁵ Prav tam, str. 72.

⁹⁶ Prav tam, str. 73.

⁹⁷ Prav tam, str. 76.

Roman pokaže, da so bili rokovnjači prisotni povsod. Veliko izmed njih jih je živelo dvojno življenje. Čez dan so bili navadni, vzorni meščani ali vaščani, ponoči pa so živeli ravbarsko življenje. V romanu se je večkrat izkazalo, da so slednje dobro skrivali, saj niti njihovi najboljši prijatelji ali pa svojci niso vedeli za njihove podvige.

Tipičen primer take osebe je bil Nande, ki se je preselil na posest napol skrito v gozd blizu Kamnika. Pri sosedih je živelo lepo dekle, v katero se je zaljubil. Sprva nobeden iz njihove družine ni vedel, da je Nande rokovnjač. Ta skrivnost se je razkrila po naključju, ko je bil Polonin stric Blaž zvečer pri čevljarju. K temu je prišel tudi Nande, takrat kot Groga, vodja rokovnjačev. Ker je bil čevljar mnenja, da Blaž spi, ga Nandetu sploh ni omenjal. Čevljar in Nande sta se pogovarjala v rokovnjaškem jeziku, ki ga Blaž ni razumel, je pa prepoznal Nandetov glas. Zato se je odločil, da bo Nandeta naslednje jutro prijel kot rokovnjača. A ta je že pobegnil. Blaž je potem vohljajal in želel izvedeti informacije o rokovnjačih, kar se je med le temi razvedelo. Slišali so, da jih ima namen zatožiti, zaradi česar so ga hitro utišali. Bilo pa je že prepozno, saj je Blaž informacijo že posredoval naprej. Kolovškemu oskrbniku Poljaku je povedal za Nandeta in za pogovor, ki ga je ta imel s čevljarjem. Iz le tega je razbral, da je tudi brdski pisar eden izmed rokovnjačev in da naj bi Grogi prenesel neko informacijo o Francozih. Poljak je nato hitro ukrepal in se odpravil na Brdo. Tam sta z gospodarjem dr. Burgerjem ugotovila, da se je doktorjev pisar pobegnil, ko je slišal, da govorita o njem. Ko pa je Poljak doktorja vprašal, kakšna je povezava rokovnjačev s Francozi, se je ta povsem zresnil. Razvila sta teorijo, da morda želijo rokovnjači okraستي. Vse to je doktor zapisal v pismo, Poljak pa ga je dostavil v Ljubljano. Ta tam ni veliko dosegel. Oblasti so bile mnenja, da razloga za skrb ni in so odobrile le pregled poti, po kateri naj bi šli Francozi z denarjem, ki naj bi ga opravil Vernazz. To se je razvedelo tudi med rokovnjači, ki pa so Vernazza bolj poznali kot Brnjača. Predvsem Groga je imel z njim neporavnane račune. O teh, rokovnjaških zadevah so se pogovarjali v njihovi bazi, nekaj ur hoda iz Kamnika, v neprehodnem gozdu. Tam so se vsi zbrali in delili pomembne informacije ali pa se samo zabavali. Groga je svojim rokovnjačem tam dal vloge, ki jih bodo odigrali v napadu na Francoze. Ukazal pa jim je tudi, da morajo Brnjača ujeti, saj se mu želi maščevati. Napad je uspel, Groga pa se je Brnjaču maščeval. Nandeta pa je nato premagala ljubezen do Polonice. Šel je po njo in želela sta pobegniti a Nandeta pri tem zasačijo in ga odvedejo na Kolovec. Tam jih pričaka oskrbnik Poljak, ki prevzame jetnika. Izkaže se, da sta Poljak in Nande v bistvu brata Štefan in Ferdinand. Poljak nato pomaga Nandetu, da ta pobegne na tak način, da on ne bo kriv. Načrt je uspel. Nande je šel nato po Polonico, s katero je pobegnil na Avstrijsko. Tam so ga po dveh letih spoznali Francozi, s katerimi je moral v Rusijo. Od tam se ni nikoli več vrnil.

SLIKA 16: Naslovnica Govekarjeve igre Rokovnjači po Jurčič-Kersnikovem romanu
(Vir: <https://www.dlib.si/details/>, pridobljeno 15. 1. 2019)

SLIKA 17: Koncertni list Rokovnjačev v SNG Maribor
(Vir: <https://www.dlib.si/details/>, pridobljeno 15. 1. 2019)

2.1.2 GUZEJ, POVEST IZ SPODNJEŠTAJERSKEGA HRIBOVJA

Povest Anne Wambrechtsamer *Der Gusej* je izhajala leta 1925, kot podlistek v časopisu *Cillier Zeitung* (Celje) v šestnajstih številkah. V slovenščini je bila povest prvič izdana leta 2013 z naslovom *Guzej, povest iz spodnještajerskega hribovja*. Povest je napeto branje, saj je to namen podlistkov - spodbuditi bralce, da kupijo naslednji izvod. Avtorica je skušala besedilo približati nemško govorečemu bralcu, zato tudi razlaga o tem kdo je kralj Matjaž in o germanizaciji slovenskih imen krajev.⁹⁸

Gre za zgodovinsko povest, ki govori o Guzejevem življenju. Guzej je bil nesrečni otrok, ki se mu je že ob samem rojstvu zgodila krivica. Namreč, bil je nezaželen sin grofa Jožefa Kazimirja. Sam pa za to ni vedel dokler se ni zaljubil v grofovo hči. Ko mu je grof povedal, da je on njegov oče in da poroka ni možna, je Guzeja to tako razžalostilo in razjezilo, da je odšel živeti v divjino. Postal je razbojnik in vzel pravico v svoje roke. Kradel je bogatim in dajal je revnim. Pri tem pa je izkoristil vsako priložnost da se ponorčuje iz orožnikov in župnikov. Guzej se je zaljubil v Regino, žensko, ki je sama živela z majhnim sinčkom na hribu. Kmet Kunšel je orožnikom izdal kje se je skrival Guzej. Ta pa se mu je maščeval tako, da je požgal njegovo kmetijo. Maščeval se je tudi Regininemu bivšemu možu, ki jo je zapustil samo z otrokom in se poročil s hčerko bogatega kmeta. Guzej se je maščeval tako, da ga je na poročni dan ustrelil. Umor je globoko prestrašil ljudi. Oblast je nad Guzeja poslala še več orožnikov. Tako so se prebivalci počasi začeli obračati proti Guzeju. Ta se je vseeno uspešno izmikal, dokler ga niso ob koncu poletja izsledili. Takrat se je začel organiziran pohod proti njemu. Moral je pobegniti iz hiške na hribu pri Regini. Nato se je zatekel v zidanico sredi vinograda. Orožniki so obkolili njegovo skrivališče, Guzej pa se ni hotel predati. Dvanajst dni je vztrajal, dokler mu ni zmanjkalo streliva. V končnem spopadu je bil ustreljen. Njegova smrt je hkrati pomenila tudi smrt njegovega očeta grofa Jožefa Kazimirja. S tem je konec rodbine Kazimirjev.

SLIKA 18: Franc Guzaj v obliki logotipa

(<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/razbojnik-guzej-slovenski-robin-hood.html>, pridobljeno 12. 1. 2019)

⁹⁸ Anna Wambrechtsamer, *Guzej: povest iz spodnještajerskega hribovja*, 2013, str. 57-58.

Anna Wambrechtsamer

Anna Wambrechtsamer se je rodila 4. 7. 1987 na Planini pri Sevnici. Njen oče je bil posestnik, mati pa poštarica, po rodu Slovenka. Anna je osnovno šolo obiskovala na Planini. Prvi razred meščanske šole je opravila v Celju, kasneje pa v Mariboru. Tja se je z družino preselila leta 1909. Kasneje je zaradi bolezni leta 1913 opustila šolo in se izobraževala sama. Leta 1915 je opravila poštarški tečaj. Tri leta kasneje, leta 1918 se je z materjo preselila v St. Lambrecht. Po materini upokojitvi je vodila tamkajšnjo pošto. Kasneje je bila premeščena še v Frauental pri Lassnitzu ter v Liebenau pri Gradcu. S svojimi literarnimi deli je sodelovala v celjskem tedniku *Deutsche Wacht* (kasneje *Ciller Zeitung* in *Deutsche Zeitung*) ter graških listih *Heimgarten* in *Tagespot*. Njen mentor je bil celjski urednik F. Schauer. Anino najobsežnejše in najpomembnejše delo je bilo *Heute Grafen von Cilly und nimmermehr* (Danes grofje Celjski in nikdar več, 1933). Snov za svoja zgodovinska dela je črpala iz arhivskih virov. V svojih delih je razvila slog z romantičnimi potezami ter za zgodovinska dela pristen arhaični slog. Umrla je 4. 8. 1933 v Gradcu.⁹⁹

SLIKA 19: Anna Wambrechtsamer je znana predvsem po svojem romanu *Danes grofje celjski in nikdar več*

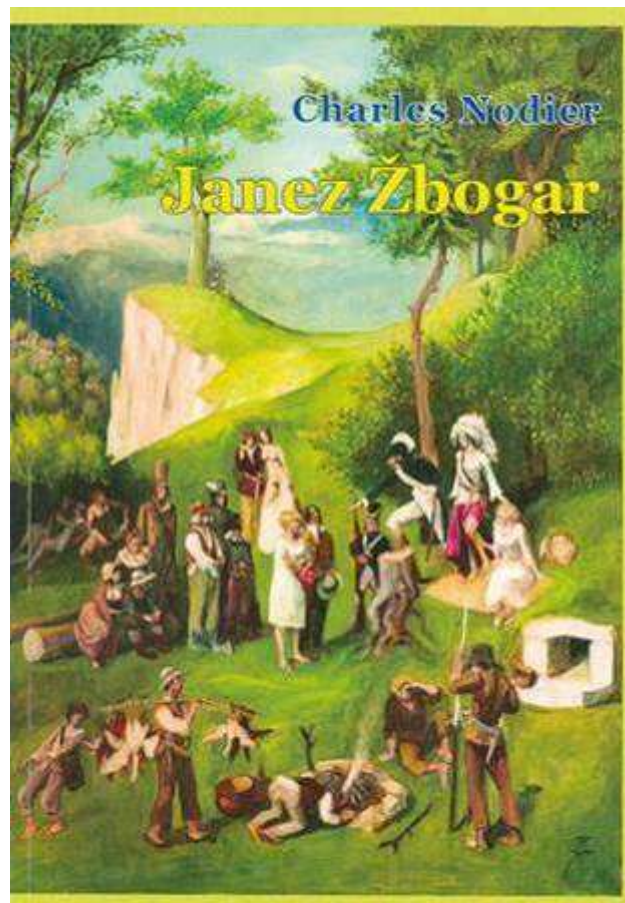
(<https://www.kamra.si/mm-elementi/item/ana-wambrechtsamer.html>, pridobljeno 10. 1. 2019)

⁹⁹Niko Kuret: Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi832103/slovenski-biografski-leksikon> (6. januar 2019). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 14. zv. Vode - Zdešar. Jože Munda et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1986.

2.1.3 JANEZ ŽBOGAR

Roman Jean Sbogar je prvič izšel leta 1818 v Parizu. V romanu spremljamo življenje dveh sester, hčerk italijanskega bogataša De Monteleona. Antoniji in Luciji (kasneje gospe Alberti) sta umrla oba starša. Mater je vzela pljučna bolezen, očeta pa žalost in žalovanje za soprogo. Gospa Alberti se je tako znašla v vlogi matere mlajši Antoniji. Obe sestri je smrt staršev močno zaznamovala. Antonija si ni nikoli povsem opomogla po tem šoku. V želji, da Antonija ne bi mislila na pokojne starše, sta z gospo Alberti preselili iz case de Monteleone v Trst. Tam sta se sestri večkrat sprehajali v gozdčku zelenih hrastov imenovanem Gaj. Tam sta ob sprehodu nevede prvič srečali Janeza Žbogarja, ki je bil v vlogi mladega pevca, ki je prepeval neko pesem. V Gaju ga je Antonija srečala tudi drugič, ko je pod skupino dreves zaspala na travi, Žbogar pa jo je skrivoma opazoval. Tokrat je je Antoniji zdelo, da je šlo za slovitega kolovodjo rokovnjaške družbe Bratje splošne blaginje, ki se je pogovarjal z enim izmed svojih razbojnikov. Gospa Alberti je v tem času v gozdu iskala cvetice in zašla. Ko je našla pot nazaj do Antonije, ji ni verjela, ko ji je ta povedala o nedavnem dogodku. Antoniji se je zdelo, da isti glas sliši še v neki drugi situaciji nekaj dni kasneje, vendar tudi sama ni bila povsem prepričana, gospa Antonija pa je menila, da ima prisluhe. Kmalu zatem je gospa Alberti izvedela, da mora v Benetke. To ji je bilo zelo po godu, saj je menila, da bo sprememba okolja pomagala Antoniji, da ne bo več imela prisluhov. Odšle so v spremstvu še nekaj kočij, kar naj bi jim zagotavljalo varnost pred Žbogarjevimi rokovnjači. Na poti so srečale armenskega meniha in mu ponudile prevoz. Zaradi tega so se nekoliko ločile od skupine kočij, kar so s pridom izkoristili rokovnjači. Le-te je zaustavil armenski menih, ki se nato ni več vrnil v kočijo, temveč je kočijažu ukazal, naj pelje naprej. V knjigi ta dogodek ni povsem pojasnjen oziroma se sklicuje na nadnaravne moči meniha, moje mnenje pa je, da je bil ta armenski menih, ki je tudi v kočiji s kapuco skrival svojo identiteto, Janez Žbogar. Ko je izvedel za napad njegovih podrejenih na kočijo, v kateri je bila njemu ljubljena Antonija, je posredoval in preklical napad. Ko sta sestri prišli v Benetke, sta slišali številne zgodbe o Lothariu, dobrotniku, ki je večkrat pomagal revnim in je vsake toliko časa prišel tudi v Benetke. Gospa Alberti in Antonija sta bili kmalu po prihodu v Benetke povabljeni na srečanje gospodov, katerega se je udeležil tudi Lothario. Že takrat je med Antonijo in njim preskočila iskrica ljubezni, česar se še nekaj časa nista povsem zavedala. Začela sta se družiti, Lothario je Antonijo varoval kot nek angel varuh. V tem času njunega druženja, je prišlo do nekaj dogodkov, ki so povzročili dvom gospe Alberti o tem, kdo v resnici sploh je ta popolni Lothario. O njem in njegovem življenju namreč nihče ni veliko vedel, tudi Antoniji o tem ni izdal skoraj ničesar. Do enega takšnega dogodka je prišlo na neki zabavi, ki jo je organizirala gospa Alberti. Govorili so o pravičnosti tega, da je Lothario nedavno iz rok biričev rešil Žbogarjevega zaupnika. Pogovor je nato nanesel direktno na rokovnjaškega vodjo, za katerega je nek postaran možki trdil, da ve kdo je ta strašen mož. Povedal je njegovo življenjsko zgodbo, razložil kako je Žbogar postal rokovnjač. Povedal je, da so ga v takšno usodo vodili številni nesrečni dogodki: pridružitvev turški vojski, neuspeh srbske vstaje, razdedinjenje s strani očeta. Ko pa je starec prišel do dela, v katerem bi povedal pravo ime Janeza Žbogarja, je Lothario hitro ukrepal in ga prekinil z argumentom, da za starca verjetno ne bi bilo dobro, če bi poglavar rokovnjačev izvedel, da je izdal njegovo ime. Antonijo pa to ni nič zmotilo, še vedno je do njega čutila močna pozitivna čustva. To sta si naposled tudi izpovedala in se tudi odločila, da bi pobegnila v Lotharju ljube Klementinske gore. Le dve uri

kasneje pa je Antonija dobila pismo, v katerem se Lothario od nje poslavlja in pove, da gre iskat smrt. Antonija je bila zaradi tega zelo potrta, ni vedela kaj bi sama s seboj. Nekaj dni kasneje je našla Lotharijevo beležnico, v kateri so bile zapisane politične misli, razmišljanja o pravičnosti in nepravičnosti,... Gospa Alberti je menila, da bi bilo za Antonijo najbolje, če se vrne nazaj v Trst in pozabi na Lotharia. Na pot sta se odpravili z ladjo v upanju, da se bosta tako izognili rokovnjačem. Žal nista imeli te sreče, saj so ju vseeno zajeli. Antonija se je iz nezavesti prebudila šele ob prihodu v Devin, domovanje rokovnjačev. Nastanili so jo v sobo in ji pojasnili, da je prišlo do pomote in da lahko kadarkoli odide. Antonija pa ni želela oditi brez svoje sestre, o kateri ji ni nihče nič povedal. Nato je, ko se je sprehajala po gradu, naletela na nek obred v kleti. Ko je pogloblje pogledala, je spoznala, da gre za pogreb njene sestre. Od takrat naprej je živela v blodnjah, imela je grozne privide, zanjo pa je skrbel Janez Žbogar, nasilni rokovnjač in ljubeč ter nežen ljubimec. Antonija je v njem nekako videla Lotharia, vendar se ji je zdelo, da spet ni pri sebi. Ko so grad zavzeli francozi, se je Žbogar v naglici poslovil od svoje ljubezni in poizkušal pobegniti. V tem napadu so Francozi v ujetništvo zajeli skoraj vse rokovnjače, Antonijo pa so poslali na zdravljenje. Ko se je le to končalo, so jo privedli pred rokovnjače, v želji, da bi prepoznala vodjo Janeza Žbogarja. Rokovnjače je pozorno pregledala in v enem izmed njih spoznala Lotharia. Stekla je k njemu, ne zavedajoča se, da ga je ravno pahnila v smrt. Lothario je nato priznal, da je Janez Žbogar in so ga odvedli, Antoniji pa je ob tem počilo srce in se je mrtva zgrudila na tla.

SLIKA 20: Naslovnica Nodierjevega romana Janez Žbogar

Fotografija naslovnice: Jaka Baš

Charles Nodier

Charles Nodier se je rodil 29. aprila 1780 v Besançonu. Njegovo življenje je bilo precej pestro. Z dvanajstimi leti se je vključil v revolucionarno društvo Les Amis de la Constitution (Prijatelji ustave). Leta 1796 je postal pomočnik besançonskega bibliotekarja, vendar v tej službi ni našel obstanka. Zato je že naslednje leto odšel v Pariz, kjer se je prvič srečal z romantiko in objavil svoje prvo delo, prevod Shakespearovih Misli, kateremu so sledila številna avtorska dela. Kot številni drugi književniki, je bil tudi Nodier velik nasprotnik Napoleona. To je pokazal z objavo satirične ode La Napoléone, zaradi česar je bil aretiran in iz Pariza izgnan v njegovo rodno mesto Besançon. Leta 1808 je v mestu Dole postal profesor književnosti in pisal filološka in entomološka znanstvena dela.¹⁰⁰

Kmalu za tem je sledila njegova ilirska avantura, namreč 21. septembra 1809 ga je Napoleon imenoval za bibliotekarja v Ljubljani, v urednikovanje pa je dobil tudi uradni list Ilirskih provinc *Télégraph Officiel des Provinces Illyriennes*. Ta naj bi izhajal dvakrat na teden v dveh izdajah hkrati - ena v francoščini in nemščini, druga v italijanščini in ilirščini - kar pa se zaradi težav s prevajanjem ni redno prakticiralo (vedno pa je izšel v francoskem jeziku). Delo urednika je Nodier opravljal od januarja do septembra 1813. Sprva je želel pisati o prebivalcih Ilirije, o njihovi kulturi, zgodovini in jezikih, kar pa se ni povsem skladalo z željami višjih oseb iz Pariza. V Ljubljani je pisal do druge polovice avgusta 1813, nato pa skupaj s francosko upravo umaknil v Trst, kjer je napisal še osem številk časnika, nato pa ob koncu septembra pobegnil v Francijo.¹⁰¹

Že konec novembra je v Parizu dobil službo v časniku *Journal des Débats* in kasneje v *La Quotidienne*. Objavil je vrsto romanov, za katere je v večini značilna fantastičnost in ilirska tematika. S tem je na pomembno mesto v francoski književnosti postavil žanr fantastične zgodbe. Leta 1824 je bil imenovan za ravnatelja kraljeve biblioteke Arsenal, kjer je naslednja tri leta zasedal prvi francoski romantični krožek, v katerem so sodelovali vsi večji francoski romantiki. V zadnjih letih življenja je kljub bolezni objavljaval številne zgodbe v literarni reviji *Revue de Paris*. Umrli je 27. januarja 1844, star 64 let.¹⁰²

SLIKA 21: Charles Nodier je nekaj časa deloval tudi v Ljubljani

(https://sl.wikipedia.org/wiki/Charles_Nodier#/media/File:Charles_Nodier.jpg, pridobljeno 12. 1. 2019)

¹⁰⁰ Andreja Juvan, Charles Nodier in Ilirija, 2003, str. 180.

¹⁰¹ Prav tam, str. 180, 181, 187.

¹⁰² Prav tam, str. 180.

2.2 ROKOVNJAŠKI JEZIK - ROKOVNJAČI MED MITOM IN RESNIČNOSTJO

Med rokovnjači je bil posebej zanimiv njihov jezik, rokovnjaščina oziroma rokovnjaška latovščina. Gre za neknižno zvrst slovenskega jezika. Za primer rokovnjaščine služijo sledeče pesmi:

Halo na finfarje!
Šranci, golcovno prtragajte!
Makarone bomo pahali,
z judovno zamahnene.
Halo, na veselico!
Otroci, drv prinesite!
Žgance bomo kuhali,
s slanino zabeljene.

Če v kočarsko privolhamo,
lufte prefalakamo,
blinke jim pokumamo.
Če v vas pridemo,
ljudi pretepemo,
hiše jim zapalimo,
denarje jim pokrademo.

Rufa nas dernica:
karnovo veštro sem spalala!
Karnovo veštra je bonova,
oj bonova!
Kliče nas deklica:
Mesno juho sem skuhala!
Juha je dobra,
oj dobra!

Rokovnjaščina je zelo zanimiva iz etnološkega in jezikoslovnega vidika. Kljub temu njen izvor ni popolnoma pojasnjen. Zanimiv primer so tudi rokovnjaške kletvice: »*Ti lobov kumerč, da ti je prefak upetov!*« V prevodu pomeni: »*Ti slab človek, da ti je duhovnik ubežal!*«. ¹⁰³

Vraževerno prebivalstvo je menilo da rokovnjači ugrabljajo otroke in jedo njihova srca in desne roke. To in skrivna govorica rokovnjačev sta pripeljala do nezaupanja do roparjev. Ljudje niso bili pripravljeni sodelovati z oblastjo, saj so bali maščevanja. Nesmiseln strah pred rokovnjači pa je povzročil nezaupanje do tujcev. Nihče ni žele tujcem nudi prenočišče tudi proti plačilu. Proti njim so se lokalni prebivalci zaščitili na več načinov. Organizirali so straže, pogosto pod vodstvom duhovnikov. Če so za to izvedeli rokovnjači, je pogosto duhovnike doletela kazen. Kmetje pa tudi prav tako niso poznali milosti za rokovnjače. Če so

---

¹⁰³Internet: <http://www.ukom.gov.si>, pridobljeno 5. 1. 2019.

jih kmetje dobili v roke so se jim hudo maščevali. Svoja premoženja so skrivali na težko dostopnih mestih. Tuji trgovci, ki so potovali skozi gozdove pa so se organizirali v karavane, z oboroženim spremstvom domačinov. Ob večjih napadih pa je lokalna oblast poslala na prizadeto območje vojsko, da uredi z razbojnik, kar pa vedno ni zaleglo.¹⁰⁴

Poleg vojn in revščine lahko krivdo za nastanek rokovnjaštva pripišemo lahko še neredu v zakonodaji. S tem problemom so se intenzivno začeli ukvarjati v času Marije Terezije in Jožefa II. (1740–1790). Potrebna je bila jasna in natančna pravna definicija roparja, ropa in opredelitev razlike med ropom v zaprtem prostoru in ropu na prostem. Rop so kaznovali s smrtno kaznijo. Velik problem so predstavljali berači in klateži, saj bila velika verjetnost, da se zaradi svojega socialnega in ekonomskega statusa pridružijo rokovnjačem. Strah oblasti pred bremenom beračev za okolico je pripeljal do sprejetja novih zakonov, ki so podrobneje definirali klateže in berače ter njihove pravice. V obmejnih krajih so poostreno pregledovali potne listine. Če se je izkazalo, da je nekdo klatež, so ga izgnali, zaposlili v javnih delih ali pa ga rekrutirali v vojsko. Če so klateža dobili že tretjič je bil obravnavan kot kriminallec. Za upad rokovnjaštva je predvsem kriva ljubljanska delavnica, v kateri so od leta 1847 prevzgjajali klateže, berače ter tudi rokovnjače v družbeno koristne ljudi.¹⁰⁵

V času Napoleonovih vojn so se mnogi izogibali dolgim vojaškim rokom, ki so nekaj časa trajali kar 14 let. Zato je marsikdo prestopil k rokovnjačem. V času Ilirskih provinc (1809–1813) je Francozom uspelo začasno omejiti moč razbojnikov. Prav boj proti njim opisuje v svojih spomnih maršal Marmont, prvi generalni guverner Ilirskih provinc: *»Razuzdanost teh tatov in razbojnikov je bila tako velika, da si prebivalci niso upali iz mest, ako se niso prej vsako leto z razbojniki pogodilo, koliko jim bodo dali, več ali manj, kako so bili premožni ali ne. Ako se je kak človek hotel te naklade osvoboditi, razdevali in pustošili so tatje njegovo imenje. Moja dolžnost je bila to zlo odpraviti. Ali imel sem tako rekoč šele protivje prebivalcev premagati, ki so se prestrašili, ko so slišali, da se imajo razbojnikom zameriti, in ko so se bali za svoje stanovanje, za svoje življenje, ako javno oblast zoper razbojnikom nič ne opravi, kakor so videli, da se je to prej večkrat zgodilo«*¹⁰⁶

V času med koalicijskimi vojnami so avstrijske oblasti celo podpirale in nagovarjale rokovnjače na Slovenskem, saj so ti napadali francoske enote. Delovanje rokovnjačev se je razmahnilo po letu 1815, ko so splošno zmedo in pomanjkanje ter odsotnost trdne oblasti obrnili sebi v prid.¹⁰⁷

Sledita še dve obdobji organiziranega razbojništva na Slovenskem. Prvo je bilo med letoma 1825 in 1843. Takrat so se roparja povečini namenili ropati cerkve ter blagajne. V razponu skoraj da dveh desetletji je delovalo več različnih skupin razbojnikov. Na vrhuncu njihovega delovanja jih na samo na Gorenjskem bilo okoli štiristo. Ena takšna skupina je okoli leta 1840 divjala v okolici Komende, Vodice in Cerklj. Drugi so napadali popotnike na poti vzdolž ceste čez Črni graben. Šlo je za cesto med Dobravo in Trzinom. Od tod izvira še več izrazov zanje, poznali so jih kot šteklačarje, špehmalharje in plaščarje. Rokovnjači so bili znani po

¹⁰⁴ Eva Holz, Nekoč, v starih časih ... Utrinki o razbojništvu na Kranjskem. Kronika. 2009, str. 83–84.

¹⁰⁵ Prav tam, str. 86.

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ internet: <http://www.ukom.gov.si>, pridobljeno 5. 1. 2019.

tem, da kmetom, ki so se upirali niso prizanesli. Ko pa so se sama znašli v rokah kmetov, so se ti maščevali na zelo grob, surov način.¹⁰⁸

Od leta 1848 do 1853 je nastopilo drugo ter tudi hkrati poslednje obdobje rokovnjaštva. V tem času (1848) je proti razbojnikom nastopil okrajni komisar Janez Pajek. Njegovo delovanje je bilo le deloma učinkovito saj so se rokovnjači že pred tem umaknili. Med letoma 1848 in 1849 so se razbojniki utrdili pod Grintavcem. Delovali pa so vse do Cerkelj na Gorenjskem in Komende.¹⁰⁹

Leta 1850 so prišli na Kranjsko orožniki in začelo se je načrtno zatiranje rokovnjaških središč. Skrivališče na Solčavskem so uničili v letu 1852; na Gorenjskem je dosledno nastopal proti rokovnjačem že omenjeni Janez Pajek. Propad razbojništva pa so pospešili tudi medsebojni spopadi med posameznimi rokovnjaškimi družinami. V letu 1854 je bilo na Kranjskem rokovnjaštvo kot organizacija uničeno. Prihod orožnikov je pomenil tudi konec organiziranega hajduštva na Dolenjskem in v Beli krajini.¹¹⁰

Orožništvo je bila ena izmed dveh oblik varnostnih sil za notranjo varnost v Avstriji, druga je bila policija. Poglavitna razlika med njima je bila v tem, da je policija skrbela za varnost le v nekaterih večjih mestih, orožniki pa povsod drugod. Ustanovljeno je bilo leta 1849 po vzoru francoske žandarmerije. Na Slovenskem je med drugim tudi ukvarjalo z zatiranjem rokovnjačev.¹¹¹

Mit o rokovnjaštvu ima velik pomen za razen manjše kraje, ki ga pridoma izrabljajo za samo promocijo. Tako v Besnici prirejo »kostanov piknik« pod zaščitnim znakom rokovnjača Dimeža. V Lukovci imajo rokovnjača celo v občinskem grbu. Turistično društvo v Dupljah si je nadelo ime po rokovnjaškem taboru Pod krivo jelko in prireja rokovnjaško »finfranje«. (finfranje - veselica)

SLIKA 22: Grb občine Lukovica z rokovnjačem

(<http://www.grboslovje.si/register/teritoriji/lukovica.php>, pridobljeno 14. 1. 2019)

¹⁰⁸ Eva Holz, Nekoč, v starih časih... Utrinki o razbojništvu na Kranjskem. Kronika. 2009, str. 85-86.

¹⁰⁹ Prav tam.

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Pavle Čelik, Orožništvo leta 1866 na sedanjem ozemlju Republike Slovenije, Arhiv 27, 2004, str. 137-143.

2.3 VPLIV VOJN NA ROKOVNJAŠTVO

2.3.1 DRUGA AVSTRIJSKO - BENEŠKA VOJNA (1615–1617)

Vojna je znana tudi kot uskoška vojna. Izbruhnila je kot posledica skupka nerešenih vprašanj med obema državama. K napetemu ozračju so prispevali napadi senjskih Uskokov na beneške ladje, trgovina s soljo in nerešeno vprašanje mej po prvi avstrijsko-beneški vojni. V beneški Furlaniji so beneške plemiške rodbine podpirale beneško stran, večina kastelanov pa bolj ali manj odkrito Habsburžane. Na habsburškem območju so bolj ali manj vsi podpirali habsburške vladarje. To je prispevalo k ostri delitvi prebivalstva.¹¹²

Boji so se odvijali v Furlaniji v okolici Gradiške, zajeli pa so tudi Brda in zgornje Posočje. Pomembno vlogo v bojih je odigrala tudi novo zgrajena beneška mestna trdnjava Palmanova. Po začetnih uspehih Benečanov se je vojna sreča obrnila na stran Habsburžanov. Po podpisu mirovne pogodbe v Madridu septembra leta 1617 se je novembra 1617 vojna tudi končala. Razen preselitve Uskokov iz Senja v notranjost ni prinesla nobenih bistvenih sprememb.¹¹³

Slovenci so v tej vojni omenjeni zlasti v povezavi z beneškim prodiranjem v Brda in poskusom osvojitve Kobarida leta 1616. Briški Slovenci so predstavljeni kot surovi ljudje, ki se ne ukvarjajo z nobeno trgovino in imajo barbarski značaj. Slovenci so omenjeni tudi v zvezi z boji za Kobarid, ki so ga bolj ali manj neuspešno branili. Slovenci so omenjeni tudi v zvezi s plenjenem v Brdih, kjer naj bi skupaj z Nemci in Hrvati zaradi nezadovoljstva uničevali vinsko trto.¹¹⁴

Slovenski prebivalci današnjega zahodnega slovenskega prostora so prikazani ne samo kot vojaki, ki so ozemlje branili pred otomansko nevarnostjo, ampak tudi kot tihotapci soli, ki uživajo splošno podporo prebivalstva. Prebivalstvo ni bilo vključeno le v pomembnejše boje, ampak tudi v boje obrobne pomena in plenilske pohode, ki so bili del takratne vojaške taktike. Prebivalstvo je bilo večkrat tudi solidarno, saj se ni odločali za zasledovanje beguncev navkljub ponujenim odkupninam.¹¹⁵

SLIKA 23: Beneška utrdba Palmanova

(https://yestour.it/car_rent/scuola-cividale-palmanova, pridobljeno 10. 1. 2019)

¹¹² Neva Makuc, *Vojna na meji*, 2012, str. 112-113.

¹¹³ Prav tam.

¹¹⁴ Prav tam, str. 115.

¹¹⁵ Prav tam, str. 116.

2.3.2 FRANCOZI NA SLOVENSKEM - ILIRSKE PROVINCE (1809–13)

Prvi prihod francoske revolucionarne armade marca 1797 pod poveljstvom generala Napoleona Bonaparta je povzročil velik nemir. Večino slovenskega ozemlja so zasedle enote generala Bernadotta, ki je prestrašene prebivalce miril s posebnimi razglasi, izdanimi tudi v slovenščini. Ob umiku francoske vojske se je poveljujoči general Bonaparte 28. aprila 1797 s spremstvom ustavil v Ljubljani. V hitri napadalni vojni 1805–1806 so francoske čete ponovno zasedle dele slovenskega ozemlja. Preskrba francoskih čet in visoke vojne dajatve so močno obremenile prebivalce zasedenih ozemelj. Ustanovitev deželne brambe junija 1808 ter vsestranske priprave na novo vojno niso ustavile Napoleonove armade, ki je v bitki pri Wagramu 6. julija 1809 odločno premagala avstrijsko vojsko. Nasilna izterjava novih davkov, prisilna posojila in občasno nasilje francoskih enot so povzročili nezadovoljstvo, ki je na Dolenjskem prerastlo v upore in nasilne akcije. Razmere so se normalizirale šele po sklenitvi mirovnega sporazuma v Schönbrunnu 14. oktobra 1809.¹¹⁶

Cesar Napoleon je 14. oktobra 1809 s posebnim dekretom ustanovil Ilirske province, v katere je bila vključena približno polovica s Slovenci poseljenega ozemlja: Goriška, Trst, avstrijska Istra, Kranjska in zahodna polovica Koroške. Ilirskim provincam je dodelil tudi ozemlje nekdanje beneške Istre, Dalmacije in Dubrovniške republike, kasneje še del Tirolske. Na 55.000 km² je živel 1,5 milijona etnično zelo pestrega prebivalstva, med njimi okoli 625.000 Slovencev. S cesarskim dekretom 25. decembra 1809 je bila postavljena začasna upravna ureditev, ki je razdelila Ilirske province na deset intendanc. Z objavo organičnega dekreta 15. aprila 1811 je Napoleon Ilirske province še tesneje povezal s Parizom, Ilirske province pa razdelil na šest civilnih in eno vojaško provinco. Razen Vojne krajine so se pokrajine upravno delile na distrikte, kantone in občine.¹¹⁷

Breme vzdrževanja ilirske uprave in vojske je nosilo prebivalstvo Ilirskih provinc. Visoka davčna obremenitev, ki je ostala pod ljudskim imenom »fronki« v slabem spominu, je krepila protifrancosko razpoloženje. Nad novo oblastjo so bili še posebej razočarani kmetje, ki so pričakovali odpravo fevdalnih in podložniških odnosov ter izenačitev statusa s kmeti v Franciji. Tudi s cerkvenimi reformami (civilna poroka, civilno vodenje matičnih knjig ipd.) nova oblast ni pridobila tradicionalno katoliško usmerjenega ljudstva na svojo stran. Največ simpatij med pripadniki slovenskega narodnega prepoveda je bila deležna Marmontova šolska reforma, s katero je bila jeseni 1810 uvedena enotna štirirazredna osnovna šola in razširjena mreža nižjih in višjih gimnazij ter obrtnih šol. Valentin Vodnik (1758–1819) je za osnovne šole in nižje gimnazije napisal več učbenikov, ki so ob pomanjkanju učnih knjig in učiteljev omogočili delno uresničitev zamisli o pouku v slovenskem jeziku.¹¹⁸

Avstrijske čete so jeseni 1813 zasedle severni del Ilirskih provinc. S podpisom prvega pariškega miru 30. maja 1814 se je Francija tudi uradno odrekla Ilirskim provincam, Avstrija pa je ozemlje 23. julija 1814 tudi anektirala. Ozemlje Ilirskih provinc je Avstriji v mednarodnopravnem smislu pripadlo šele 9. junija 1815 po sklepu Dunajskega kongresa. Baron Lattermann je 13. oktobra 1813 v Ljubljani formalno prevzel oblast v imenu

¹¹⁶ Internet: www.nms.si, pridobljeno 29. 11. 2018.

¹¹⁷ Prav tam.

¹¹⁸ Prav tam.

avstrijskega cesarja. Prebivalstvo se je bolj kakor vrnitve avstrijske oblasti veselilo konca dolgotrajnih vojn, oblast pa je dala temu razpoloženju politično in dinastično obeležje.¹¹⁹

Spomin na Francoze, cesarja Napoleona in njegovo silno armado se je med Slovenci ohranil v ljudskem izročilu, ljudski umetnosti in ljudski pesmi. O Francozih pričajo priimki in hišna imena francoskega izvora, upodobitve francoskih vojakov na freskah, poslikavah in panjih, bogata nepremična kulturna dediščina (ceste, mostovi, vodnjaki). Posebno mesto v zgodovinskem spominu slovenskega naroda ima tudi cesar Napoleon I.¹²⁰

SLIKA 24: Kmet ziblje francoskega vojaka

(<http://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20110927/C/309279986/ilirske-province-v-likovnih-podobah>, pridobljeno 15. 12. 2018)

---

¹¹⁹ Internet: www.nms.si, pridobljeno 29. 11. 2018.

¹²⁰ Prav tam.

2.3.3 ODMEVI AVSTRIJSKO-PRUSKE VOJNE (1866)

Ko se je junija leta 1866 začel spopad med Prusijo in Avstrijskim cesarstvom, so mnogi pričakovali, da bo habsburška država uspela premagati tekmico. Čeprav je bila leta 1859 poražena v vojni s Francijo in Piemontom, je še vedno veljala za veliko evropsko silo. Njen vojaški proračun je bil med najvišjimi na kontinentu, armada je bila številčnejša od pruske, sestavljali so jo izkušeni vojaki, medtem ko so se Prusi zanašali na rezerviste. Poleg tega je imela Avstrija na svoji strani večino nemških držav.¹²¹

Cesar Franc Jožef je – ne samo zaradi obveznega optimizma – v svojem nagovoru ob začetku vojne izrazil prepričanje, da se lahko zanese na »*Svojo junaško, na boj pripravljeno armado, to trdno zgradbo, ob kateri se bode moč sovražnikov Avstrije razbila*«. Podobnega mnenja so bili mnogi zunanji opazovalci. Friedrich Engels je bil le eden tistih, ki so bili prepričani, da je avstrijska vojska v vsem superiorna pruski. Za vojsko pruske zaveznice Italije pa je tako ali tako vladalo prepričanje, da bo »razpadla in zbežala po prvi bitki.«¹²²

Toda pričakovanja so bila, vsaj kar se tiče severnega bojišča, zmotna. Prusi so hitro in razmeroma enostavno opravili z avstrijsko Severno armado pod poveljstvom strateško nebogljenega generala Ludwiga Benedeka in cesar Franc Jožef je bil prisiljen podpisati mirovni sporazum, s katerim je razpustil Nemško zvezo in Prusiji prepustil vodilno vlogo v Nemčiji.¹²³

Ozemeljskim pridobitvam na račun habsburške monarhije se je Prusija odpovedala, da bi pomirila Francijo, vendar je poraženka morala odstopiti Benečijo Italiji, pruski zaveznici, ki je bila v vojni poražena tako na kopnem (bitka pri Custozi) kot na morju (bitka pri Visu). Toda če je bila pruska zmaga presenečenje za večino sodobnikov, pogled zgodovinarja razkrije, da ni bila naključna. Nasprotno, bila je rezultat premišljene pruske politike, v odločilnem trenutku podprte s superiorno vojaško silo.¹²⁴

SLIKA 25: Bitka pri Kraljevem Gradcu (https://sl.wikipedia.org/wiki/Avstrijsko-pruska_vojna#/media/File:Battle_of_Koniggratz_by_Georg_Bleibtreu.jpg, pridobljeno 19. 12. 2018)

¹²¹ Rok Stergar, Spopad za Nemčijo, 2016, str. 79.

¹²² Prav tam.

¹²³ Prav tam.

¹²⁴ Prav tam, str. 80.

2.4 VOJAŠKO DELOVANJE NA SLOVENSKEM OZEMLJU

Koliko Slovencev je bilo v habsburški vojski v drugi polovici 17. in na začetku 18. stoletja je težko oceniti, saj so to vojsko sestavljali vojaki, ki so prihajali iz vseh kotičkov cesarstva.¹²⁵

Do velikih sprememb na področju oboroženih sil je prišlo, ko je Habsburški monarhiji vladala cesarica Marija Terezija (1740–1780). Zaradi številnih vojn s pruskim kraljem Friderikom Velikim je Habsburška vladarica uvedla selektivno dosmrtno vojaško službo. To je pomenilo, da so v vojsko največkrat vpoklicali neporočene mlade kmečke fante in da je bilo služenje načeloma trajno. Ta trajnost pa je bila zaradi visokih stroškov ukinjena, tako, da so večino vojakov poslali na dopust, vrniti pa so se morali samo v primeru vojne.¹²⁶

Namesto poklicnih vojakov so nastajale naborniške enote, ki so jih vpoklicali glede na takratne potrebe in finančne zmožnosti države. Določeno število vojakov za pehotni polk, konjenico in spremstvo so morale prispevati tudi slovenske dežele. Ustanovili so se: 16. polk v Mariboru, 45. v Leobnu, 26. v Celovcu, 13. v Gorici in 43. v Ljubljani.¹²⁷

Vzporedno z uvedbo obvezne vojaščine se je pojavilo tudi izogibanje le tej in dezertiranje posameznikov, ki jim dolga vojaška služba ni prav nič dišala. Ker pa ti posamezniki v družbi niso imeli enak status, saj so jih lahko obsodili dezerterstva, so pogosto pobegnili v gozdove, kjer so postali del rokovnjaške skupnosti.¹²⁸

V času napoleonovih vojn se je sestava habsburške vojske spet spremenila. Najbolj opazno je dejstvo, da se je število stalnih vojakov povečalo, vojaška obveznost pa se je leta 1802 skrajšala na deset let (1811 pa so jo spet podaljšali na štirinajst). Poleg povečanja že obstoječih armad so ustanavljali nove, domobranske enote, ki so bile sklicane v primeru neposredne vojne nevarnosti. Z željo po zvišanju domovinske zavesti so teh enotah uporabljali poleg nemščine še materni jezik domobrancev.¹²⁹

Po porazu Avstrijcev v bitki pri Wagramu (1809) je velik del današnjega slovenskega ozemlja pripadel Francozom. Ti so ustanovili Ilirske province, ki so potrebovale lastno vojsko. Ustanovili so polk lahke pehote in nekaj manjših topniških enot. Večina teh vojakov je šla leta 1812 z Napoleonom na pohod v Rusijo. V Rusiji pa so se znašli tudi vojaki iz Štajerske, saj je Avstrija kot Napoleonova zaveznica tja poslala petino svoje armade.¹³⁰

Po umiku Francozov iz naših krajev, so se le ti ponovno vključili v habsburško cesarstvo. Obnovila se je stara vojaška organizacija in opustili so se številni ukrepi, sprejeti v času francoskih vojn. Glavna naloga armade je postala preprečevanje nemirov v državi.¹³¹

Vojska je pomembno vlogo odigrala tudi revolucionarnega leta 1848, ko so imeli polne roke dela z različnimi revolucionarji. Kljub temu, da so tudi Slovenci imeli svoje želje in so oblikovali političen program Zedinjena Slovenija, so ostali zvesti Avstriji in so se pridružili

---

¹²⁵ Rok Stergar, *Slovenci v habsburški vojski*, 2001.

¹²⁶ Prav tam.

¹²⁷ Prav tam.

¹²⁸ Prav tam.

¹²⁹ Prav tam.

¹³⁰ Prav tam.

¹³¹ Prav tam.

svojim vojaškim enotam Najprej so pomagali pri kritičnih dogodkih v Pragi in na Dunaju, nato pa so zatrli še revolucionarne poskuse italijanskih upornikov. Največ dela pa je imela habsburška armada z Madžari. Ti so se pod poveljem Lajosa Kossutha za neodvisnost borili do avgusta 1849. Na koncu so bili vendarle premagani s pomočjo Rusov.¹³²

Veliko Slovencev je bilo udeleženih tudi v vojnah Avstrije proti Prusiji in Italiji. Med vojaki je bil tudi kasnejši politik Fran Šuklje, ki je kot šestnajstletnik zapustil šolo in se prostovoljno pridružil 47. pešpolku v Mariboru. Boril se je v bitki pri Königgrätzu in bil težko ranjen. Kasneje je v svojih spominih opisal neučinkovito in zastarelo taktiko cesarske armade z naslednjimi besedami: *»Napadli smo jih v gostih četah, noben strel ni padel iz naših vrst. 'Sturm' je bil pričet na razdaljo 1100-1600 korakov, ... napredovali smo z največjo težavo ... . Naše izgube so postajale čim dalje grozovitejše. ... Vedno ostreje, vedno hitreje se je glasil pretresljivi avstrijski signal 'Sturm'! Že smo pri gozdu, že se vesele naši spodnještajerski fantje, ... da obračunamo sedaj z nasprotnikom, a – kaka prevara! Le nekaj mrtvih, nekaj težko ranjenih, sicer nobenega odpora! A komaj napravimo še nekaj korakov, zoper nas stoji pruska fronta in z lahko valovitega terena se ponavlja ista za nas pogubna igra.«*¹³³

Po tej vojni so Avstrijci prevzeli pruski način služenja vojske, saj so videli, da je ta zelo učinkovit in uspešen. Spoznali so, da je le s kratkotrajno, vendar splošno vojaško obveznostjo, mogoče sestaviti dovolj veliko armado za sodobno vojskovanje. V avstrijskem in ogrskem parlamentu so sprejeli številne vojaške zakone, s katerimi so uvedli zgoraj navedeno ureditev.¹³⁴

Edina izjema pri služenju triletnega vojaškega roka je veljala za absolvente srednjih šol. Ti so lahko izbrali enoletno služenje. Po odsluženem enoletnem roku so lahko opravili oficirski izpit in dobili rezervni častniški čin. Med temi enoletnimi prostovoljci je bilo veliko tudi Slovencev in mnogi izmed njih so kot rezervni oficirji služili v prvi svetovni vojni.¹³⁵

---

¹³² Rok Stergar, Slovinci v habsburški vojski, 2001

¹³³ Prav tam.

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ Prav tam.

2.5 VOJAŠKA ORGANIZACIJA AVSTRO-OGRSKE MONARHIJE

V Avstro-Ogrski je bila armada zaradi dualistične ureditve razdeljena na tri dele. Imeli so združeno skupno armado (Heer), avstrijsko domobranstvo (Landwehr) in ogrski honved. Obe domobranstvi sta bili v osnovi namenjeni samo obrambi, v prvi svetovni vojni pa sta se tudi aktivno borili ob boku združene armade.¹³⁶

Ker so mnoge enote na slovenskem ozemlju sestavljali Slovenci, so v njih govorili, se učili in se usposabljali v slovenščini, poveljevanje pa je seveda potekalo v nemščini.¹³⁷

Avstrijsko pruska vojna je razkrila veliko slabosti avstro-ogrske vojske, zato je kmalu prišlo do njene reorganizacije.

Avstro-Ogrske oborožene sile so bile sestavljene iz dveh vojaških delov: kopenske vojske in vojne mornarice. Kopenska vojska se je delila na skupno vojsko in cesarsko kraljevo domobranstvo v avstrijskem in ogrsko kraljevo domobranstvo v ogrskem delu monarhije. Leta 1866 pa so v obeh delih ustanovili še črno vojsko.¹³⁸

Poleg pehote so kopensko vojsko sestavljali še drugi rodovi vojske kot so: konjenica, topništvo, tehnične enote, saniteta, vojaški duhovniki ipd. Kasneje se v letih tik pred prvo svetovno vojno temu pridruži še vojno letalstvo.¹³⁹

V mirnodobnem času je bila vojska razdeljena na 16 korpusov. Korpusi so se med vojno bojevali skupaj. Korpusi se delijo na divizije, ki so še samostojne enote in brigade Brigada je sestavljena iz dveh polkov. Deli polkov pa so bataljoni, ki so jih označevali z rimskimi številkami.¹⁴⁰

Skupna vojska in mornarica sta bili namenjeni obrambi monarhije pred zunanjimi in notranjimi sovražniki. V vojni jih podpira še domobranstvo, medtem ko je črna vojska delovala v zaledju.¹⁴¹

Vrhovna poveljnika vojske sta cesar in ogrski kralj. Za organizacijo, oborožitev, opremo, šolanje in financiranje je skrbelo vojno ministrstvo na Dunaju, za strateške naloge pa njemu podrejeni generalštab.¹⁴²

Leta 1868 je bila z »brambno postavo« uvedena splošna vojaška obveznost za moške med 21. in 42. letom. Vojaški rok je bil skrajšan na tri leta. Enoletno prostovoljstvo so lahko odslužili moški s srednješolsko izobrazbo. Mornarica je imela štiriletni vojaški rok. Med črnovojniki so služili, če niso bili razporejeni v redno vojsko ali domobranstvo moški med 19. in 42. letom.¹⁴³

---

¹³⁶ Rok Stergar, Slovenci v habsburški vojski, 2001.

¹³⁷ Prav tam.

¹³⁸ Janja Jedlovčnik, Celjski 87. pehotni polk, 2018, str. 10.

¹³⁹ Prav tam.

¹⁴⁰ Prav tam.

¹⁴¹ Prav tam.

¹⁴² Prav tam.

¹⁴³ Janja Jedlovčnik, Celjski 87. pehotni polk, 2018, str. 11

Vojaška obveznost je trajala 12 let, 3 leta v aktivni vojski, 7 let v rezervi in 2 leti pri domobranstvu. Vojsko je dejansko služila približno tretjina vseh vojaških obveznikov.¹⁴⁴

Hrbtenica avstro-ogrske vojske so bili podčastniki. To so bili vojaki, ki so se odločili za poklicno vojaško službo. Častniški zbor je bil v glavnem nemški.¹⁴⁵

Aktivni častniki so se za svoj poklic šolali v kadetnicah ali vojaških akademijah. Najvišja tovrstna šola je bila vojna akademija na Dunaju. Kadetnica je služila kot pripravljavnica na vojno akademijo. Na Spodnjem Štajerskem je bila kadetnica v Mariboru.¹⁴⁶

SLIKA 26: Razglas o pomilostitvi dezertarjev na Kranjskem iz leta 1848

(Vir: Currende des k. k. illyr. Guberniums, die Bewilligung eines General-Pardons für Deserteure, und einer Amnestie für Recrutirungsflüchtlinge im Lande Krain betreffend- 1848)

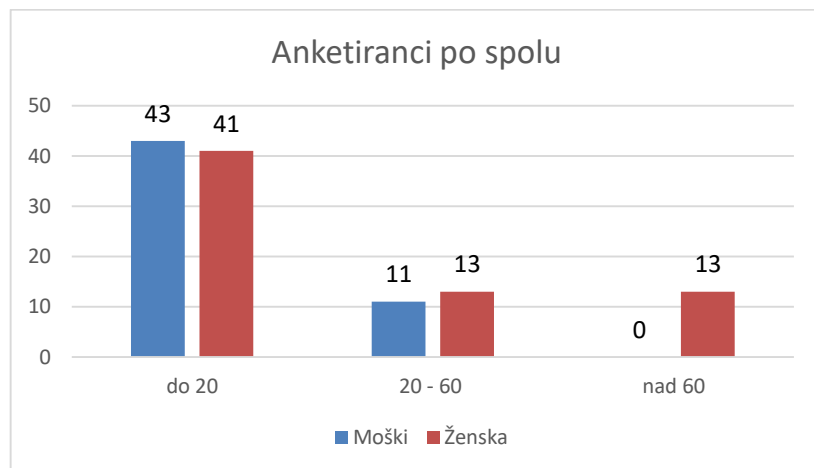
¹⁴⁴ Janja Jedlovčnik, Celjski 87. pehotni polk, 2018, str. 11.

¹⁴⁵ Prav tam.

¹⁴⁶ Prav tam.

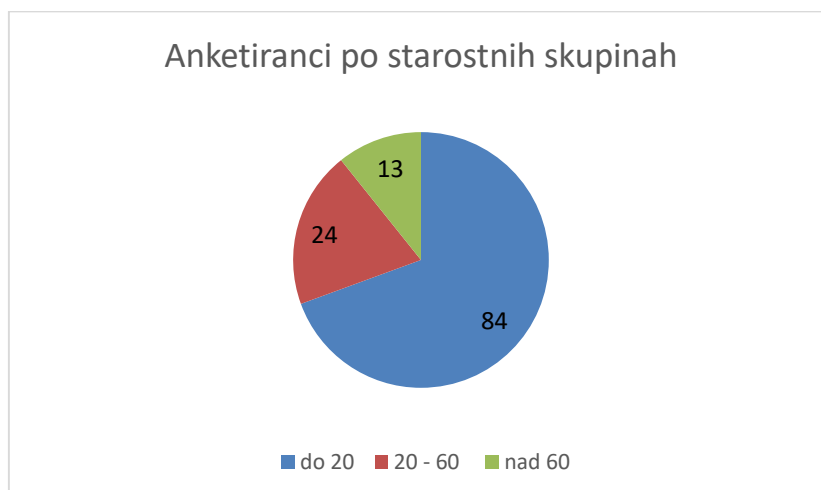
2.6 ANALIZA ANKETE

Anketo sva izvedla v mesecu januarju 2019, v anketi je sodelovalo 121 anketiranih, med njimi dijaki vseh 3. letnikov Gimnazije Lava, odrasli Celjani in članice Univerze za tretje življenjsko obdobje v Celju.

Graf 1: Anketirani po starosti

Med anketiranci prevladujejo mladi (84 anketiranih), saj sva anketo izvedla v štirih razredih naše šole. V ostalih starostnih skupinah je število anketiranih manjše (37 anketiranih). Skupno sva anketirala 54 moških in 67 žensk.

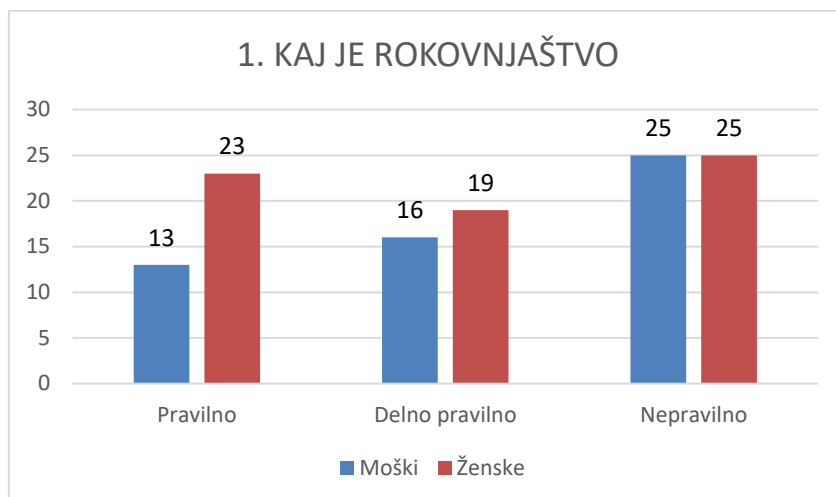

Graf 2: Deleži anketiranih po starosti

Anketo, s katero sva ugotavljala kakšna je raven znanja o rokovnjaštvu, sva izvedla na klasičen način. Anketne vprašalnike sva razdelila med anketirane in potem statistično obdelala njihove odgovore.

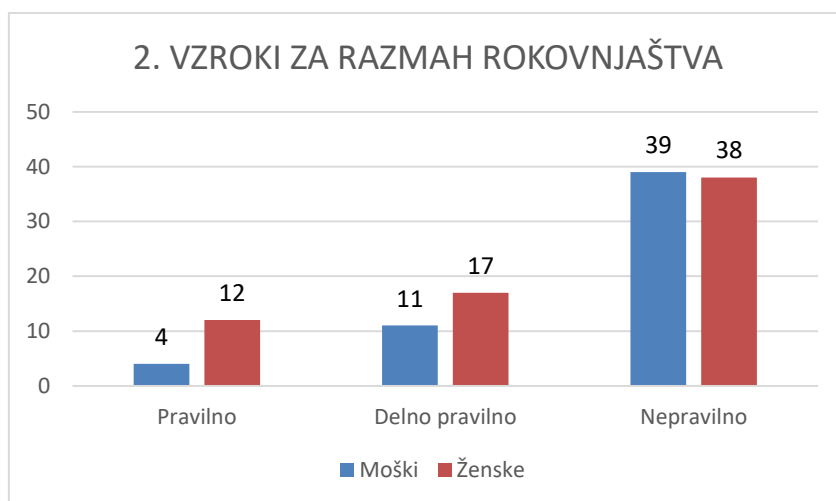
1. OPREDELITEV ROKOVNJAŠTVA IN VZROKI ZA NJEGOV POJAV

Graf 1: Kaj je rokovnjaštvo

Z anketo sva ugotovila, da večina anketirancev ne ve kaj je rokovnjaštvo. 41,3 % jih ni odgovorilo pravilno, 28,9 % jih je odgovorilo delno pravilno (kar pomeni, da so pravilno odgovorili na eno izmed dveh vprašanj), 29,8 % anketirancev pa je odgovorilo pravilno. **Na podlagi podanih rezultatov sva najino prvo hipotezo ovrgla.**

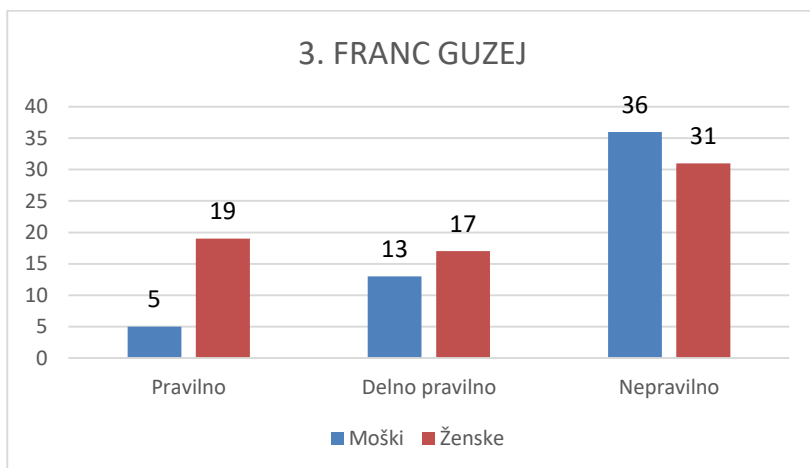
2. VZROKI ZA RAZMAH ROKOVNJAŠTVA V 19. STOLETJU

Graf 2: Vzroki za razmaha rokovnjaštva

Z drugo hipotezo sva pravilno predvidela, da večina vprašanih ne bo vedelo kaj je povzročilo razmah rokovnjaštva, saj je kar 63,6 % anketirancev odgovorilo napačno, 23,2 % delno pravilno, le 13,2 % pa pravilno. **Zato sva to hipotezo potrdila.**

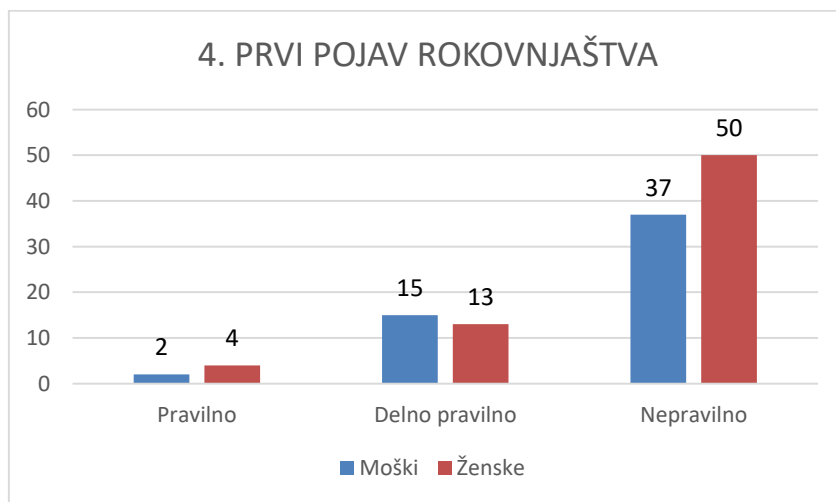
3. FRANC GUZEJ IN NJEGOVA ŽIVLJENJSKA ZGODBA

Graf 3: Franc Guzej

Tudi na to vprašanje je večji del anketiranih odgovorilo napačno, in sicer 55,4 %. 24,8 % anketiranih je vedelo kdo je bil Guzej, niso pa poznali njegove življenjske zgodbe, zato sva ta odgovor štela kot delno pravilen. Preostalih 19,8 % vprašanih pa je odgovorilo popolnoma pravilno. Glede na navedene in v grafu prikazane rezultate ankete sva tretjo hipotezo ovrгла.

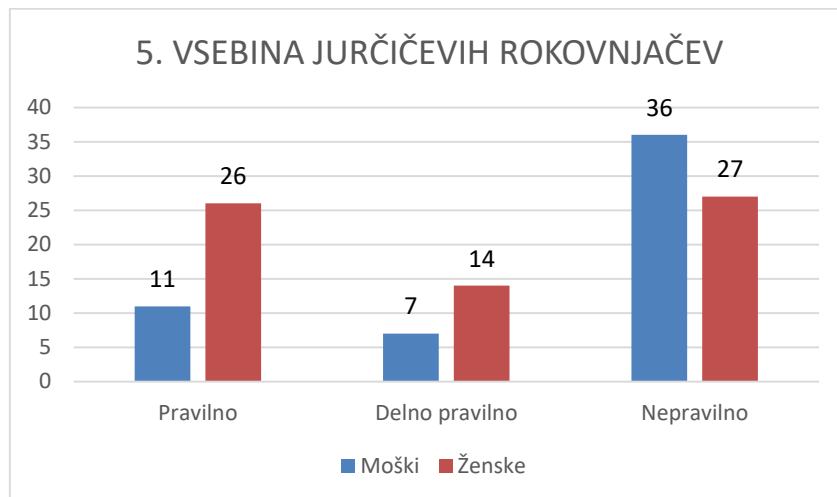
4. PRVI POJAV ROKOVNJAŠTVA NA SLOVENSKEM

Graf 4: Prvi pojav rokovnjaštva

Pri tem vprašanju sva anketiranim dala na izbiro tri možne odgovore (17., 18. in 19. stoletje). Samo na 5 % anket je bila obkrožena možnost 17. stoletje, kar je pravilni odgovor. Na preostalih anketah je bil odgovor nepravilen (večinoma 19. stoletje - kar 71,9 %). **Najino hipotezo sva zato potrdila.**

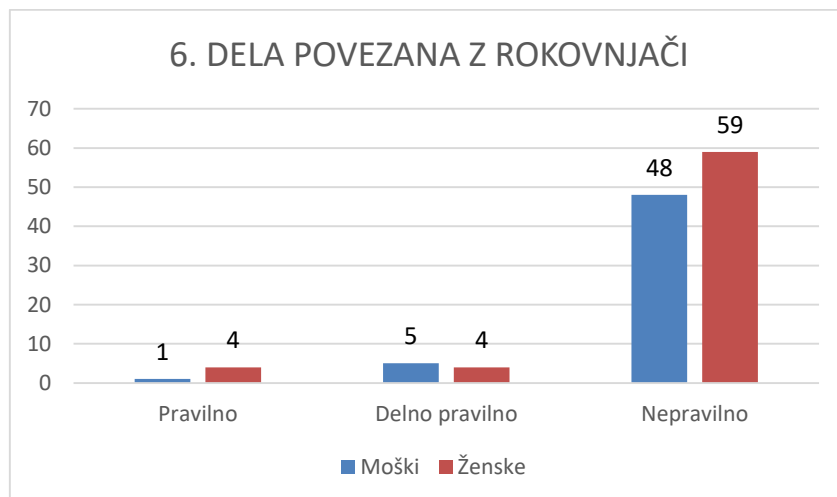
5. JURČIČ-KERSNIKOV ROMAN ROKOVNJAČI IN NJEGOVA VSEBINA

Graf 5: Vsebina Jurčičevih rokovnjačev

Tudi na to vprašanje večina anketiranih ni podala pravilnega odgovora. 53,1 % le teh je namreč odgovorilo napačno. 17,3 % jih je vedelo avtorja in naslov, ni pa poznalo vsebine, zato sva takšne odgovore štela kot delno pravilne. Ostalih 30,6 % vprašanih je odgovorilo pravilno. **Zaradi tega sva to hipotezo ovrгла.**

6. LITERARNA DELA POVEZANA Z ROKOVNJAŠTVOM

Graf 6: Dela povezana z rokovnjači

Rezultati tega vprašanja so bili najbolj enostranski. Namreč le 4,1 % anketiranih je odgovorilo pravilno in navedlo dve deli ali več le teh, 7,4 % je bilo takih, ki so znali navesti eno delo, kar 88,5 % vprašanih pa ni poznalo nobenega dela z rokovnjaško temo. **Najino hipotezo sva na podlagi teh rezultatov potrdila.**

ZAKLJUČEK

Saj vemo vsi, da šaljivi Ribničan obide križem svet, da imajo Gorenjci dovolj pravljic od vojaških begunov, ki so se potikali po hribih in šumah. Vsa naša dežel pripoveduje še dandanes, kako so nekdaj lovili mlade moške in dajali jih po sili na vojsko. Celo rokovnjači in deseti bratje so narodna lastnina, akoravno zlasti prvih nihče ni vesel. (F. Levstik, Popotovanje iz Litije do Čateža, Wikivir).

Fran Levstik je leta 1858, ko je bila slovenska sodobnejša književnost še na začetku, v svojem *Popotovanju* razmišljal o tem, o čem in kako bi slovenski pisatelji morali pisati. Čeprav se je njegovega literarnega programa le malokdo držal, pa je očitno njegova ideja o književni obdelavi rokovnjačev padla na plodna tla.

Najino raziskovanje pa je pri koncu. Vanj naju je zapeljala prav ena izmed zgodb, ki je izšla iz Levstikove ideje, zgodba Jurčič-Kersnikovih *Rokovnjačev*. Poglobila sva se vanjo in v življenje avtorjev romana. Ugotovila sva, da nista le onadva pisala o razbojnikih, tako sva brala tudi dela Charlesa Nodierja, Anne Wambrechtshammer, Ernesta Tirana in drugih. Žanr zgodovinskega romana je bil v preteklosti zelo priljubljen, pa tudi danes ni daleč od vrha. Vsakdo pozna angleškega junaka Robina Hooda, slovenski literarni rokovnjači pa so znani nekoliko manj, čeprav so bili prav prav tako strašni in pravični kot njihovi somišljeniki iz drugih evropskih sredin - upava, da se bo njihovo poznavanje med ljudmi nekoliko dvignilo tudi z najino nalogo.

Ker pa je ta zgodba res samo zgodba, je bilo fascinantno izvedeti, da so v resnici obstajali ljudje, ki so v ljudskem spomin jemali bogatim in dajali revnim, še več, da so to počeli prav na območju današnje Slovenije. Pred začetkom raziskovanja nisva o rokovnjaštvu vedela praktično ničesar. Nato pa se je počasi, korak za korakom, knjiga za knjigo, vir za virom, začelo odpirati najino obzorje. Na njem sva uzrla več deset znanih rokovnjačev, ki so pred ne več kot 200 leti »ravbali« v vseh zgodovinskih slovenskih deželah. Žal bi predstavitev vseh v najini nalogi zajela prevelik obseg, sva pa podrobno raziskala življenje in delovanje nekaterih najbolj znanih, med njimi kozjanskega Franca Guzaja in kranjskega Franca Zihlerla - Dimeža.

V njunih življenjskih zgodbah sva ugotovljala, kakšni so bili vzroki, da je nekdo sploh postal rokovnjač, ter kakšna je bila na koncu njihova usoda. Prav tako sva raziskala posledice rokovnjaštva, npr. okrepitev orožništva na Slovenskem, pa številne pomilostitve dezerterjev, reorganizacijo habsburške vojske ipd.

Zanimalo naju je tudi to, kakšna je raven poznavanja rokovnjaštva in rokovnjačev med ljudmi. Zato sva postavila šest hipotez in opravila anketo s katero sva preverila prav to.

1. *Anketirani znajo opredeliti rokovnjaštvo. (ovržena)*
2. *Anketirani ne vedo, kaj je povzročilo razmah rokovnjaštva v 19. stoletju. (potrjena)*
3. *Anketirani vedo, kdo je bil Franc Guzej (Guzaj) in poznajo njegovo življenjsko zgodbo. (ovržena)*
4. *Anketirani ne vedo, da rokovnjaštvo kot pojav srečamo že v 17. stoletju. (potrjena)*

5. *Anketirani poznajo Jurčič-Kersnikov zgodovinski roman Rokovnjači in njegovo vsebino. (ovržena)*
6. *Anketirani ne znajo naštetih več literarnih del povezanih z rokovnjaštvom. (potrjena)*

Ugotovila sva, da je vedenje o rokovnjačih med mladimi bistveno slabše kot med starejšimi. Žalostno je, da se ta tematika iz generacije v generacijo izgublja. Meniva, da bi lahko o takšnih in podobnih manj znanih temah (verjameva, da jih je še kar precej), kakšno besedo rekli tudi pri pouku zgodovine in s tem ohranili spomin nanje. Sama zagotovo ne bova pozabila nanje, zato meniva, da sva cilj te raziskovalne naloge dosegla.

PRILOGE:

I. ČLANKI O FRANCU ŠARKLJU - GUZAJU:

ROPARJI OBČINSKEGA SLUGO USTRELILI

Če bo tako naprej šlo, kakor se je v tukajšnjih krajih pričelo, kam pa pridemo! Zdaj se sliši od kake tatvine, zdaj tam o kakem zločinu. Nij še dolgo, par tednov, kar so v sosednje drameljske župniji roparji svoj tolovajski posel uganjali. Občinska policija in tukajšnja žandarmerija je na svojej patrolji zasledovala glasovite tatove. Zvečer zadeneta žandar Omrzel in občinski sluga Anton Mastnjak na štiri oborožene roparje blizu Blagovne kake tri četrt ure od Št. Jurja.

Ravno predno je jela drugi dan procesija iti, pa pripeljejo občinskega slugo na vozu - mrtvega. Roparjev jeden ga je ustrelil v levo stran v prsi – skoz hrbtišče.

Drugi dan, petek, vjeli so še dva roparja, tako da imajo zdaj uže tri. Glavnega vodnika pa še nemajo. Ta, ki je Mastnjaka ustrelil, je - kakor sodijo - neki Guzaj, ki je iz zapora ušel, žandarmerija ga neki uže dalje časa zasleduje, a ga ne more zasačiti, dasiravno nekateri posestniki trdijo, da ga večkrat vidijo.

Slovenski narod, 18. junija 1879

POŽAR

Iz Št. Jurja na južni železnici 18 junija se nam piše: Od 16. do 17. tega meseca po noči je na Kamenem gorelo: pri Jagru so pogorela tri poslopja. Sumi se močno, da je glasoviti ropar Guzaj Šarkelj, ki je, kakor je bilo včeraj v dopisu iz Št. Jurja poročano, Mastnjaka ustrelil, nalašč zažgal. Omenjeni posestnik je baje enkrat pripomogel, da je ropar Guzaj prišel v zapor.

Slovenski narod, 20. junija 1879

SLOVENSKI GOSPODAR, ŠTEVILKA 36

Pri sv. Roprtnu nad Laškim so v nekem gozdu našli mnogo nakradenega blaga, v bližini pa se poteplje glasovit tat Franc Guzaj, ki je iz ječe nedavno bil všel.

Slovenski gospodar, 4. septembra 1879

RAZBOJNIK GUZAJ USTRELJEN

Piše se nam iz Sv. Jurja: Glasoviti ropar Guzaj, tudi Šarkelj imenovan, je bil sinoči dne 10. tega meseca ob polu sedme ure v Slivniškej fari od žandarmerijske patrole ustreljen. Pri zasačbi je ranil dva žandarma lahko. Sodnijske in druge preiskave bodo marsikaj o njem spravile na dan, kar bomo svoj čas objavili.

Slovenski narod, 12. septembra 1880

ROPAR GUZEJ

Iz Štajarskega se poroča, da so žendarmi ustrelili glasovitega in predrznega roparja Guzeja, kateri si je po svojih zločinih pridobil, na spodnjem Štajarskem že strahovito ime, in so se različne pravljice ovijale okoli njegove izvanredne prikazni.

Slovenec, 14. septembra 1880

O USTRELJENEM RAZBOJNIKI GUZEJU

dalje poročajo: Guzej je bil majhen, slok in brez brade. Denarja niso nič pri njem našli. Njegova ljubica Helena Kandušar je bila s svojim detetom, katero še doji, k ubitemu pripeljana. Žandarma Grizold in Stres sta lahko ranjena. Guzejevo truplo je z mnogimi krogli prebito.

Slovenski narod, 15. septembra 1880

SMRT GLASOVITEGA RAZBOJNIKA GUZEJA

Glasoviti spodnje-štajerski razbojnik, ropar in morilec Franc Guzej, po domače Šarkelj, bil je talentirano zvit in prekanjen mož, pa se je, hvala Bogu, vendar jedenkrat ujel. Skozi dve leti bil je Guzej-Šarkelj velik strah vsem prebivalcem slovenskega Spodnjega Štajerja in tudi sosednjim deželam. Planinska žandarmerija vodja Grizold in žandarm Sretek sta prišla dne 10. tega meseca popoldne mimo Matričkove hiše, v Jelcah, fara Planina (Montpreis), kjer je bilo znano, da se večkrat shajajo dvomljivi ljudje. Ko žandarmerija mimo gresta, vidita gospodarja in krčmarico, ki sta hlastno klet zapustila, opazila sta pa tudi še dva prsta, ki sta kletna vrata na znotraj zapirala. Žandarmerija obstopita klet; ali iz kleti počí strel, se streljanjem začneta žandarmerija odgovarjati v klet, a oni, ki je bil v kleti . brž sta sodila, da je Guzej - pa puca ven na žandarmerijo. To streljanje je trajalo še čez dve uri. Uže sta bila žandarmerija oba ranjena in streljivo jima je pošlo, ko začneta na pomoč klicati. Pri tej priči pa se uže oglasita Šentjurska žandarmerija, vahtmeister Štandekar in žandarm Omerzel, ki sta uže od daleč slišala strel in jo na ta kraj zavila. Šarkelj zdaj kletna vrata odpre in ven skoči, meneč uiti mej tem, ko se bodo žandarmeriji posvetovali; a pri tej priči ga zadenejo tri kroglice in Guzej-Šarkelj se mrtev zvrne nazaj na prag.

Slovenski narod, 16. septembra 1880

O SMRTI ROPARJA GUZEJA

Potrjuje se vest, da so žandarmerija ustrelili v Jelcah pri Kozjem glasovitega spodnještajarskega roparja Guzeja. Leta 1878 je bil Guzej všel iz ječe v Rogatcu, ter se od tega časa klatil po spodnjem Štajarskem. Ker ga niso mogli vjeti, postal je vedno bolj predrzen. Lani 12. rožnika je ustrelil občinskega birača v Šenčurju in od tega časa so se ga ljudje bali, ter si niso upali, izdati ga, čeravno je bilo 150 goldinarjev razpisanih na njegovo glavo. Nazadnje je že kar pri belem dnevi hodil po vaseh. Nedavno se je s svojo ljubico v kočiji vozil po toplicah. Pripoveduje pa še, da ni Guzej vsega naredil, kar so mu podtikali, ampak da so drugi lumpi na njegovo ime kradli in ropali, in potem raztrosili vest, da je Guzej to naredil.

Slovenec, 18. septembra 1880

SLIKA 29: Guzajeva pot poteka v krajih, kjer je deloval znani razbojnik (foto: Florijan Romih)

Pohodniška Guzajeva pot se imenuje po Francu Guzeju oziroma po razbojniku Guzaju. Poteka po Občini Šentjur in Občini Dobje in je skupaj dolga 36 km. Združuje tri različne poti, na Prevorju, v Dobju in na Planini pri Sevnici. Označena pešpot na Prevorju poteka mimo 15 točk, ki prikazujejo kulturno in naravno dediščino tega kraja. Dolga je 13 km in vodi mimo Guzajevega groba, Vegla (kleti, kjer je bil Guzaj ustreljen), kužnega znamenja, observatorija idr. Pešpot v Dobju pri Planini je dolga 9 km in povezuje 9 točk, ki predstavljajo glavno turistično ponudbo kraja. Označena pot na Planini pri Sevnici je najdaljša, obsega 14 km. Poteka ob vznožju Bohorja in zajema 12 točk.

SLIKA 30: Guzejev grob na Prevorju (foto: Florijan Romih)

SLIKA 31: Vegele, klet, kjer je bil ustreljen razbojnik Guzej (foto: Florijan Romih)

II. ČLANKI O FRANCU ZIHERLU - DIMEŽU:

DOPISI: KMETIJSKE IN ROKODELSKE NOVICE,

LETNIK 19, ŠTEVILKA 25

Iz Kranja 15. rožnika. Strah, da bi požgani ne bili, se je precej potolažil, ker od ene strani imamo ponoči dosti varhov, in si naš mestni župan gospod Kranjske Loke res veliko prizadeva odverniti nesrečo ognja, od druge strani pa smo se začeli vpraševati: kaj je res, da nam Dimež s požarom žuga? Nobeden ne more tega dokazati; marveč mislijo nekteri, da Dimež je le pretveza kake domače nemarnosti. Ali je res, da Dimeža še na Kranjskem ni in da ga je nekdo na Koroškem vidil, je pa tudi le pravljica.

19. junij 1861

DOPISI: KMETIJSKE IN ROKODELSKE NOVICE,

LETNIK 20, ŠTEVILKA 6

Iz okolice Komendiške na Goriškem 29. prosinca. Unidan sta dva človeka v Šunkarjevi cegelnici se zadušila in potlej tudi nekoliko zgorela, eden po nogi, drugi po glavi. Da sta bila tatova in razbojnika, ki sta v cegelnici zavetja iskala, ni dvombe bilo, ker so našli pri nju orožja, par cekinov itd. Brž se je hrup zagnal, da je eden med njima tisti glasoviti ropar bil, ki ga cela dežela pozna pod imenom Dimež, piše se prav za prav Zihlerl; drugi pa so rekli, da ni bil Dimež. Za gotovo morem povedati, da eden med njima je imel, kakor imajo po navadi nekteri ljudje, zlasti soldatje in rokodelci, na roki v kožo vbodeno ime Franc Z, na členih ene roke zaceljeno rano, ker se je bil še kot mlad fant s koso vrezal, - dolge lase, da se je mogel večkrat za žensko obleči; tudi mera njegove velikosti se s popisom ujema. Le to se mi nekako čudno zdi, da bi se mogla črka Z na Zihlerla obračati, ker težko, da so v prejšnjih letih Zihlerl drugače pisali kot Sicherl s črko S.

4. februar 1862

**BESEDNIK - KRATKOČASEN IN PODUČEN LIST ZA SLOVENSKO LJUDSTVO,
LETO 1, LIST 15, CELOVEC (2. september 1869)**

Dimež. Že se je nekoliko zmračilo. Ravnokar je stopila iz hiše, ki je v prijaznem trgu N. skorej največa in najlepša, bleda, objokana žena Pridši na ulice si je obrisala solze in z besedami: O moj Bog, nobena revščina ga ne gane, zginila je okrog ogle. V hiši pa sedi v kotu samotne izbe gospod Grabljevec. Ravnokar je izvlekel iz trikrat zaklenjenega predalčka težko mošnjo in stresel iz nje na mizo lep kupec srebernjakov. Dolgo je molče oči pasel na prekrasnih trdnjakih in tisti posebni smeh, ki ga je videti moč samo na skopuhovem obrazu, mu je krčil ustnice in žaril oči. Ah, ve nježne, bele pišice, djal je, ko jih je kake sedemkrat bil preštel, kaj ne, ve me nikdar ne zapustite. Ce se mi tudi ves svet izneveri, kaj je meni na tem, da mi le ve ostanete zveste, pa sem najsrečnejši človek na zemlji. Glejte ljubčki moji, nekdo vas je hotel od mene ločiti. Moja svakinja vas je hotela od mene odtrgati. Kaj jej še vse na misel ne pride, kaj ne? Nas ločiti. - Nas ne loči nobena stvar. Njen mož, moj brat, je boje v daljnem mestu nekje obolel, ali kaj je to meni in pa vam mar. Naj pride, kar koli hoče, mi ostanemo lepo vkup, združeni na veke. Amen zagrmelo je iz širocega kraj njega in ob enem je čutil gospod Grabljevec na svojih ramah dve precej težki pesti. Stresel se je na celem životu in z obema rokama zakril po mizi razložene trdnjake. Misлил je vtopljen v prijeten razgovor s svojimi ljubljenci, da je lepo sam in da ga nobeden ne bo motil. Ni torej čuda, da je skorej omedlel, ko je povzdignil oči in zagledal pred sebo strašnega moža. Bil je ves porušen, zavit v dolgo haljo, visoki klobuk globoko na očeh, iz katerih so kar iskre sršele. „Dober večer“ spregovoril je spet strašni mož s trdim glasom. Bog ga daj, Bog . . . prosim . . . jecljal je zavedaje se gospod Grabljevec. „Ni treba nič prositi. Kakor vidim, pridem ravno prav, imate ravno pri roki.“ „Gospod, jaz ne razumem“ mrmral je polglasno na to Grabljevec. „„To ni tako težko razumeti. Sto tolarjev, več ne potrebujem!““ „Sto tolarjev jaz?“ „Jih dajte sem, da, da vi! pa urno, meni se mudi.““ Prijatelj, to ne gre, to ni mogoče.“ „„Mogoče ali nemogoče, po tem ne vprašam. Le urno jih dajte sem, če ne jih vzamem sam, in ako mi jih potem kaj več pride pod prste, na to ne bom gledal.““ Pri teh besedah je potegnil razbojnik - za tacega ga je gospod Grabljevec koj spoznal - nabito pistoljo iz žepa in napel petelina. „Saj vam dam, saj vam dam“ prosil je Grabljevec, vide, da ni drugač - petdeset vam jih dam, več ne smem, niso moji. „Saj vas ne prašam, ali so vaši, sto jih čem imeti. Nikar se dolgo ne obotavljajte, vedite, kdo sem. Poznate Dimeža? Ime vam menda ne bo neznan.“ Godilo se je to ob času, ko je pri nas marsikoga strah obletel, ko je slišal to ime. Ni čuda, da je malo manjkalo, da tudi Grabljevec ni bilo konec. V tacem strahu je bil, da je kar urno odštel, kolikor je tirjal tolovaj Dimež. „Lepa hvala, tako je prav“ zakrohotal se je razbojnik in kakor bi trenil pograbil lep kupček Grabljevecovih pišic. „Tako je prav, ali zdaj vam svetujem, da ostanete lepo tiho, kakor bi nobenega ne bilo pri vas. Ne delajte hruma in krika, če ne, pogledjte tam le za vrata Grabljevec se ozre, o groza! za vrati je stal ravno tak kosmatinec in v roki držal pistoljo naravnost proti Grabljevcu obrnjeno - ta vam posveti na drugi svet.“ To je rekel Dimež za slovo in tiho odšel iz sobe. Lehko si je misliti, kako je bilo Grabljevcu pri srcu, ko so se zaprla vrata za nepoznanim gostom, ki mu je odnesel tako lepo številce prisrčnih ljubljenčkov. Urno je pograbil tolarje, ki so še ostali na mizi, bal se je, da bi utegnil kosmati mož, ki mu ga je pustil pri vratih na straži, tudi kaj tirjati. Črhniti pa si ni upal nobene, kajti prestrašni stražnik je še zmirom nepremakljivo stal pri vratih in meril s pistoljo proti njemu. Gospod Grabljevec je tedaj molčal in skrivaj prelival solze. Preteklo je kake pol ure, tolovajski čuvaj le ni hotel

oditi, stal je na mestu, kakor bi bil lesen. Nazadnje je bilo Grabljevcu vendar predolgo. I kaj pa tako dolgo stojite tu, osrči se Grabljevce in nagovori polglasno čuvaja saj vidite, da ne delam nobenega hrupa. Pa tudi to nič ne zda, čudni stražnik ne zine nobene, pa se tudi z mesta ne gane. „Že vidim, da ne bo drugač," zamrmra sam pri sebi Grabljevce „da mu moram dati za polič vina." Izvleče denar in stopi bliže grom in peklo, o strašna goljufija namesti dozdevnega razbojnika stoji tu našemljena podoba njegova. Zdaj je zavrelo v Grabljevčevi glavi, letel je ven in na ves glas po ulicah upil : Pomagajte, pomagajte! Dimež ropa v moji hiši. Ljudstvo je privrelo vkup, ali ko so v Grabljevčevo sobo stopili in našli namesti Dimeža samo našemljenega, so se Grabljevcu posmebovali in šeptali eden drugemu: „znorel je, znorel," in drugi dan so že vrabci po strehi čivkali, da je Grabljevce včeraj norel. Minilo je po tej dogodbi nekoliko mescev. Grabljevce je nekega večera zopet prešteval svoje trdnjake, ali da bi ga Dimež spet ne obiskal, je vse duri dobro zaklenil Kar potrka nekdo na vrata. Grabljevcu je kar sape 130 zmanjkalo, mislil je, da je spet Dimež tu. Komaj je spravil besedi: kdo je? iz sebe. „ Jaz, tvoj brat," bil je odgovor. Grabljevc se je odvalil kamen od srca, ker je po glasa poznal, da ni Dimeža. Odpre in v sobo stopi Grabljevčev brat, ki je nedavno ležal bolan v daljnem mestu. Veselo objame Grabljevc rekoč: Pristrčna hvala tebi, dobri brate, da si mi posodil un dan sto tolarjev, tukaj ti jih prinesem nazaj - Bog ti plati tisučkrat. Glej, jaz sem ozdravel, naredil dobro kupčijo in si opomogel na vse strani. „Jaz?" se začudi Grabljevce, „saj ti nisem nič posodil." „0 le nikar ne taji, ženi moji si sicer rekel, da jih nimaš, pa si mi jih vendar koj ti potem poslal." „Jaz nič ne vem o tem," odgovori Grabljevce. „Pa jaz vem" zadonel je od vrat votel glas in v sobo je stopil razbojnik, ki mu je Grabljevce sto tolarjev odštel. „ Videl sem revščino tvojega brata in tvoje trdo neusmiljeno srce. Meni se je smilila rodovina tvojega brata, tebi pa ne; ker mu pa nisem mogel iz svojega pomoči, sem prišel k tebi poprosit, kakor ti je znano." To je rekel oni strašni Dimež in zginil spet, preden se je gospod Grabljevce do dobrega zavedel. Bil je ta Dimež pošten mož, ki je stanoval v Grabljevčevi hiši, ali Grabljevce še zdaj ne ve, kdo je bil.

LAIBACHER ZEITUNG, ŠTEVILKA 190, 20. avgust 1879

V tožbeni zadevi Marije Bajželj iz Zgornjih Bitenj (zastopa jo dr. Menciger, odvetnik iz Kranja) proti Francu Zihlerlu iz Zgornjih Bitenj ter za Lorenca Jelovška iz Drulovke, Ivan Kadunca iz Bitenj, Neže Dolenc iz Bitenj, Jožefa Sorčana iz Bitenj, Ivana in Antona Sorčana iz Bitenj ter Marjano Sorčan zastopanih preko Križnerja iz Bitenj se sproži odškodninski zahtevek številka 4331 za katerega je kot kurator zadolžen dr. Burger, odvetnik v Kranju.

Okrožno sodišče v Kranju, 12. avgusta 1879

LAIBACHER ZEITUNG, ŠTEVILKA 191, 21. avgust 1879

V tožbeni zadevi Marije Bajželj iz Zgornjih Bitenj (zastopa jo dr. Menciger, odvetnik iz Kranja) proti Francu Zihlerlu iz Zgornjih Bitenj ter za Lorenca Jelovška iz Drulovke, Ivan Kadunca iz Bitenj, Neže Dolenc iz Bitenj, Jožefa Sorčana iz Bitenj, Ivana in Antona Sorčana iz Bitenj ter Marjano Sorčan zastopanih preko Križnerja iz Bitenj se sproži odškodninski zahtevek številka 4331 za katerega je kot kurator zadolžen dr. Burger, odvetnik v Kranju.

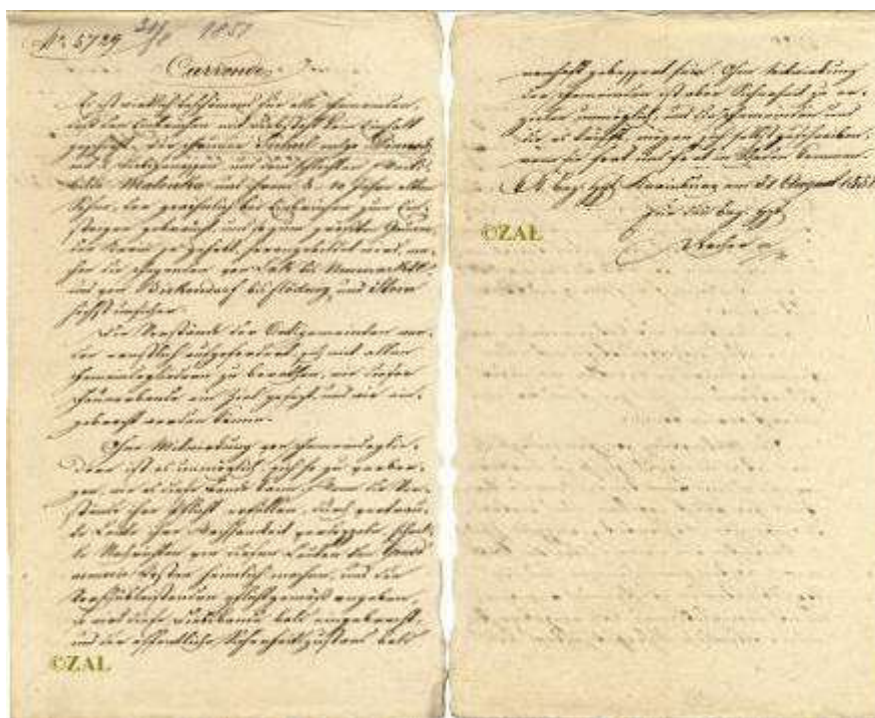
Okrožno sodišče v Kranju, 12. avgusta 1879

LAIBACHER ZEITUNG, ŠTEVILKA 192, 22. avgust 1879

V tožbeni zadevi Marije Bajželj iz Zgornjih Bitenj (zastopa jo dr. Menciger, odvetnik iz Kranja) proti Francu Zihlerlu iz Zgornjih Bitenj ter za Lorenca Jelovška iz Drulovke, Ivan Kadunc⁷

a iz Bitenj, Neže Dolenc iz Bitenj, Jožefa Sorčana iz Bitenj, Ivana in Antona Sorčana iz Bitenj ter Marjano Sorčan zastopanih preko Križnerja iz Bitenj se sproži odškodninski zahtevek številka 4331 za katerega je kot kurator zadolžen dr. Burger, odvetnik v Kranju.

Okrožno sodišče v Kranju, 12. avgusta 1879

SLIKA 32: Rokovnjaška okrožnica kranjskega okrajnega glavarja Tomaža Paukerja iz leta 1851
(vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, fond: Občina Kranj (SI-ZAL-KRA/0002))

III. ČLANKI O TONETU HACETU:

SLOVENSKI DOM, LETO 4, ŠTEVILKA 188

Različni kriminalni tipi postajajo prav nevarni podeželju. Mnogi mladi postopači so pravcati strah zlasti ljubljanski okolici. Največ vlomov je izvršenih ob belem dnevu, ko so kmetje z domačimi pri poljskih delih. Vlomilci oprezajo, kam spravljajo ljudje ključne glavnih vrat. Ko nato odidejo na polja, se nemoteno splazijo v domovja in vse prebrskajo. Pred dnevi je bil izvršen velik vlom v vilo Angela Valterja, zastopnika družbe »Condor, stanujočega na Trati št. 21 pri Svetem Vidu nad Ljubljano. Tat je odnesel lastniku vile 6000 din gotovine in mnogo zlatnine, dragocenosti in drugega blaga v vrednosti okoli 3.000 din. O rožniki in policija so naposled našli prave sledove. Pri delu sta bila zaposlena dva zločinca, oborožena z revolverji. Pri tem vlom u je bil udeležen tudi Tone Hace iz Podcerkve, občina Stari trg pri Ložu, po domače »Mežnarčkov«. Je mlad postopač, ki se je že pred več leti seznanil s kriminalom . Hace nosi seboj kar 2 revolverja in je pripravljen takoj streljati, kakor hitro bi ga hotel kdo prijeti. Hace ima na vesti tudi več vlomov na Notranjskem.

19. avgust 1939

SLOVENSKI DOM, LETO 4, ŠTEVILKA 192

Dva mlada in nevarna vlomilca. Dva mlada in nevarna vlomilca sta prenesla torišče svojim nočnim vlomom iz Notranjskih krajev na Gorenjsko. Prvi je Tone Hace, 22 letni dečko, doma iz Loške doline, ki ima že v zadnjih 4 mesecih mnogoštevilne in velike vlome na vesti. Oborožen je ko kak rokovnjač. Vedno ima pri sebi dva nabasana revolverja. Na samoti stoječe kmetije ustrahuje, mu morajo dajati zavetje in tudi hrano. Tone Hace, kakor kažejo vsi indici, je osumljeni v stanovanje zastopnika družbe »Condor« Angela Valterja ter mu vilo popolnoma opleni. Bogat plen je pobral, med drugim tudi 6.000 din gotovine. Pomagal mu je neznan »pajdaš« Ta vlom je bil izvršen na Tra ti pri Šentvidu nad Ljubljano. Hace je krenil na Gorenjsko. Dobro je živel. Plen je delil s tovarišem, katerega identiteto še niso mogli varnostni organi ugotoviti. Orožniki v Vodica h na Gorenjskem sedaj javljajo, da je H ace 19. tega meseca vdrl v trgovino Marije Kraljeve v Mostah pri Komendi in pobral mnogo različnega blaga v vrednosti 2.200 din. Drugi tak vlomilec je Vrhničan Jože Lenič, brezposelni brivec in človek brez stalnega bivališča, ki je izvedel zadnje mesece več tatvin po notranjskih naseljih. Iz Borovnice poročajo, da je Jož e Lenič 11. tega meseca vlomil v hišo posestnika Franceta Peljkana na Padežu . Lenič je vse prebrskal. Pobral je razno obleko, perilo in zlatnino. Peljko ima okoli 1.200 din škode. Lenič ima doslej na vesti že okoli 10 vlomov, izvršenih po raznih krajih Notranjske, tako okoli Vrhnike , Borovnice, Cerknice in Grahovega. Po drugih poročilih se je Lenič tudi preselil na Gorenjsko.

24. avgust 1939

SLOVENSKI DOM, LETO 4, ŠTEVILKA 255

Pet vlomilcev na 6 let in 10 mesecev. Mali Čaruga - član Hacetove tolpe obsojen na tri leta.
Ljubljana, 9. novembra. V dvorani številka 79 so se včeraj pred sodniki malega kazenskega senata vrstili stari, poklicni in drzni vlomilci in tatovi. Pet izbranih kriminalnih tipov je stopalo pred sodnike in podajalo račune o svojih vlomilskih in tatinskih poslih. Bili so strah in trepet raznim krajem po Gorenjskem in Notranjskem. V nekaj mesecih so pobrali ljudem na kmetih mnogo gotovine, hranilne knjižice, razno blago v celotni vrednosti okoli 300.000 din. Pet starih vlomilcev je mali senat včeraj zaradi teh vlomov obsodil na skupno kazen 6 let in 10 mesecev strogega zapora odnosno robije. Med njimi sta bila 2 razbojnika obsojena na hujše kazni. Pred sodniki je stal član proslule Hacetove razbojniške tolpe Jože Sitar, star 32 let, čedno, da prav elegantno oblečen fant, doma z Jeranovega pri Kamniku. Seznanil se je bil z vlomilcem in Hacetovim kompanjonom Rudolfom Avpičem, ki ga je letos najbrž julija umoril Tone Hace. Avpičevo truplo so 12. avgusta našli na kozolcu nekega posestnika v Gameljnah zakopano globoko v seno. Avpič je bil oblečen le v spodnje hlače in srajco, zraven njega pa so našli klobuk, na podlagi v notranjosti se nahajajočega naslova tvrdke je policija dognala, da je klobuk izviral od neke velike vlomne tatvine na Dolenjskem. Sodna komisija je tudi dognala, da je bilo truplo zakopano v seno najmanj 3 tedne.

9. november 1939

SLOVENSKI DOM, LETO 4, ŠTEVILKA 266

Hace še vedno straši. Tone Hace, 22 leten dečko, doma od tam z notranjskih gozdov, še vedno straši po naših lepih in domoljubnih krajih. Tone je nekak zapuščenček. Brat njegov je marljiv in priden, gara ko črna živina. Tone ni hotel delati in se je v mladih letih začel klatiti po širnem svetu. Pripovedujejo, da ta Tone ni imel niti pojma, kako je širna naša zemlja. Začel je krasti jabolka, nato druge stvari in tako je iz malega tatiča postal velik, silovit in hud razbojnik. Mikale so ga tudi zgodbe o rokovnjačih, ki so včasih prebivali v Križni jami. Mnogo je tiralic, ki so bile zadnje mesece izdane proti tolovaju in razbojniku Tonetu Hacetu. Vsi veliki ropi, vsi veliki vlomi in celo umori grede na njegov rovaš. Po Ljubljani in Notranjskem se o tem drznem razbojniku širijo čudne, celo romantične govorce. Pravijo, da je prišel nekje na Gorenjskem k neki kmetici, ta mu je potožila, da ji je poginilo par volov, ki jih je kupila od sosedu za poštene jurje. Ženica mu je povedala celo zgodbo. Tone, razbojniški kavalir, ji je dal za vole kar štiri jurje. Ženica je postala zgovorna in je pripovedovala, da ima dotični možakar doma v shrambi tam in tam veliko denarja. Bajse se mu je izplačal ta vlom, kajti odnesel je tolova j Tone kar 32 jurjev. Sedaj se je bajse Tone pojavil v ljubljanski okolici. Njegov brat je velik in pošten revež. Ne sme se skoraj pokazati v Ljubljani, kajti čisto mu je podoben in ga mnogi zamenjujejo. Ni čuda, da mnogi Ljubljančani, ko vidijo tega poštenega človeka, takoj vidijo v njem velikega tolovaja in razbojnika Haceta.

22. november 1939

Kje in kod hodi tolovaj Hace Videli so ga na Dolenjskem, videli na Notranjskem. Mnogo piše dnevni tisk o Antonu Hacetu, mladem in drznem tolovaju. Koliko ima na vesti raznih vlomnih tatvin, ropov in umorov, bo pač končno dognala sodna preiskava. Je to nekak notranjski Čaruga, star šele 23 let. Omenili smo že, da je začel že v mladih letih pohajkovati in krasti. Kaj lahko stori iz človeka nepremišljen očetov korak? Kakor nam pripovedujejo domačini iz Podcerkve in Loške doline, ga je oče hotel nekoč, ko je bil Tone še deček, preteptati. Pobegnil je zdoma in začel pohajkovati, beračiti in krasti. Ni bil deležen prave šolske vzgoje. »Polijski dnevnik je imel zadnje čase skoraj vsak dan poročila o tolovaju Hacetu. Sedaj so ta poročila izostala. Tokrat je tolovaj Hace neznano kam odšel. Videli so ga, ko so bile njegove slike objavljene v dnevnem tisku, na Štajerskem, videli so ga na Gorenjskem in Dolenjskem. Nazadnje je prišlo tudi neko poročilo, da je pobegnil v Nemčijo, kar pa je zelo neverjetno, kajti prekoračenje naše severne meje je zelo težavno. Kakor nam poročajo, se tolovaj Hace bavi tudi s tihotapstvom saharina in kokaina, kar je zelo riskanten, toda dobičkanosen posel. Ima vedno dosti denarja in plačuje svoje prijatelje, znance in druge ljudi, ki mu dajejo potuho, prav po kavalirsko. Njemu ni nič za jurja, saj je prepričan, da dobi potem vsako nagrado stotero povrnjeno. Tolovaj Tone Hace ima tudi navado, da vedno menja obleko in pokrivalo, včasih se pojavlja neobrit, drugič pa lepo po vsej brivski umetnosti počesan in obrit. Njegova rodbina je zelo poštena. Po domače pravijo pri njih »pri Mežnarjevih«, kajti hiša stoji pri cerkvi in pokopališču, kamor pokopavajo Starotržani, Podcerkovci, Danci in drugi svoje mrliče. Cerkvica je bila svojčas obdana z lepim lipovim gajem in si je res vsakdo želel miren počitek na pokopališču, obdanim z visokimi stoletnimi lipami. Nazadnje pravijo, da bodo v kratkem tolovaja prijeli in izročili sodišču, da izreče svojo sodbo.

4. december 1939

IV. SPOMINI NA RAZBOJNIKE V SAVINJSKI DOLINI

Zbirka folklornih pripovedi iz Spodnje Savinjske doline z naslovom Têdi ni blo tək ko dôns prinaša več spominov na razbojnike, ki so delali hudo po Savinjski dolini; tudi nekaj najbolj razvpitih, ki smo jih obravnavali v raziskovalni nalogi. Spomini na razbojnike so v knjigi na straneh od 213 do 230, tukaj so dodani prepisi zgodb na straneh med 361 in 368. Pri prepisu smo izpustili naglasna znamenja, v oklepajih pri številki je navedeno prebivališče pripovedovalca.

361 (Jerolim)

Raubarji, to je več blo zmejenih, so napadi zvečer kmete; so vedi, kje ma gnar pa tako reč. Ja, pol zvečer, ko so šli Ide leč, so pa udri noter, pa potoukl jih, jel, pa pobral.

Tale gor se je reki »pər Slopnik«, visok gor, pod Motnik spada že, ne pod Vransk. So mel pa pastirja, je pa vezo jemeu mende is tistim raubarjim, al kok. Pa je že mogu met vezo, ko je vedu, de bojo napadl zvečer. Ja, so pa večerjal, jel, pastir tud, pa je šou pastir učas vən. Pa nazaj pršu, pa spet van, pa tak naprej. Mela sta pa hlape pa gospodar take nože douge, obešene gor na žrebljih. Pol, sevede, un uderejo, una dva pa hitr - luč so pa ugasnl; dej ne vem, a sta jo sama, hlapc pa gospodar, al so jo un - pa si tiste nože gor pršolata. Mela sta pa zmejen, de sta šrok pas mela: je pa kar pošlatou, če ma šrok pas, tist je biu gospodar al pa hlapec. Kir ga pa ni jemeu, sta ga pa kar z nožem do smrt; za drujga tak niso bli. Neki jih je kar tam ostal, neki jih je zbejžal, je pa pol po pot poginu, ko mu je kri odtekla. Ja, tak de sta jih premagala, tiste raubarje.

raubarji - razbojniki; zmejenih - zmenjenih; leč - ležat; jemeu - imel; kok - kako; žrebljih - žeblijih; dej - zdaj; pršolata - pritrđita; pošlatou - potipal; zbejžal - zbežalo

362 (Črni Vrh)

So še par sosed ukradl vola is stale, tatovi. Pa ga gnal, u Čeplih so ga padobil, so žandarji bli hitr za nim. »Ja,« je reku, »tamle u detel se je pasu, jes sm ga pa prvezou!« Pa so kravo ukradl tale par Fišerji u Sentjuri, pa sojo gnal u Gorno Savinsko. U štirih letih al petih so pa vidi, kje je krava, pa sojo nazaj dobil.

363 (Gotovlje)

To pa vem, ko sm se [enkrat] zbudila, so pa reki mama; »Jozus, kok srn se ustrašla!« Pol smo pa otroc mamu uprašal, kaj je blo. So pa povedi, de sta hodila gledat kravo, ko se jim je zdel, de bo povrgla ponoč. Pol sta pa iz lahtirni šla u štal, sta pa dva mlada moška u listne ležala. Prideta pa u štab, je biu pa jen vlki čeber u štali, is kleti uzet, med volim noter. Kaj sta misnala is tistim čebrom, kok sta to misla, sploh niso vedi neč. Pol so pa ate tist čeber proč uzet, u tistim jih pa že ni blo več.

kok - kako; iz lahtirni - s petrolejko z žičnatim ogrodjem

364 (Andraž nad Polzelo)

So praul - tist so pa še mogl bit raubarji - de so kako žvino kje ukradl. Ate moj je na pod ležou, gor na skednu, u štal [je bilo] pa tak ropotaje, pa rogovilla žvad; pač čutu se je nek nemir not u štali. Je pa mende [atov] brat šou povedat starim atu: »U štal nam kradejo, tak je noter u štali!« Star ate pa [gredo] klicat soseda: gremo, raubarji so u štal. Pol pa un sosed pride, je reku: »A, strucal pa bomo!« Moj ate je biu pa tak, morbit jene šes-najst let star, je pa is poda pa dou zlejzu, je pa le ču, al kok je kej zrajtou, de je kar goved dol pfšla, de so rožlal. Pa je šou tej proke jim, je pa reku: »Ate, sej ni kej!« Je pa reku star ate: »Sreč, de si se oglasu, drgač bi te biu jes dele s sekiri ubeu!« Ko je mislu, de raubar proke gre, je biu pa pob.

raubarji - razbojniki; na pod - na mlatilnem prostoru v gospodarskem poslopju; ležou - ležal; strucal - premagali; rožlal - ropotali; zrajtou - ugotovil; tej - tja; proke - proti; dele - zdajle; ubeu - ubil; pob - fant

365 (Pongrac)

Tamle je bla na jenim kraj, ko se gre na Trboule, jena hiša, ko je jedn vole predau. Pa so vedi - so že bli tak poznan, de so vedi - pa so prši ponoč nad jega. Je tak u samoti hiša bla; pa dej je že use podren. Ja, pa so ga nek tojk prematral, de je povedou za tist gnar, kje ga ma. De so mu nek prste žgal, so treske kuri, pa prste žgal. Pa jes že nism poznala tistga, srn bla še votrok, ko so star Ide naprej to govoril.

dej - zdaj; podren - podrto; votrok - otrok

366 (Pongrac)

So pfšl raubarji, pa so tale par nam nekej pokradl, pa mal niži, pa sam pa tej, pol je pa voče šou u Žauc na žandarmarijo. No, pol sta se se pa dva policaja iz biciklom tale gor prpelala. Mal pogledata, koga je blo ukraden, pol so pa šli tuki gor preka Mrzle. Naprej si pa niso upal jet: de gor na Kalih je pa tolk raubarjou, de gor pa ne upajo jet.

Pol je prši pa jenkrat jen pism, de je mogla jet mama u Cele u Star pisker, če bi jenga prepoznala, de nej bi tist tale gor krađu. So pa jenga res prpelal tam is celice van, pa de je jemeu takle kuglo na nogi in de ga je spoznala, nej bi biu. Sam pol ni upala povedat, ker je pa un reku: »Če boš pa povedala, bomo prši pa še drugič!« Je blo pa bolš, de je bla tih.

raubarji - razbojniki; tej - tja; voče - oče; koga - kaj; preka - proti; Star pisker - celjski zapor; jemeu - imel; kuglo - kroglo

367 (Jeronim)

So bli tist raubarji - jes to ne vem, a je blo res al ne, praul so - de če je ženska noseča bla, pol so jo pa - kolk je mogla bit doug noseča, to ne vem; votrok je mogu že razvit bit noter - so jo pa unegal, pa tistga otroka van uzel. So se ženske kar skrile take, ko so mal slutle, kdaj bo pršl. Pol so pa [ravbarji] zažigal tiste prste [na otrokovi roki]. Če so usi gorel, so usi spal par hiš, tam, ko so pol raubat pršl. Če kir ni goreu, so pa reki: »Jedn še ne spi!«

raubarji - razbojniki; votrok - otrok; unegal - (v tem primeru) ubili; kir - kateri

368 (Črni Vrh)

Na Krvavic so pa skoz govoril, de je monštranca zakopana. Tale gor je blo, še moj stric je encajt stanovou tam, Za planino, tist konc gor. To je blo enanšezdesetga leta, ko je tista ženska umrla. In so šli po gospoda - dej ne vem, al na Vransk al u Motnik - in je pršu župnik na spoved, de bi tisto žensko spovedou. Pa je ni mogu, ker je pes ležou pred pojstlo, pa se ga ni spraul, de bi šou ustran. Pol je šou pa po pomoč po unga drujga, Vransko - Motnik; teta dva sta bla, de so pol tistga psa nekod le spraul od pojstle, de se je tista ženska lohk spovedala. Pa je praula, de so ukradl monštranco par tat hiš. No, so reki, de je biu tist pes hudič, de se ni umaknu.

dej - zdaj; ležou - ležal; lohk - lahko

369 (Šempeter)

Je bla jena stara ženska, ko je na samot stanvala, pa je mela pesa pa mačko. Pes je biu Kij, mačka pa Sabla, jim je blo ime. Pol so pa zvedl raubarji za tato žensko, so pa pršl. Je pa čula, de so raubarji pred vratim, de jo bojo obraubal, se je pa delala, kot da bij hrano delila: »To maš ti, to maš ti, ti maš sablo, ti maš kij, dej pa pejta van!« In so se ustraši tist raubarji, so misl, de res ma koga, de ma sablo pa kij, in so zbežal.

raubarji - razbojniki; obraubal - oropali; dej - zdaj

370 (Andraž nad Polzelo)

*Tale u Velej je biu jen žandar, jen Ptujčan je biu. Je reku: »Če grejo tatovi gor, gremo mi dou, če grejo tatovi tedou, pa mi gor. Tak, de nkol ne pridemo ukop!«
ukop - skupaj*

371 (Pongrac)

So učas star Ide reki: »Tata je narbolš ubit al pa par mir pustit!«

Ravbar Guzej

372 (Gotovlje)

Za Guzeja, tist pa vem, ko so mama prpovedval, so velik vedi od jega. Tat Guzej je biu jen tak sromak, on je biu nezakonski sin od jene dninarske mame. Na dnino je mogla hodit, de je tisto bogo bajtico odplačvala, al pa de je kak kos kruha dobila za otroka. Tak je pol Guzej pasu krave, de je dobu kake hlače pa kake čeule. U šolo neč ni hodu, ko ga ni nbedn spravu - učas je blo tak: si šou al pa nisi šou, ni blo tak ko dej. Je pa pasu še takle, ko je bla že slana, ga je tak u noge zebl, de je komej čakou, de se je krava usrala, de je tiste noge, jenkrat jeno, jenkrat jeno, u tist krauski drek porinu, de mu je blo topl. In je pol pob zrastu, je še hodu krave past h kmetim, pa so ga zlo rad mel, je še kak krajček kruha mami nesu, pa kak liter mleka je dobiu, ne, de sta se prežvela. No, pol, ko je pa že tolk zrastu, de je že biu fant je biu pa baje zlo lepi fant, razvit, pa tud tak brihtn. Je pršu pa na jeno gostilno pomagat sode umivat. Je delou to neki cajta, pol ga je pa gostilničarka že kar uzela kot hlapca, tak de je že is kojem pol furou, sode pa tak. Je biu pa štir lete par tisti gostilničarki, pa strašn rada ga je mela. Je bla pa jena tud tam, jena sluškinja, jena Urška, ko seje on u jo zalubu, ona pa u jega, tak de se je vidi, de se mata rada. Tata gostilničarka je bla pa lubosumna - ne vem, a ga je tud rada mela al zakaj je bla lubosumna - mu je pa rekla: »Če boš pa Urško jemeu, ti bom pa službo odpovedla!« In kok je blo pol, de ni ubogou, al kaj, de mu je pol službo odpovedla. Je pa jemeu jen star kouček, de si je pol u tist kouček zdevou, kar pač je jemeu. Ona je pa tolk prežila, de ko je en mejčken se odaljiu od tistga koučka, mu je pa srebrn beštek noter potaknala, u tist kouček. In ko je pol use tist spokou, ko je šou, je šla pa na žendarmarijo: de je ukraden beštek, pa de sumi, de ta pa ta bi ga nej. To je blo zutrej. Je pa [Guzej] glih domu pršu, mami povedou, kok se mu je zgodil, de je brez službe. So prši pa orožniki pa mu uzamejo tist kouček pa pogledajo - nejdil so tist beštek noter - pol so ga pa kar odgnal pa zaprl. So ga pa kar zaprl in je biu tak pridn u rest; tak, de so ga že čist na svobodo spušal. Enkrat mu je pa tak u glavo pršl, ko je jemeu možnost za pobeg: »Zakaj bi jes ne ušou pa ne biu fakin, če so me tek po nedoužnim obsodi? Nej pa bom jes neki takega!« In na tist način je pa začeu pol raubat.

In je jemeu jeno vas, tale par Cel, Košnica, ene sedm številc hiš. In tist kmeti so usi bli z jem, so mu usi pomagal; tam je jemeu dom. Mami je nosu pa sam drobiž, ko so hodil napadat na Kransk gospodarje, ko so iz volim barantal, pa s kojim: so podrl čez cesto smreko, de niso mogl naprej, in so jim vas gnar pobral.

Pa jih je klicou [žandarje]: »Tat pa tat cajt bom jes pelou čez savinski most teleta; pridte, pa me primte!« Pa so šli na hajko, so se tam ob cesti skrival. Guzej seje pa obleku u mesarja, firtoh tak gor, pa je pelou tistga teleta. Pa jim je pol napisou: »Čez most srn šou s teletam; kje ste pa bli, de b me prjel?!«

Pa ko je biu za botra otrokom tistih bajt [v Košnici], krstnga botra. Je biu zrihtan, use. So prši orožniki, jim je za pit dau, pa so mu čestital. Ko je šou, jim je pa pod krožnik listek dau: »Guzej vas je častu!«

dej - zdaj; pob - fant; kojem - konjem; furou - vozil; jemeu - imel; kok - kako; prežfla - prežala; beštek - jedilni pribor; spokou - spakiral; u rest - v zaporu; raubat - ropati; z jem - z njim; savinski most - most čez Savinjo; firtoh - predpasnik; pelou - peljal

373 (Hramše)

No, a to ne vete, kok se je iz Guzejem začel, zakaj je raubar gratou?

Je biu tale na Dobrni per Justinki u službi za fijakarja. Gosteje vozu nazaj do hotela, pa tek, in je biu tud kelnar. Pol se je pa Justinka u jega zatelebala, un je pa pol hoteu jet stran, de bi se nje rešu. Mu je pa zlat beštek podstaula, pol pa žandarje poklicala, koker de bi ga hotu ukrast. In je is tega pol raubar ratu.

kok - kako; gratou - postal; fijakarja - kočijaža; kelnar - natakar; zatelebala - zaljubila; beštek - jedilni pribor; koker - kakor; ratu - postal

374 (*Andraž nad Polzelo*)

Guzej je služu u jen gostiln, bi ga [gostilničarka] rada bla mela je pa ni noteu Je bla pa tek jezna, mu je pa prstan podteknala pod poušter pa jaula, de ji je prstan ukradu. Pol so ga dal pa u rest. Tista baba je pol tud nesrečno smrt strila. Jo je pa tak kaznovou, tej u gošo dauč na eno buku prvezou in je tam od lakote umrla.

hoteu - hotel; poušter - vzglavnik; u rest - v zapor; tej - tja; strila - storila; dauč - daleč

375 (*Hramše*)

Guzej je biu u Dobrni, pol je pa podeujou, sevede, ko ga je Klančarica spraula, ko bi ga bla rada za sebe mela, mu pa ni blo za babo; nekej so mel, kok pa kaj, ne vem. Mu je pa srebrn beštek porinala noter, ko je šou od je, pa jaula žandarmi, u Cel so ga pa dobil. In je biu douge lete zaprt, pa pretepen, pa jeno pa drugo. In je reku, de se bo maščovou nad joj in pol je pa začeu kradit; peč tolk, de se je prežiulou, na use načine. Pol je jemeu pa svojih pajdašou velik. Dej, čez griški most, ko je šou, je napovedou, de tedi pa tedi bo šou črez. Je reku: »Čakejte me; če me bote prjel, sm lehk vaš!« In so ga čakal, za Savinjo so bli skrit, pa gledajo, lesen most je biu, jel, so vozil is kojim čez, pa z vozzim. In so ga čakal, in neč, nbenga, ob tisti uri ga ni blo; napovedou je pa mende okol ednajste ure dopogn, de bo šou črez. In so pa vidi jeno staro babo, ko je tam dol hosto lomla, pa nabirala u koš noter, pa to. Pa uzela palco, pa šla počas tuki gor, mem jih. Babe se ni nbedn am uzeu. Ko je pa šou črez, je pa listek vrgu, pa povedou: »Sm šou skoz, zakaj me niste prjel?«

Al pa je biu tud zraun žandarmu kekje, ko so ga iskal pa sprašval za Guzeja. Je biu pa u gospoda oblečen, brke jemeu, pa zrihtan tak. Premer je pa van šou, pa ko so jedi al pa kej je pa pod taler dau listek: »Guzej je piu iz vam.«

Pol nazadn so ga pa dobil na jeni kmetiji, ko so karte špilal. Sam dva žandarma sta bla. Drug so ušli, un je pa u keuder skoču, ga je pa polomu, ko ni mogu van jet. Pol so pa strelel noter, so ga pa ustrelil, ko je van skoču, ko ni jemeu več orožja.

podeujou - podivjal; kok - kako; beštek - jedilni pribor; nad joj - nad njo; dej - zdaj; jemeu - imel; griški most - most čez Savinjo pri Grižah; tedi - takrat; lehk - lahko; is kojim - s konji; dopogn - dopoldne; črez - čez; mem - mimo; se ni nbedn am uzeu - se ni nihče zmenil; premer - preden; taler - krožnik; špilel - igrali; keuder - klet

376 (*Hramše*)

Pol se je pa tak maščovou nad tisto Klančarico, de je zrihtou eno lepo kmetijo dol na Dolenskim, de jo lohk [njena] hčerka kup. So drug prši, agenti, ponuvat tisto kmetijo, pa lep nograd, ona je mela pa gostilno gor, pa use. In so res šli gledat tisto kmetijo tedol, se jim je dopadla. Zmeni so se pa: tedi pa tedi gnar prneste, tale bo porotnik, ko bo to naredu, in vi bote kmetijo preuzel. To so mel use politiko napelano. In ko so vidi, kdaj una pride tedol is hčerko pa s tistim, sojo pa čakal dol u jen vlki goši. So jim pa use pobral, hčerki ne vem, kaj so nardil, koje so pobral, Guzej je pa njo preuzeu. Je reku: »Ti si me zapelala!« In jo je pelou gor u jeno gošo noter, pa prvezou h jeni bukvi. In so jo po večih letih, ko ni nbedn hodu noter, proke Kočeuji dol, so nejdł kosti, prvezane še, so pa vidi, de je Klančarica.

maščovou - maščeval; zrihtou - uredil, pripravil; lohk - lahko; nograd - vinograd; tedi - takrat; koje - konje; pelou - peljal; proke - proti

377 (*Gotovlje*)

Ja, pol je blo pa tak, de se mu je use ukop že navelčal. Rad bi se pa maščovou nad tisti gostilničarki. Je pa jemeu izvidniško, ne. So hodil pa u gostilno prsluškovat. Pol so pa jenkrat pa naletel na to, da so se zbral tist furmani ukop za mizi, jim je mal postregla, pa so se menikjutrzdvem parom vojzi pelamo sode, gremo na Dolensk po vino.

Una seje pa s kočijo zadi pelala. So mel pa tist moški gnar, ne. Guzej pa jegou pajdaši so jih pa čakal. Pa so juh ustaul, so mogli tist furmani počakat, so jih prjel, tistim so reki: »Pejd dol«, koje furou, »pa drž koja! Usi obrn-te pa nazaj se vračite!« Jo je pa u tako gošo pelou - si nism zapounla, kam - pa jim je mošno ponuvala, pa use, kar ma. Je pa reku: »Ti si kriva, ko si me tak dauč spraula, de sm dej jes raubar!« So jo pa prvezal na jeno tako bukvo u tisti goši, ko je malkdaj kak člouk mem šou. Tak de čez par let je jen logar skoz hodu, je pa nejdu še štrek, pa tisto mošno, pa okostje - je živa umrla prvezana, od lakote pa od groze. No, pol je pa to še neki cajta blo, de je še hodu okol, de so se ga usi bal. Jenkrat so pa gor u Košnc - kaj pa vem, a je biu izdan al kok - de je biu u jeni uti noter. A je un začeu pokat po jih, to sm pa že pozabla. Pol so se pa sosedi sile bal, so reki: »Hvala bogu!« Sevede, ko so se za svoje kože bal.

ukop - skupaj; maščovou - maščeval; jemeu - imel; furmani - vozniki; pelamo - peljemo; juh - jih; koja - konja; dej - zdaj; raubar - razbojnik; mem - mimo; štrek - vrv; kok - kako

378 (Gotovlje)

Vem, de so mama reki, de je jen dekle po goš šlo, u trgovino. Pa je biu oblečen u logarsko obleko. Pa je reku: »Kam pa greš, dekle?« Prau: »U trgovino grem.« Prau [Guzej]: »A se neč ne bojiš Guzeja, de bi te Guzej napadu?« - »O,« prau, »čist neč.« - »No,« prau, »kaj bi pa ti nardila [če bi ga srečala]?« - »Jes bi šla po orožnike, de bi ga prjel; bi mu še jes žreble zabila u pete!« Pol je pa reku: »Čuj, bod tak pridna, no, jes morm tale čakati, mam tale par koj, morm mal zabit tiste podkve, so se čist zmajale.« Ji je še en mal večgnarja dau. Pa mu prnese jeno škatlo žreblou, konskih jo je pa kar podkovau, ji je u peto zabi u tiste žreble.

žreble - žeblje; koj - konjev

379 (Hramše)

No, tist ste pa ziher že od Guzeja čul, de je jena ženska šla u mest, pol sta pa govorila? Jo je pa prašou, če pozna Guzeja. »O,« je rekla, »tista baraba, tist fakin!« Je pa reku, de če bi mu jene žreble prnesla, de jo bi počakou. Pol je pa res žreble prnesla, jih ji je pa u peto zabeu, ko je bla črez jega.

ziher - sigurno, gotovo; prašou - vprašal; žreble - žeblje; zabeu - zabil; črez - čez

380 (Andraž nad Polzelo)

Jena je tak šimfala črez jega [ko sta govorila], ni vedla, de je un Guzej. Je pa reku: »Prneste mi takih žreblou nekej, za cokle podkovat.« Pol pa, sevede, je prnesla. Mu da tej, ji je pa čist use žreble noter u podplate zabeu, je podkovou jo.

šimfala - obrekovala; črez - čez; žreblou - žeblje; tej - tja; zabeu - zabil

381 (Hramše)

Ko je reku, de bo šou u Cel is kolesam čez kapcinarski most, a ste čul to? Je šou, in so zastražl most, ne vem kolk žandarjou. In se je preobleku u staro žensko. Tam na uni strani Savinje je biu pa kovač in je jemeu tam na jenim lesu jen kolo od vojza. Pa je šou Guzej is tistim, so mu še pomagal žandarji tist kolo nest. Pol tam na uni stran jim je pa pol napisou, de je biu Guzej. Jenkrat je pa tud blo, ne vem čez kir most je reku, de bo šou. So ga pa tud čist zastražl. Je pa s kolesom pršu, pa u naročju jenga dojenčka pa govoru, de je boter pa de ga h krst pelajo. Ko je pa skoz pršu, je pa povedou: »Ste ga mel, Guzeja, pa ga niste poznal.«

kapcinarski most - most čez Savinjo v Celju (v bližini kapucinskega samostana); jemeu - imel; kir - kateri; skoz pšou - prišel čez/ mimo

Ravbar Omerza

382 (Gotovlje)

Ja, tak je blo, čul smo mi velik od Omerza, raubarja: tuki je pokradu, tuki je ulomu, tam, tuki, un; čeglih se je govoril, de boge spoštuje, bogate pa ropa. Pa usi smo se ga bal. Ko smo takle okol peči sedel otroc, pa poslušal od tatih raubarjou je pršu tud un na vrsto: de je še čist mlad, pa kok doug bo še raubou pa to. Pol smo bral u »Domovini«, časopisu, časopis Domovina« je ishajala, de nagrajujejo ne vem kolk za Omerza, u Jugoslaviji so bli dinarji, ne, kedor bi ga ujeu; peč nagrada se je pisala. No, to je blo pa glih en dan pred usim svetnikim. Je pa jemeu jenga pajdaša seboj, ko ga je na silo [s seboj] spravu - učasih so bli tist vandrouci tud, vete, ko se mu ni lubl delat, pa je vandrou pa prosjačil pa par kaki hiši mal pomagou, de je dobu en kos kruha pa jen glaž jaboučka pa mogoče še kako večerjo, južno, pa spet šou naprej vandrat; to so bli tak, bom rekla, delomrzneži. No, in tistga si je prdružu pod mus, de more iz jem jet. Je biu pa tolk pošten, de mu ni blo [do tega] - koker je pol se zagovarjou pred orožnikim.

Je pa blo u naši vasi - jes morm zdej to čist od kraja povedat, na kak način so ga dobil - u naši vasi sta bla dva soseda. In za jen traunk se je šlo: jedn je trdiu, de je »služnostna pot«, drug je trdiu, de je jegou traunk, ko je blo jen konc jenga kolovoza. Je pa pršl to na sodišče, so pršl is sodišča geometri, tist use pogledal - je zgubu. Je priziu naredu, de so se zmotl; tak dauč je že pršl to, de je pršl na Maribor že, de so iz Maribora prši sodniki. In je un tolk jemeu za plačat, tist, ko je prepovedou tam vozit, ne, je bla »služnostna cesta«; sam un je trdiu, de ni in je tud zgubu. Je pa tolk prizivou naredu, de je tolk zgubu, dvaintrideset jurju so ga koštala usa sodišča. Za trideset jurju si pa že lepo hišo lehka tatimle Jordanu tele dau delat, jo je un kar zgradiu, gnar uzeu pa sam zgradiu; je jemeu svojo obrt. In bi mu biu hmal grunt šou. Je pa tatim sosedu, ko je zdržou tisto [pravdo], mu je pa zagroziu, de ga bo iz vilim ubeu, zaštihou. Pol sta bla pa osebna, smrtna sovražnka, ne pa soseda. To je teki kar jenih par mescou, tato sovraštvu. In tat sosed je zmeram reku: »Zmeram sm šou s strahom u štalu, kje ga bom nejdu, če se zažene u mene; sej ne morš tak hitr se brant!«

Mela sta pa kozouce dauč od gospodarskiga poslopja pa od hiše: takle je biu od tega kozuc, ko praum, de je zgubu tist, takle je biu pa kozuc od tega, ko je gvijou. Zdej, tat pajdaš pa raubar Omerza sta pa na tatim kozouc pa prespala. Je pa Omerza tolk spau, de je unim uspel, de je is kozouca čist tih šou, pa je ušou. Pa je šou na Dobrno, pa je na Dobrni javu na žandermarijo: »Tuki pa tuki je kozuc, je en težki holprater,« - holprater se je učasih reki voz is takim širokim šinim -, »pa dva trikla visita takle dol.« (To je use navedu jim). »Pa štanga je s križem podprta.« (Ko je bla težka štanga, so pa zmeram is takim križem podprl, so mel za hmeu obirat). In so orožniki prši takoj, je javu tak, de so mende zutri prši, ko seje fojtral žvad. Dej so pa misl orožniki, de je tist kòzuc od tega soseda, ko je use zgubu. So mu pa rekl: »U imenu postave - z nam na kòzuc! Gor je jedn tak nezanesliu člouk in nam ga morte lepo, na lep način dol spraut.« Ta je pa reku: »Tat kòzuc ni moj, jes ne grem gor.« In spet: »U imenu postave ...« So pa začel kar [s puškami] mert. Vete, orožniki so bli povečin tist Črnogorci; jes se spounem kot vòtrok, kòk smo bejžal, ko so tist orožniki šli. - Mogu je jet. Gre gor na kòzuc, pa koš je mogu uzet, tak ko bi šou po mrvo. Pa ga [= Omerza] najde gor še spat. Ga zbudi: »Kaj pa vi tuki gor delate?« Prau: »Tale sm mal zaspau,« je reku, »popotnk sm.« - »A kadite?« Prau: »Neč ne kadim, pa sej na kozouc ne smemo kadit« U tistim, ko se je ta pogovarjou is tistim Omerzom, raubarjem, je pršu pa pravi gospodar; ta, ko se je bau, de bi ga un iz vilim zabodu. Pa hitr gre, unga [= Omerza] ni neč vidu, kar tega [= soseda]. Je pa reku: »Kaj hudiča pa ti tu delaš?!« Je pa tud kar vile zastavu, češ, ne boš ti mene, ta pru bom jes tebe. Je pa [sosed] reku: »Čuj, neč se ne boj, neč ti ne bom naredu, naš otroc so tale gor vile stil, sm jih pršu pa jeskat.« Je pa jèmeu [v rokah] svoje vile, ko jih je mogu nest, pa koš. Je reku: »Sm pa pršu pojèskat, no, poglej, a so tvoje vile?« Je reku: »Jes sm svojga pèba vidu, ko je dol po štengih šou, pa tatele vile nesu.« Zraun je pa priliko najšu, de je hitr dol šou, pa prau Omerzu: »To je od tatga kozuc, lastnik nism jes!« - »A,« prau [Omerza], »to se bomo pa še pogovarjal!« No, pol je še pa [lastnik kozolca] ponudu mu [= Omerzu] cigaret, un [= sosed] je pa dol šou. Ko je še na lojtri stau, prau: »Pa ne smeta kadit gor, dol pejta.« (Ko je mogu pomagat orožnikim, de bi ga čimprej dol spravu). Sosed je pa reku: »Tebe neč ne briga, sej ne boma, ampak - zgin.« Tak sta bla sovražna jen do drugga.

Pol pridejo pa orožniki tēj do nas, dvejst metru od naše hiše. Omerza prleti dol, žendarji pa - u jen visok grušk je biu jedn; sej so bli jen trije, štirje: »U imenu postave, stojte!« Je pa žandar že začeu strelet, ta je biu pa čist nor, gospodar kozouca, ko ni vedu, zakaj se gre. Sej je še mogu pol na zagovor, jel, ko je reku: »Ko ga pa, hudiči, serjete?!« U strah je to govoru. No, in pol se je strelel, tat

so bli za gruški u zaščiti, pòl so ga pa trófl u desno roko, de mu je tole [= dlan] van utrgal. Je še pa revolver iz levo roko pobrau, pa je še lêteu jene trideset metru, tam se je pa iz levo roko sam poknu; vem točn, kje je ležou, kje je biu. Veš, kolk je biu star? Štirndvejst let. Šikan pob, mlad, tak šlank, ne debeu; še dej ga vidm, sej veš, otroc, to se je nabral tak ludi, so nas pol po marš nagajal orožniki od tam.

Ampak so bli tud orožniki žleht. Ate naš so mogl uzet flajšvagn [in ga peljati v mrtvašnico]. So pa mama reki: »Dej, uzem mal otave pa slame, jesti bom dala pa jeno rjuho; je le člouk!« So pa ate tist prpraul pa gor dal, pa so mogl tist use dol vržt, pa [ga] na goli podn [datij], ko prešiča, so ga pelal gor u gališko totnkamro. Tej so pa prpelal jegouga brata pa mamu - brata uklejenga - pa mamu; očeta ni jemeu. Tedej, ko so obdukcijo delal, sta mogla pa molt očenaš.

Naš mama so pa šli tej h gasilskim dom. Poznaš tist kraj? Tam so ukop prši, ko so se zgrešil, iz žandarjim, is takim črnim, vlkim avtom so jih [= O. mamu in brata] prpelal. Pa so reki: »Počakejte, de vama dam jen glaž; vem, de sta žejna!« Takle se je [Omerzovi] mami roka tresla; otroc smo to vidi, sej veš, ko smo bli zroun.

In zdej je pokopan - glih zdele sm bla, za use svetnike, pa sma iz bratom gledala. Veš, čist tak je pokopan, čist ob britofu, za meji, koker so tiste pokopaval, ko niso bli rojen, al ko je samomor naredu, ni sme u žegnani zemli pokopan bit. Pa ne upraš, kok lepi spomenik ma! Pa kolk rož je meu nasajen! Ker je jenga mogu fejst podpirat. To še pa jes pounem, ko je marskirga podpirou, tud našga atouga sestriča. So si pa ate pol gor prši, ko je pršu na pogreb, pa poškropit ga. Je pa reku našm atu: »Veš, Pepč, dej sm pa pogoru!« Je tud mogu jemet vezo. Pa je zmeram žena jegova rekla: »Ne vem, kaj je iz našim Korlnam, kar za sebe si kuha; kje gnar dobi?!« Je šou na Dobrno, si je nakupu pa prnesu pa si je sam kuhou; neč mu ni blo treba. So pa reki: »Lončka, pride jedn h jem, ko ma tolk gnarja. Pa kar po nemšk govorita, jih neč ne zastopm. Al je dobr člouk!« Tak, de je jene podpirou pa drugm krađu, pa fakina špilou.

In tat dogodek, ko so Omerza ustrelil, je tak uplivou na tata dva soseda, ko sta se tožla, de je ta, ko je zgubu, šou h unim, ko je gvijou, pa je reku: »Čuj, dejma si roke, bodma si dobra spet!« Pa sta si bla spet dobra.

čeglih - čeravno; kok - kako; raubou - ropal; pred uslm svetniklm - pred praznikom vseh svetih (1. novembra); jemeu - imel; vandrouci - potepuhi; glažjaboučka - kozarec jabolčnega mošta; pod mus - kot obvezno; koker - kakor; dauč - daleč; koštala - stala;lehka - lahko; ubeu - ubil; zašt(hou - zabodel; zmeram - zmeraj; kozuc - kozolec; gvijou - zmagal; holprater - kmečki voz s širokimi kolesi; s širokimi šinim - s širokimi kolesi; trikla -dela voza; štanga - drog; fojtral žvad - krmilo živino; dej - zdaj; votrok - otrok; bejžal - bežali; ta pfu - najprej; stil - pustili; jeskat - iskat; peba - fanta; štengih - stopnicah; lojtri - lestvi; trofl - zadeli; levorver - revolver; leteu - tekel; šikan - lep; pob - fant; šlank- postaven; nagajal - naganjali; flajšvagn - voz zapravljičec; podn - tla; totnkamro -mrtvašnico; tedej - takrat; ukop - skupaj; zroun - zraven;zdele-zdajle; so si pol gor prši - so potem doumeli; jemet - imeti; h jem - k njemu; zastopm - razumem

Ravbar Hace

383 (Jeronim)

Tist pa še jes vem za jenga - kaj je že biu, a je biu Hace?; tak se je mende pisou - je tale na Kaleh nek suh meso pokradu. Pol je pršu pa tej na Ropasijo, tej noter, ta [= gospodar] pa za nim. Pol pa tam na Ropasiji se je pa že nejdle več takih dedcu. Pol ga je pa začeu un pokat, kaj mu je meso pobrau. Je pa ta Hace - če je biu res Hace, ne vem - je pa bejžat začeu, un pa za nim. Jes sm to videu, pounem to, pa jes tam zroun nism biu. Dol smo pa mel, jen vrt je biu tak, smo glih na nou peucarje nasadil, pa kole nove prvezal. Pol je pa tist kou van spulu jenga, de bi une trajbou; tiste, ko so ga lovil. Mu je pa jedn nekod tist kou zbeu iz rok, u tistim je pa tist raubar jemeu pa že nož u rokih odprt.

Pol so ga pa nekod tolk ukrotil, de so ga zvezal pa na Vransk hitr pošto dal, po žandarje. Pol so pršl pa žandarji po jega gor; ne vem, kok je blo pol.

tej - tja; pokat - zasliševati; bejžat - bežati; pounem - pomnim; zroun - zraven; peucarje - mladike sadnega drevja; trajbou - preganjal; zbeu - zbil; raubar - razbojnik; jemeu - imel; kok - kako

384 (Podvrh)

Ko je Hace mojo teto ubeu u Malih Brasloučih, pol nas je blo doug strah; vem, še moža mojga, je meu lousko puško ponoč zmeram tam u kamr nabito, pa parajt, če bi pršu kir. Pa vem, jenkrat je biu jen šturm od zunej, je šou is tistej puškej - jes sm se tresla not u kamr - pa ni blo neč. Teta je pa glih iz Žauca pršla, ko je šla po gnar od hmela, dvejt jurjou, še dobr vem. Pa je tam, ko je stanvala - ko so mel dve hiše, sej še zdej stojijo - dve tete moje so ble u jen hiš, u drug pa moja sestra z družino. Pol pa zvečer je tista teta še po vodo šla, de si je tej nesla za noge umit, tist cajt je pa un mogu bit u kozouc skrit, de je noter pršu, ko ni neč vrat pokvaru. Pa jo je ubeu, je ležala na postel, takle noge dol, pa brisačo u ustih. Druga teta je pa komej že hodila, je pa le prlezla u uno hišo, ko so čist bliz, pa klicala: »Rozi, Rozi!« mojo sestro. Pride [sestra] van je pa teta rekla: »Sestra je umrla!« Pol, sevede, so mel tak, žandar hodu, moža od sestre zaslišvat, pa use sorte je pol blo.

Sej je marskje Hace biu, so praul od jega, se je kar tak prkazou. Tam u Šentjuri, ko so bli jen klučauničarji, več bratou, so mu mogl levorver popraulet; tak so praul. Pa je še več kje ropou pa pobrau, pol so pa že kar praul dobr od jega, de bogatim krade pa bogim deva.

ubeu - ubil; zmeram - zmeraj; u kamr - v (kmečki) spalnici; parajt - pripravljeno; kir - kdo, kateri; šturm - hrup, ropot; tej - tja; levorver - revolver; deva - daje

Ravbar Grebenšek

385 (Andraž nad Polzelo)

Grebenšek, tist je biu pa pek, je čez rajfank van ušou, iz resta. Bliz tale dol so mel tud take pobe, de so pol zraun [njega] prstapl. Pol so jih pa dobil žandarji, so jih tak tepl, de je jedn use ponemaru.

Tam u Leuc so dva stara človeka ubil, pol so jih pa tej za cesto zvlejkl. Pa so cele sode pjače pokradl, pa jih tej u Martjake nosil. Pol so mogl pa sode nazaj nost, ko so jih žandarji dobil. Še men so ukradl, sm mela u kast, mi je stric dau za poročn daril šest al dvanajst antvel pa tištah; to so use pokradl. Tale bliz sta bla dva, sta pa res mela gnar, mat pa sin. Sta vin prodejala, pa tak šparouna sta bla, sta mela vik gnari. So jim pa use pobral.

U keudrji, par sestriču od našga, tam je jemeu stanvaje. Tist je reku, de ga je blo tak strah, ga je tud trucou, de bi šou zroun. Je pravu, de takle tej je zunegou tiste nože, [pa razlagal], kok se kole, pa kok je za človeka, o Marija, je reku da ga je blo tak strah! No, od tam je šou pa pol u Grče, tam so ga pa dobil. Se je pa zateku h jen žensk. Pol je pa rekla: »Morm jet nekej kupit!« Un je pa zmeri nož jemeu takle pod pouštrom. Je pa šla do transformatorja, tam je pa pol jaula žandarjem. Pol so pa prši, jedn je pršu noter, u sobo, un je pa že segu po nož, de bi ga biu u jega vrgu al pa skoču. Tist cajt ga je pa ta drug žandar čez vokn poknu. Pol so pa rekl, de so ga kar po tleh vleki tedol.

čez rajfank - skozi dimnik; resta - zapora; pobe - fante; tej - tja; u kast - v kašči; antvel - brisač; tištah - prt; šparouna - varčna; u keudrji - v kleti; jemeu - imel; trucou - pregovarjal; zroun - zraven; zunegou - (v tem primeru) razpostavil; kok - kako; zmeri - zmeraj; pouštrom - vzglavnikom; čez vokn - skozi okno

386 (Gotovlje)

Gor na Ponkvi se je jen raubar Grebenšek zadržovou, pa tak Ponkoulane iskoriščvou, kar jeno hišo svojo je jemeu, de so pil pa jedi, drugim je pa krađu. Nej bo mesnina nej bo mast, kar je blo, je šlo; tak de je pol jedn ou na žendermarijo, de nej ga proč žendarji spraujo, de se gor zadržuje, ej pa orožniki so se ga tud bal. Pol so mu pa dal na žendarmariji nekej, e mu je med pjačo dau, de je čvrstu zaspau. Pol, ko je zaspau, je pa hitr edn leteu dol [po žandarje], pa so šli, pa so ga čez vokn ustrelil. Ampak ko so ga poknal je še usejen jeskou iz jeni roki pištolo, pa ni uHITEU.

raubar - razbojnik; jemeu - imel; dej - zdaj; leteu - tekel; čez vokn - skozi okno; jeskou - iskal; uHITEU - dohittel

VIRI IN LITERATURA:

Zmaga Kumer, Balada o rokovnjaču Matjonu, Traditiones, 1984, SAZU, Ljubljana, strani 35-47.

Eva Holz, Nekoč, v starih časih... Utrinki o razbojništvu na Kranjskem, Kronika, številka 57, SAZU, Ljubljana, 2009, strani 81-96.

Miran Hladnik, Slovenski zgodovinski roman, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 2009.

Pavle Čelik, Članki in razprave: Orožništvo leta 1866 na sedanjem ozemlju Republike Slovenije, Arhivi, letnik 27, številka 1, Ljubljana, 2004, strani 137-143.

Pavle Čelik, Orožništvo na Kranjskem 1850-1918, Zveza zgodovinskih društev, Ljubljana, 2005.

Pavle Čelik, Slovenski orožniki 1918-1941, Društvo za preučevanje zgodovine, kulture in antropologije, Ljubljana, 2001.

Gorazd Stariha: Dimež in njegovi: o Kranjskih Janezih, ki so služili cesarju najraje kar v domačih gozdovih, ali: oporečniki po kranjsko, Zgodovinski časopis, letnik 51, številka 4, Ljubljana, 1997, strani 483-516.

Janko Kos, Pregled svetovne književnosti, DZS, Ljubljana, 2005.

Josip Jurčič, Janko Kersnik, Rokovnjači, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978.

Gregor Kocijan, Kersnikovo ustvarjalno sodelovanje z Jurčičem, Jezik in slovstvo, letnik 52, številka 6, Ljubljana, 2007, strani 63-77.

Anna Wambrechtsamer, Guzej: povest iz spodnještajerskega hribovja, Šentjur, 2013.

Niko Kuret, Slovenska biografija. SAZU, Ljubljana, 2013, geslo: Anna Wambrechtsamer.

Charles Nodier, Janez Žbogar, Amaletti & Amaletti, Ljubljana, 2014.

Andreja Juvan, Charles Nodier in Ilirija, 2003, Kronika, letnik 51, številka 2, Ljubljana, strani 179-196.

Vojne na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe, SAZU, Ljubljana, 2012, članek: Neva Makuc, Vojna na meji: slovensko govoreče prebivalstvo v poznosrednjeveških in novoveških spopadih na Goriškem in v Furlaniji.

Moja doživetja z bojnega pohoda proti Prusiji leta 1866, SAZU, Ljubljana, 2016, članek: Rok Stergar: Spopad za Nemčijo.

Drevesa: bilten slovenskih rodoslovcev, letnik 8, številka 3, Ljubljana, 2001, članek Rok Stergar: Slovenci v habsburški vojski.

Janja Jedlovčnik, Celjski 87. pehotni polk : ob 100-letnici bojov za Škabrijel v 11. soški bitki, Celje, 2018.

Enciklopedija Slovenije, Mladinska knjiga, Ljubljana, Ljubljana, 1996, zvezek 10, geslo : rokovnjači.

Slovenski etnološki leksikon, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2004, geslo: rokovnjač.

Blaž Podpečan, Têdi ni blo tøk ko dôns, Celje, Mohorjeva družba, 2007.

Spletni viri

http://udinborst.com/slovensko/o_udin_borstu/rokovnjaci/, pridobljeno 1. 2. 2019.

<https://4.bp.blogspot.com/>, pridobljeno 11. 2. 2019.

<http://www.ukom.gov.si>, pridobljeno 5. 1. 2019.

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Kolizej> , pridobljeno 28. 1. 2019.

<https://www.casnik.si/oznaka/tona-hace>, pridobljeno 1. 2. 2019.

<https://www.dnevnik.si/1042710204>, pridobljeno 15. 1. 2019.

<http://iztokgartner.blog.siol.net/2011/04/14/recenzije-do-konca-in-naprej>, pridobljeno 15. 1. 2019.

<https://www.delo.si/zgodbe/medeljskobranje/kdo-so-slovenski-robini-hoodi.html>, pridobljeno 15. 1. 2019.

<https://www.aktualno24.si/view/kako-je-stajerski-robin-hood-stopil-pred-strelski-vod>, pridobljeno 1. 2. 2019

<https://www.aktualno24.si/view/kako-je-stajerski-robin-hood-stopil-pred-strelski-vod>, pridobljeno 15. 1. 2019.

<https://www.visitscotland.com>, pridobljeno 1. 2. 2019.

<https://www.kamra.si/mm-elementi/item/ana-wambrechtsamer.html>, pridobljeno 10. 1. 2019.

<http://www.grboslovje.si/register/teritoriji/lukovica.php>, pridobljeno 14. 1. 2019.

https://yestour.it/car_rent/scuola-civiale-palmanova, pridobljeno 10. 1. 2019.

www.nms.si, pridobljeno 29. 11. 2018.

<http://arhiv.gorenjski-glas.si/article/20110927/C/309279986/ilirske-province-v-likovnih-podobah>, pridobljeno 15. 12. 2018.

https://sl.wikipedia.org/wiki/Avstrijsko-pruska_vojna, pridobljeno 19. 12. 2018.

https://sl.wikipedia.org/wiki/Zgodovinski_roman, pridobljeno 9. 1. 2019.

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Rokovnjastvo>, pridobljeno 9. 1. 2019.

<http://www.dlib.si/>

<https://sl.wikisource.org/wiki/>, pridobljeno 3. 1. 2019.

Časopisni viri

Do časopisov sva dostopala preko digitalne knjižnice Slovenije.

Slovenski narod, letnik 12, številka 137, 18. junij 1879.

Slovenski narod, letnik 12, številka 139, 20. junij 1879.

Slovenski gospodar, letnika 13, številka 36, 4. september 1879.

Slovenski narod, letnik 13, številka 209, 12. september 1880.

Slovenec, letnik 8, številka 101, 14. september 1880.

Slovenski narod, letnik 13, številka 211, 15. september 1880.

Slovenski narod, letnik 13, številka 212, 16. september 1880.

Slovenec, letnik 8, številka številka 103, 18. september 1880.

Kmetijske in rokodelske novice, letnik 19, številka 25, 19. 6. 1861.

Kmetijske in rokodelske novice, letnik 20, številka 6, 4. 2. 1862.

Besednik - kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo, leto 1, list 15, 2. 9. 1869.

Laibacher Zeitung, številka 190, 20. avgust 1879.

Laibacher Zeitung, številka 191, 21. avgust 1879.

Laibacher Zeitung, številka 192, 22. avgust 1879.

Slovenski dom, leto 4, številka 188, 19. avgust 1939.

Slovenski dom, leto 4, številka 192, 24. avgust 1939.

Slovenski dom, leto 4, številka 255, 9. november 1939.

Slovenski dom, leto 4, številka 266, 22. november 1939.

Slovenski dom, leto 4, številka 275, 4. december 1939.